

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Machiavelli

Hükümdar

Düşünen Adam Yayınları

1. baskı: Mart 1996

Dizgi: Düşünen Adam

Baskı: Bozkaya Matbaacılık

Kapak düzeni: Düşünen Adam

Genel dağıtım: Çağdaş Pazarlama

Cağaloğlu Yokuşu, Bakış Ofset İşhanı, No: 6/8

1. Kat. Cağaloğlu / İstanbul

Telefax: (0212) 512 64 08

Machiavelli

HÜKÜMDAR

DÜŞÜNEN ADAM YAYINLARI

SUNUŞ

Niccolo Machiavelli 1469 da Firenze'de doğdu.

1498 den itibaren Cumhuriyet Hükümeti'nde küçük bir İçişleri ve Savunma Bakanlığı olan bir büronun sekreterliğinde 14 sene hizmet etti.

Medici'lerin 1512 sonlarında buralara tekrar sahip olmaları üzerine vazifeden uzaklaştırıldı.

1513 başlarında yeni efendilerine karşı gelmek şüphesi ile kısa bir süre zindana atıldı.

Sonra Toscana hudutlarından dışarı çıkmamak kaydıyla serbest bırakıldı ve geçim sıkıntısı yüzünden Firenze yakınlarında kendi köy evine çekildi.

*

"Hükümdar" bu inzivada yazılmıştır.

- "Hükümdar"ı okurken yazıldığı yüzyılda İtalya Yarımadası'nın irili ufaklı birçok prensliklere, cumhuriyetlere ayrıldığını, bunların birbirleriyle devamlı savaş halinde bulundukların, bu savaşlar neticesinde küçük devletlerden bir kısmının yok olduğunu, yenilerinin doğduğunu, el değiştirdiklerini, büyük devlet hüviyeti almağa başlamış bulunan İspanya ve Fransa'nın bu iç kavgalara sık sık karıştıklarını, nihayet o devirlerde hemen hiçbir yerde milli ordular bulunmadığını hatırlamak faydalı olacaktır.

*

Machiavelli'nin "Hükümdar"ı ahlâk bakımından çok tenkid edilmiştir.

Büyük Frederik'in, veliahtlığı zamanında, yazdığı ve müellife canavar diyecek kadar sert hücumarı ihtiva eden Anti-Machiavel adındaki eseri meşhurdur.

Bu eserdeki insani ve ahlâki düşünceler, krallığı zamanındaki icraatı ile karşılaştırılınca, Frederik'in kanaatlerinde samimi olmadığı hükmüne vardırabilir. Ancak realitenin insanları duyduklarından başka türlü davranmağa mecbur edeceğini di gözönünde tutmak gerekir.

Aynı müsamaha fikriyle, hisler bir taraf bırakılarak, vakıalar soğuk ve tarafsız mantığın tahlilinden geçirilince çıkan neticeler ahlâk duygularımızı ve ideallerimizi incitirse, bu neticeleri çıkararı mahkum etmek doğru olur mu?

Bu esere, bugünün anlayışına göre, bir bakımdan "İKTİDAR" adını vermek de mümkündür. Usuller yumuşatılmış olmakla beraber davranışlar, ana hatlariyle, her memlekette ve memleketten memlekete pek az farklıdırlar.

Bu böyle olagelmıştır; insanlık, insanlık ideaeline henüz pek çok uzaktır.

*

Machiavelli'nin bu eseri ne maksatla, yazdığı da hayli tartışma konusu olmuştur. Çoğu zaman, insanların niyeti muhakemelerinde değil, duygularında belirir. Bu bakımdan müellifin maksadını hemen bütün kitaba hakim olan mantıkta değil, son kısmının lirizme kaçan satırlarında bulmak mümkündür zannedirim.

*

TERCÜME HAKKINDA NOT:

Dil bakımından eski ile yeni ararısnağ bocaladığımı itiraf ederim.

Bu konuda henüz istikrara varamadığımız bir devir içinde ne çok geride kalmak, ne de ileriye doğru fazla zorlamak istedim. Yalnız istemek değil, yapamadım da...

Herkesin bildiği bir söz vardır. Üslup aynıyle insandır. Bu düşünceyle yazarın üslubuna yaklaşmaya özendim.

Bugünkü ifade tarzı ile tercüme etmek daha kolay olurdu fakat hiç olmazsa ifadede eskilik çeşnisini muhafaza edeyim, dedim. Tabii muvaffak olamadım.

Bir tercümede üstup aksettirilebilir mi?

NİCCOLO MACHIAVELLI'DEN HAŞMETLİ LORENZO DE MEDİCİ'YE (*)

Bir hükümdarın teveccühünü kazanmak isteyenler, çok defa, malik oldukları şeyler arasında en değerli saydıkları, veya, hükümdarın daha çok hoşlandığını gördükleri şeylerle kendilerini ona tanıtmayı huy edinmişlerdir.

Bundan dolayı, çok kere, ona atlar, silahlar, sırmalı kumaşlar, değerli taşlar ve ululuğuna yaraşan buna benzer süslü şeyler ve armağan edildiği görülür.

Ben de, Haşmetli Efendime kulluğumun bazı delilleriyle kendimi tanıtmayı arzu ettiğim için, zamanımızda olup bitenler üzerindeki uzun tecrübe ile ve eskileri arasız okumak suretiyle büyük adamların icraatı hakkında edindiğim bilgiden başka, eşyam arasında, kemdime göre, sunacak daha değerli birşey bulamadım.

Bunu, büyük özen ile, uzun uzadıya düşünmek ve incelemek suretiyle şimdi ufak bir cilt haline getirerek, haşmetli efendim'e gönderiyorum.

Bu eseri katlarına sunulacak değerde saymıyorsam da, bunca yıl içinde ve o kadar sıkıntı ve tehlike pahasına görüp öğrendiklerimin hepsini kısa bir zamanda anlayabilmek kolaylığını size sağlamaktan daha büyük bir armağanda bulunamayacağımı düşünerek, lütfen iyi karşılanacağını umuyorum.

Ben bu eseri, çok kimsenin kendi şeylerini tasvir etmekte ve süslemekte âdet edindiği gibi, uzun cümleler, parlak ve tumturaklı sözlerle veya özle ilgisi olmayan her-

(*) *Lorenzo de Medici (1492-1519) 1513 den itibaren Firenzede hükümdarlık etmiştir.*

hangi bir g zellekle ŐŐŐirip s slemedim;       istedigim ki baŐ ka hi  bir Ő ey esere de er katmasın ve yalnızca bahsin de iŐ ikli i ve konunun ciddili i onu be endirsin.

Yine istemem ki aŐ a ı halli ve de ersiz bir kimse, h    mdarların idare tarzlarını m nakaŐ a etme e ve bunlara d zen verme e kalkarsa "k ndini be enmiŐ " sayılsın;       manzara resmi yapanlar da ların ve y ksek yerlerin  zelli ini kavramak i in nasıl al ak yerde, ovada; al ak yerlerinkini kavramak i in de  asıl da lar  zerinde y ksekte dururlarsa, bunun gibi, halkın tabiatını iyice tanımak i in h    mdar olmak, h    mdarlarınkini tanımak i in de halktan olmak gerektir.

Bu k    k arma anı kendilerine nasıl bir duygu ile sundumsa dilerim ki HaŐ metli Efendimiz de onu aynı duygu ile karŐ ılasınlar.

Onu  zenerek olur ve incelerlerse, orada benim son bir dile ini g receklere ki, o da, bahtının ve di er niteliklerinin vadetti i ululu a efendimizin ulaŐ masıdır ve Ő ayet efendimiz y ksekli inin doru undan bu al ak yerlere araŐ ıra g zlerini  evirirlerse, talihin b y k ve s rekli bir kad-rini ne kadar haksız olarak  ekti imi anlayacaklardır.

I. BÖLÜM

HÜKÜMDARLARIN KAÇ ÇEŞİT OLDUĞU VE NASIL ELDE EDİLDİKLERİ HAKKINDA

İnsanlar üzerinde hüküm sürmüş olan ve süren bütün devletler, bütün egemenlikler ya cumhuriyet ya hükümdarlık olagelmışlerdir.

Hükümdarlıklar ya babadan kalmadırlar ki "bey" soyu uzun zamandan beri orada egemendir ya yenidirler.

Yeniler de ya bütün olarak yenedirler. Milano'nun Francesco Sforza (*) için olduğu gibi; ya onları ele geçiren hükümdarın babadan kalma devletine katılmış parçalar gibidirler. Napoli Krallığının İspanya Kralı için olduğu gibi.

Bu yolda elde edilen ülkeler ya bir hükümdarın buyruğu altında yaşamağa alıştırtırlar ya hür olmak âdetindedirler; hükümdarlar bunları ya başkalarının ya kendi silahlarıyla, veya talihin yardımı, veya kendi liyakatları ile kazanırlar.

() Milano Cumhuriyetini Venediklilere karşı müdafaa-ya memur kuvvetlerinin komutanı olan Francesco Sforza 1450 de kendisini Milano Dukası ilan ettirdi.*

II. BÖLÜM

BABADAN KALMA HÜKÜMDARLIKLAR HAKKINDA

1- Cumhuriyetten bahsetmeyi bir yana bırakacağım; çünkü ondan, başka bir yerde (*) uzun uzadıya bahsetmiştim. Yalnız Hükümdarlığı gözönünde tutacak ve yukarıda yazılı örgüyü örerek, hükümdarlıkların nasıl idare olunabileceklerini ve elde tutunabileceklerini münakaşa edeceğim.

Bunun üzerine diyorum ki, babadan kalan ve hükümdarların soyuna alışmış olan devletlerin elde tutulmasında yenilerinde olduğundan daha az güçlük vardır; çünkü atalarının düzenini yalnız bozmasak, sonra da, çıkıveren aksaklıklar karşısında ki, eğer bu hükümdar şöyle bir böyle bir beceriklikte ise, olağanüstü ve aşkın bir kuvvet onu elinden almadıkça, devletinde tutunabilir; mahrum edilse bile, istilacı herhangi bir felakete uğrayınca, onu tekrar elde eder.

2- Misal olarak, İtalya'da, Ferrara Dukası vardır; bu zat 1484 de Venediklilerin ve 1410 da da Papa Giulio'nun saldırılarına, ancak ülkesinin köklü sahibi olduğu için karşı koyabilmiştir. Çünkü yerli hükümdar için fenalık etmeye daha az sebep ve daha az lüzum vardır; bundan dolayı da daha çok sevilmesi gerekir; olağanüstü kusurları kendisinden nefret ettirmezse uyruğu tarafından tabii olarak, daha çok sevilip istenmesi akla yakındır.

... Ve, egemenliğin eskiliği ve sürekliliği içinde değişiklik yapmak hatıra ve sebepleri sönüp gider; şundan dolayıdır ki daima bir değişiklik başka bir değişikliğin kurulmasına yarayan bağlantı taşları bırakır.

() Müellifin, Tito Livio'nun tarihe ait ilk olan on kitabı hakkında konuşmalar eserinde .*

III. BÖLÜM

KATIŞIK HÜKÜMDARLIKLAR HAKKINDA

1- Fakat güçlükler yeni hükümdarlıkta bulunur. Öncelikle bir hükümdarlık bütün olarak yeni değil de bir başkasının parçası gibi ise ki bu halde bütününe birden katışık adı verilebilir.

Bundaki değişiklikler, başta tekmil yeni hükümdarlıklara has olan tabii bir güçlükten doğar; o da, daha iyi bir hale ulaşacaklarına inanarak, insanların kolayca efendi değiştirmeleridir; bu insan ise efendilerine karşı silaha sarılmalarına sebep olur; bunda da aldanırlar; çünkü, deneme sonunda, durumlarının daha kötüye varmış olduğunu görürler. Bu da tabii ve her zaman görülen başka bir zaruretten doğar; gerek askerleriyle, gerekse yeni istilanın arkasından getirdiği sayısız tedirginliklerle yeni hükümdar, başına geçeceği halkı, her vakit, incitmek zorunda kalır; o suretle ki bu ülkeyi işgal etmekle zarara uğrattığın herkes sana düşman olur; üstelik umdukları derecede memnun edemediğin ve, onlara karşı borçlu bulunmakla, zor kullanma yollarına başvurmadığın için sana yardım etmiş olanları da dost olarak elde tutamazsın. Çünkü bir kimse, ordusuyla ne kadar kuvvetli olursa olsun, bir ülkeye girmek için her zaman o ülke halkının sevgisine muhtaçtır. Bu sebeplerle Fransa Kralı XII. Louis Milano'yu çabucak aldı ve, yine, çabucak kaybetti:

İlkinde Milano'yu Louis'den geri almak için Lodovico'nun yalnız kendi kuvvetleri yetmişti; çünkü Fransa Kralına kapıları açan halk, inanışlarında ve umdukları gele-

cekteki iyiliklerde aldandığını görünce, yeni Hükümdarın verdiği sıkıntılara dayanamaz oldu.

2- Ayaklanmış memleketlerin, ikinci defa zaptedilince, daha güçlkle elden çıktıkları çok doğrudur, çünkü ayaklanmayı vesile edinen hükümdar, mücrimleri cezalandırmak, şüpheli kimseleri arayıp bulmak ve en zayıf tarafları için tedbir almak suretiyle, emniyetini sağlamak işinde daha az çekingen davranır.

O suretle ki, Fransa'nın ilk defa Milano'yu kaybetmesi için sınır boyunda gürültü eden bir Duka Lodovico yetti ise, ikinci defa kaybettirmek için bütün dünyanın Fransa aleyhine dönmesi, ordularının yıkılmış veya İtalya'dan kovulmuş olması gerekmişti; bu da yukarıda söylenen sebeplerden dolayıdır.

Yine de her iki defasında Milano Beyliği elinden alındı.

Birincisinin genel sebeplerini söylemek ve zaptettiği ülkede Fransa'nın yaptığından daha iyi şekilde tutunabilmek için, Fransa Kralı'nın elinde ne gibi çareler bulunduğunu ve aynı durumda bulunacak bir başkasının ne gibi çareleri olabileceğini gözden geçirmek kaldı.

3 - Şimdi diyorum ki, zaptedilmek suretiyle işgal edildenden daha eski bir devlete katılan bu devletler ya aynı ülke ve dildendir ya değildirler. Böyle oldukları zaman, hele hür yaşamağa alışık değillerse, bunları elde tutmakta büyük kolaylık vardır ve sağlam olarak elde tutmak için önce hükümrân olan hükümdarın soyunu söndürmüş olmak yeter; çünkü diğer hususlarda, eski yaşayış şartları muhafaza edilince, âdet farkı olmadığı için, insanlar rahatça yaşarlar; uzun zamandır Fransa ile birlikte yaşamış olan Burgonya, Britanya, Gaskonya ve Normandiya'nın yaptığı gibi.

Bunlarda dilce birtakım ayrılıklar olmakla beraber, yine âdetleri birdir ve birbirleriyle kolayca uyuşabilirler.

Bunları zapteden de, muhafaza etmek isterse, iki şeye dikkat etmelidir; biri eski hükümdarlarının ve soyunun sönmesine, ötekisi de, ne kanunların ne vergilerin değişmesine, o suretle ki, kısa zamanda, eski hükümdarlıkla tek bir vücut teşkil etsin.

4 - Fakat bir ülkeden dilce, âdetçe ve nizamca birbirlerinden farklı devletler zaptolunduğu zaman güçlük buradadır; bunları muhafaza için de büyük talihe ve büyük maharete ihtiyaç vardır.

En büyük ve tesirli çarelerden biri de fetheden kimse-nin gidip orada oturmasıdır. Bu şekil, fethi daha güvenli ve sürekli kılar:

Türk'ün Yunanistan (*) için yaptığı gibi; bu devleti elde tutmak için, uyguladığı bütün düzenlerle birlikte, orada oturmağa gitmemiş olsaydı onu muhafaza etmesi mümkün olamazdır. Çünkü orada oturunca düzensizliklerin doğunu görülür ve çabuk çare bulunabilir; orada oturulmazsa, ancak büyüdükleri ve artık çare olmadığı zaman haberdar olunur.

Bundan başka ülke memurların tarafından soyulmaz; halk hükümdara yakından başvurabilmekten faydalanır; böylece halk iyi nyet besliyorsa hükümdarını sevmeye, başka niyette ise, ondan korkmağa daha çok fırsat bulur. Yabancıardan kim devlete saldırmak isterse daha çok düşünüp çekinmeye mecbur olur; o kadar ki, hükümdar, içinde oturduğu için, ancak büyük güçlüklerle onu kaybedebilir.

5 - Daha başka bir çare de ülkenin bir veya bir iki yerine devletin o ülkedeki bağlantısını teşkil edecek olan göçmenler yollamaktır; çünkü ya bunu yapmak, veya orada silahlı kuvvetler bulundurmak lazımdır.

Göçmenlerle fazla masraf olmaz; oraya az bir masrafla veya masrafsız gönderilir ve yerleştirilir; yeni sakinlere vermek üzere kimlerin ev ve tarlaları alınmış ise, yalnız

onlar zarar görürler; bunlar da o ülkenin bir kısmını teşkil ederler; zarar görenlere gelince, dağıldıkları ve fakir kaldıkları için, hiçbir zaman kötülük yapamazlar; ötekiler ise, bir yandan, zarar görmedikleri için uslu dururlar, öte yandan da, soyulmuş olanların başına gelen hal kendi başlarına da gelir korkusu ile, kusur işlemek kaygısına düşerler.

Sonuç olarak diyorum ki, göçmenler masraflı olmazlar, daha sadırtırlar ve halk için daha az zararlıdırlar; zarar görenler ise, denildiği gibi öteye beriye dağılmış ve fakir düşmüş oldukları için kötülük edemezler.

Bundan da hatırdı tutmalı ki, insanlar, ya okşanmalı, veya, söndürülmelidirler; zira insanlar, hafif zararlardan intikam alırlar, ağır zararlardan ise intikam alacak halleri kalmaz. Bir insan yapılan kötülük öyle olmalıdır ki, intikamından korkmağa yer kalmasın fakat göçmen yerine asker bulundurulursa, o devletin bütün gelirini muhafızlara harcamak mecburuyetinden dolayı daha çok masraf yapılır; öyle ki kazanç ziyana döner; ordusunun yer ve konak değıştirmesi bütün halkı rahatsız ettiğı için, daha çok zarar verir; bu rahatsızlığı herkes duyar ve herkes ona düşman olur; mağlup, fakat yuvalarında kaldıkları için, bunlar zarar verebilecek düşmanlardır.

6 Kendisinininkinden, söylendiğı şekilde, farklı bir ülkede bulunan bir hükümdar daha az kuvvetli komşularının başı ve koruyucusu olmalı, kuvvetlileri zayıflatmağa çalışmalı ve kendi kadar kuvvetli bir yabancı hükümdarın, kazara, buralara girmesinden sakımmalıdır ve bir yabancınn, büyük ihtiras vey akorku dolayısıyla memnun olmayan kimseler tarafından memlekete sokulması daima vaki olabilir; nasıl ki, eskiden, Etol'lerin, Roma'lıları Yunanistan'a soktukları görülmüştür; girdikleri her ülkeye onları sokan oranın adamları olmuştur.

(*) *Yunanistan sözü ile Balkan Yarımadası kastediliyor.*

Dünya düzeni odur ki, kudretli bir yabancı bir ülkeye girer girmez, orada, daha az kuvvetli olanlar, kendilerinden kuvvetli olana karşı duyulan haset dolayısıyla bu yabancı ile birleşirler; o kadar ki, bu az kuvvetlileri kazanmakta hiçbir zahmete katlanması gerekmez; çünkü hepsi birden, hemen kendi arzuları ile, onun zaptettiğı devletle bir bütün olurlar. Yalnız bunların çok kuvvet ve çok nüfuz kazanmamalarını düşünmeğe mecburdur ve bütün memlekette her işte "Mutlak Hakim" olarak kalmak için, kendi kuvvetleri ile ve bunların yardımıyla, kudretli olanları kolayca alçaltabilir. Bu cihetleri iyi idare edemeyecek olan kimse kazandığını çabuk kaybeder; kaybetmediğı sürece de orada sayısız zorluklara ve sıkıntılara uğrar.

7 Romalılar, zaptettikleri ülkelerde bu cihetlere iyi dikkat etmişlerdir; göçmenler göndermişler az kuvvetlileri, kuvvetlerini artırmalarından, tutmuşlar; kudretlileri alçaltmışlar ve kudretli yabancıların orada itibar kazanmalarına meydan vermemişlerdir.

Misal olarak yalnız Yunanistan eyaletini alıyorum:

Romalılar Aitol'lerle Akhai'leri tutmuşlar, Makedonya Krallığını zayıflatmışlar, Antiokhos'u buradan kovmuşlardır; Akhaie'ler veya Aitol'ler ne yaparlarsa yapsınlar onlara ülkelerini genişletmek için hiçbir zaman müsaade etmemişlerdir; ne Philippos'un kandırmacaları Romalıları, kendisini küçültmeden dost olmaya sürükleyebilmiş ne de Antiokhos'un kudreti kendisinin o ülkede herhangi bir devleti elinde muhafaza etmesine başarı sağlamıştır. Çünkü Romalılar, bu gibi hallerde bütün akıllı hükümdarların yapmağa mecbur olduklarını yapmışlardır; akıllı hükümdarlar, yalnız halin karışıklıklarına değil, fakat, gelecek olanlara da dikkat etmek ve bütün maharetleri ile, bunlara karşı gelmek mecburiyetindedirler; şundan dolayı ki, uzak iken görülünce, güçlülere kolayca çare bulunabilir fakat yaklaşıncaya kadar beklenirse ilaç zamanında ye-

tişmiş olmaz; çünkü hastalık artık tedavi edilmez bir hal almıştır.

8 - Bu durum veremlinin haline benzer; hekimlerin de-yişine göre, başlangıçta tedavisi kolay, teşhisi güçtür; fakat zaman geçtikçe, başlarken teşhis olunamıyarak teda-vi edilmediği için teşhis olunamayarak tedavi edilmediği için teşhisi kolay, fakat tedavisi güç olur.

Devlet işlerinde de durum böyledir; çünkü doğacak fe-nalıklar önceden görülünce ki bu da ancak akıllılara ve uzağı görenlere vergidir çabuk tedavi olunurlar fakat önce-den tanınmadıkları için, herkesi tanıyabileceği dereceye kadar büyümelerine meydan verilince artık çare kalmaz.

Böylece Romalılar mahzurları uzaktan görmekle, onları daima çare bulmuşlar ve bir harpten sakınacağız diye, hiç-bir zaman fenalıkların uzayıp gitmesine izin vermemişler-dir; çünkü bilirlerdi ki harp bertaraf edilmez ancak, başka-larına yarayacak şekilde, geciktirilmiş olur.

Bundan dolayı Philippos ve Antiokhos'a karşı, İtalya'da muharebe vermeği istediler; o zaman için her ikisinden de kaçınmağa muktedir oldukları halde bunu istemediler.

Zamanımız bilginlerinin, hergün, dillerinden düşürme-dikleri "zaman nimetlerinden istifade etme" yi de hiç sev-mediler; bilakis, kendi liyakatleri ve uzağı görüşlülüklerin-den faydalanmayı tercih ettiler; zira zaman herşeyi önüne katar ve beraberinde fenalık kadar iyiliği, iyilik kadar fe-nalığı da getirebilir.

9 - Şimdi Fransa'ya dönelim ve yukarıda söyledikleri-mizden herhangi birini yapıp yapmadığını tetkik edelim.

Charles'dan değil fakat, İtalya'da daha uzunca bir zaman yerler işgal ettiği için hareketenin gelişmesi daha iyi takip edilebilmiş olan bir kimse olarak, Louis'den söz açacağım; ve onun, kendisinininkinden farklı bir devleti elde tutmak için yapılması gereken şeylerin nasıl aksini yaptı-ğını göreceksiniz.

10 -Kral Louis'yi, onun gelmesiyle Lomvardianın yarısını kazanmak isteyen Venedikliler hırsı İtalya'ya soktu.

Kralın bu davranışını ayıplayacak değilim; çünkü İtalya'ya ayak atmak isteyince ve bu ülkede dostları olmayınca, bilakis Kral Charles'in muamelesi sebebiyle bütün kapılar kendisine kapanmış olduğu için, mümkün olan dostlukları kabule mecbur oldu. Öteki hareketlerinde hiçbir hata işlememiş olsaydı, teşebbüsünde muvaffak da olacaktı.

Böyle Kral, Lombardiya'yı zaptedince, Charles'in kaybettiği şöhret ve itibarı tekrar kazandı; Genova teslim oldu, Floransalılar dost oldular; Mantova Markisi, Ferrara Dukası, Bentivogli, Madonna di Furli, Faenza, Pesaro, Rimini, Camerino, Piombino beyleri, Luccalılar, Pisalılar, Siena'lılar, herbiri, dost olmak için karşılamağa çıktılar.

Lombardia'da iki şehir kazanmak için Kral Louis'yi İtalya'nın üçte ikisinin hakimi kılan Venedikliler, ancak o zaman kararlarındaki deli cüreti anlayabildiler.

11 - Kral, yukarıda sözü geçen kaidelere riayet etmiş ve çoğu zayıf kimi kiliseden, ki Venediklilerden korktuğu için daima kendisi ile birlik olmağa mecbur bütün bu dostları korumuş ve savunmuş olsaydı onun İtalya'da şöhret ve itibarını muhafaza etmesi ne kadar kolay olacaktı; bunlar vesitasıyla da, kuvvetli kalanlara karşı, kolayca, kendini emniyete alabilirdi fakat Kral Milano'ya ayak basar basmaz, Papa Alessandro'ya Romanya'yı işgal etmesi için yardım etmek suretiyle, aksini yaptı.

Bu kararı ile, dostlarından ve kucağına atılmış olanlardan kendini mahrum ederek, kendi kendini zayıflattığını ve o kadar büyük bir otorite sağlayan manevi kudrete bir o kadar maddi kudret de katmak suretiyle kiliseyi daha büyük kıldığını farkedemedi.

Bir kere ilk hatayı işleyince, bu hatalı yolda yürümeğe mecbur kaldı:

O suretle ki Alessandro'nun hırsına sn vermek ve Tos-
cana'ya hakim olmasına engel olmak için İtalya'ya gelme-
ğe mecbur oldu.

Kiliseyi kudretli kılması ve dostlarından mahrum olma-
sı yetişmiyormuş gibi.

Napoli Krallığı'na sahip olmak için burayı İspanya
Kralı ile paylaştı ve kendisi İtalya'nın birinci mutlak haki-
mi iken, oraya bir de ortak soktu; bu ülkedeki harisler ve
kendisinden memnun olmayanlar dayanacak yer bulsunlar
diye.

Bu krallıkta kendisine haraç verecek bir kral bırakabile-
cek iken, kendisini kovabilecek bir başkasını yerleştirmek
için, onu attı.

12 - Fethetmeyi arzu etmek, muhakkak ki, çok tabii ve
güzel birşeydir. İnsanlar muktedir olup bunu ne zaman ya-
parlarsa, övülecekler, veya ayıplanmayacaklardır fakat
muktedir olmadıkları halde, her ne olursa olsun, bunu yap-
mağa kalkışırlarsa, işte hata ve ayıplanacak şey buradadır.

Şu halde, Fransa kendi kuvvetleri ile Napoli'ye saldırı-
biliyor başkası ile paylaşmamalı idi.

Venediklilerle yaptığı lombardia paylaşması, İtalya'ya
ayak basmasını sağladığı için, mazur görebilmişse de,
aynı zaruretle mazur olmayan Napoli paylaşması işi ayıp-
lanmaya müstahaktır.

Böylece Louis şu beş hatayı ilemişti; küçük beylikleri
mahvetmiş, İtalya'da bir kudretlinin kudretini artırmış,
oraya çok kudretli bir yabancı sokmuş, İtalya'ya gelip için-
de oturmamış, göçmenler yerleştirmemişti.

13 - Venediklilerin egemenliğini kaldırmak gibi altıncı
hatayı işlememiş olsaydı, bu hatalar, yine sağlığında, ken-
disine zarar vermeyebilirdi, çünkü kiliseyi büyütmemiş,
İtalya'ya İspanya'yı sokmamış olsaydı Venediklileri alçalt-
mak akıllıca ve lüzumlu bir iş olurdu fakat bu ilk kararları
verdikten sonra Venediklilerin çökmelerine hiç bir zaman

razı olmalıydı; şundan dolayı ki. Venedik'liler kuvvetli bulundukça, başkalarını Lombardia teşebbüsünden daima uzak tutacaklardı, çünkü buranın egemenliğini kendilerine hasretmedikçe, Venedikliler böyle bir teşebbüse razı olmazlar veya başkaları burayı Fransa'dan alıp, Venedik'lilere vermek istemezlerdi; her ikisini birden çatmağa ise hiç kimse ceraset edemezdi ve bir kimse "Kral Louis bir muharebeden sakınmak için Alessandro'ya Romanya'yı, İspanya'ya da Napoli Krallığı'nı bıraktı" derse, yukarıdaki muhakeme ile cevap veririm ki bu da; harpten kaçmak için bir karışıklığın gelişmesine hiçbir zaman müsaade edilmemesinin gerektiğidir; çünkü harpten kaçılmaz, ancak kendi zararımıza geciktirilir ve yine bazı kimseler, nikahının bozulmasına ve Rouen Arşöveki'nin terfiine karşılık, Papa hesabına bu teşebbüse girişmek hususunda kralın Papa'ya verdiği sözü öne sürerlerse, buna da hükümdarların verdikleri sözler ve bu sözlerin nasıl tutulması gerektiği hakkında ileride söyleceklerimle cevap veririm.

14 - Şu halde Kral Louis memleketler fethetmiş ve bunları muhafaza etmek istemiş olan başka kimselerin uydukları şartlardan hiçbirine uymadığından Lombardi'yı kaybetmiştir.

Bu hiç de şaşılacak birşey değildir; olağan ve akla yakındır. Valentino (Papa Alessandro'nun oğlu Cesare Borghia'yı böyle çağırırlardı) Romanya'yı zaptettiği zaman, Nantes şehrinde, Rouen Kardinali'ne bu meseleden bahsetmiştim. Rouen Kardinali, İtalyanların harpten anlamadıklarını söyleyince, ben de Fransızların devlet işlerinden anlamadıkları cevabını verdim; çünkü anlasaydılar, kilisenin bu kadar kudret kazanmasına müsaade etmezlerdi ve tecrübe görüldü ki, İtalya'da kilisenin ve İspanya'nın kudretli lmasına Fransa sebep olmuş, Fransa'nın İtalya'da çökmesine de bunlar sebep olmuşlardır.

Bundan da hiçbir zaman yanılmayan veya nadiren yanılan genel bir kaide çıkar ki, o da şudur, kim ki başkasının kudretli olmasına sebep olur, kendini mahveder; zira bu kudret, sebep olan kimsenin ya kuvveti veya mahareti ile meydana gelmiştir; bunların her ikisi de yeni kudret kazanan için şüpheli ve çekinilecek şeylerdir.

IV. BÖLÜM

İSKENDER TARAFINDAN İŞĞAL EDİLMİŞ OLAN DARA KRALLIĞI'NIN, İSKENDER'İN ÖLÜMÜNDEN SONRA HALEFLERİNE KARŞI NE SEBEPTEN AYAKLANMADIĞI HAKKINDA

1 - Yeni fetholunmuş bir devletin elde tutulmasındaki güçlükler gözönünde bulundurulunca, Büyük İskender'in nasıl olup da **az zamanda** Asya'nın **hakimi** olabildiğine ve burayı işgal eder etmez ölünce de, bütün bu ülkenin ayaklanması akla yakın görünüyorken, buna rağmen haleflerinin onu nasıl muhafaza edebildiklerine ve muhafaza etmekte kendi hırsları neticesinde aralarında doğan güçlüklerden başka güçlüğe rastlamadıklarına şaşılabilir.

Cevap olarak derim ki, insanların hatırlayabildiği hükümdarlıklar iki ayrı şekilde idare olunagelmışlerdir ya bir prens ve hepsi de onun kulu olan kimseler tarafından idare olunurlar ki, bu kullar, hükümdarın lütfu ve müsaadesiyle vezir olarak o devleti idare etmek işinde yardım ederler veya, bir hükümdar ile beyler tarafından idare olunurlar ki bu beyler prensin lütfu ile değil fakat soylarının eskiliği ile bu mevkide bulunmaktadırlar.

Bu gibi beylerin kendilerine mahsus ülkeleri, kendilerini efendi olarak tanıyan ve onlara, tabii olarak bağlı olan uyruğu vardır.

Bir hükümdar ile kulları tarafından idare olunan devletlerde ise hükümdarın otoritesi daha büyüktür; çünkü bütün

ülkesinde, baş olarak tanınan kendisinden gayri kimse yoktur; başkasına itaat edilse bile vezir ve memur olarak edilir ve ona karşı hususi bir bağıllık duyulmaz.

2 - Bu iki ayrı hükümete misal, zamanımızda, Türk ile Fransa kralıdır.

Türk'ün bütün monarşisi bir efendi tarafından idare olunmaktadır; ötekiler onun kullarıdır ve ülkesini sancaklara ayırarak oraya muhtelif valiler gönderir ve isteğine göre, bunları değiştirir ve yerlerinden oynatır.

Fransa Kralı ise, ülkesi içinde uyrukları tarafından tanınan ve onlar tarafından sevilen birçok beyin ortasındadır.

Bu beylerin kendilerine mahsus imtiyazları vardır, Kral, kendini tehlikeye koymadan, bunları onların ellerinden alamaz.

Bu devletlerin her birini gözden geçiren kimse "Türk"ün ülkesini zaptetmekte güçlük, fakat bir kere kağlup edilince de elde tutmakta büyük kolaylık görecektir.

Aksine olarak, bazı sebeplerle Fransa Devleti'ni işgal etmekte daha çok kolaylık fakat elde tutmakta büyük güçlük bulacaksınız.

3 - "Türk"ün ülkesini zaptedebilmekteki güçlüğü'nün sebepleri o ülkenin beyleri tarafından davet olunamamaktan ve maiyetindekilerinin ayaklanması ile teşebbüsün kolaylaşacağına ümit bağlanamamasındandır; bu da, yukarıda, söylenen sebeplerden doğar, çünkü hepsi de kendi kulları ve lüfüt görmüşleri olduğu için, daha güçlkle ifsat olunabilirler; ifsat olunsalar bile, söylenen sebeplerle halkı arkalarından sürükleyemeyecekleri için, onlardan pek az fayda beklenebilir.

Bundan dolayı "Türk"e kim saldırırsa onu birlik bulacağını düşünmeye mecburdur ve bu sebeple ümidini başkalarının iç düzensizliğine değil, daha çok, kendi öz kuvvetine bağlaması uygun olur fakat yeniden ordu düzenliyecek şekilde, bir kere savaş meydanında mağlup

edildi mi, Hükümdar'ın soyundan başka çekinilecek birşey kalmaz; bu da yok edilince, başkalarının halk nazarında itibarı olmadığı için, korkulacak kimse kalmaz ve zaferden önce galip, onlardan nasıl birşey bekleyemez idi ise, zaferden sonra da, böylece, onlardan korkmamalıdır.

4 Fransa gibi idare olunan krallıklarda bunun aksi vaki olur; çünkü krallığın bazı beylerini kendi tarafına çekmek suretiyle, kolaylıkla, oraya girebilirsin, çünkü memnun olmayanlar ve yenilik isteyenler daima bulunur bu gibiler, söylenen sebeplerden dolayı sana o ülkenin yolunu açabilirler ve sana zaferi kolaylaştırabilirler, fakat sonra orada tutunabilmek için, gerek sana yardım edenlerden, gerekse sıkıntıya soktuklarından sonsuz güçlükler çekersin.

Hükümdarın soyunu söndürmek dahi yetmez, çünkü geriye, yeni değişikliklerin başına geçen birtakım beyler kalır; bunları ne memnun etmeye ne ortadan kaldırmaya muktedir olamayınca da, ilk fırsatta bu ülkeyi kaybedebilirsin.

5 - Şimdi Daraninkinin ne biçim bir hükümet olduğuna bakarsanız, Tork Sultanlığının tıpkısı olduğunu görürsünüz ve bunun için İskerder'in ilkin Dara'ya saldırması ve onu açık sahrada mağlup etmesi gerekmiştir.

Bu zaferden sonra Dara ölünce, yukarıda söylenen sebeplerle bu devlet emniyetli İskender'e kaldı ve halefleri birlik olsalardı burada rahatça hüküm sürebilirlerdi; bu devlette kendilerinin yarattıkları kargaşalıktan başka kargaşalık çıkmadı fakat Fransa gibi düzenlenmiş devletleri bu kadar gürültüsüzce elde tutmak mümkün değildir.

Romalılara karşı İspanya'da, Fransa'da ve Yunanistan'da sık sık vukua gelen ayaklanmalar bu memleketlerde birçok beyin bulunmasından doğmuştur; bu Bey'lerin hatırası durduğu sürece Romalılar, bu ülkenin ellerinde kalıp kalmayacağını daima şüpheli gördüler, fakat imparatorlu-

ğün kudret ve sürekliliği ile Bey'lerin hatırası sönünce bunların güvenli sahibi oldular. Roma'lılar kendi aralarında savaşınca, herbiri, kurduğu hakimiyet sürükleyebildi. Bu vilayetler eski beylerin soyu söndüğü için de, Roma'lılar başkasını tanımaz olmuşlardı. Bütün bu işler gözönünde tutulunca, İskender'in Asya Devleti'ni elinde tutmaktaki kolaylığa ve Pyrrhos ile daha bir çokları için olduğu gibi, kazandıklarını muhafaza etmekte başkalarının uğradıkları güçlüklerle karşılaşmaz.

Bu da galibin az veya çok liyakatinden değil fakat durumun başkalığından doğmuştur.

V. BÖLÜM

ZAPTOLUNMADAN ÖNCE KENDİ KANUNLARI İLE YAŞAYAN ŞEHİRLERİN VEYA HÜKÜMDARLIKLARIN NASIL İDARE OLUNMALARI GEREKTİĞİ HAKKINDA

1 - Dediğim şekilde kazanılan memleketler, kendi kanunları ile ve hürriyet içinde yaşamağa alışkın iseler, bunları elde tutmak için üç yol vardır; birincisi yok etmektir; öteki yol bizzat gidip oralarda oturmaktır; üçüncüsü de vergi almak ve, o memleketlerde sana dost olarak oraları muhafaza edecek azkişilik bir hükümet kurmak suretiyle, onları kendi kanunları ile yaşamakta serbeset bırakmaktır çünkü bu hükümet, burayı zapteden hükümdar tarafından yaratıldığı içien, hükümdarın dostluğu ve kuvveti olmaksızın ayakta duramayacağını bilir ve onu idame için, herşeyi yapmağa başarılı olur ve hür yaşamaya alışmış bir şehir, yok edilmek istenmeyince, herhangi başka bir yoldan ziyade, kendi hemşehrileri vasıtasıyla daha kolay elde tutulur.

2 - Misal olarak İspartalılar ve Romalılar vardır.

İspartalılar, Atina ve Thebai'yı oralarda az kişilik bir hükümet kurmak suretiyle, elde tutulur, bununla beraber bunları yine kaybettiler.

Romalılar Kapus, Kartaca ve Numanzia'yı elde tutmak için onları yıktılar ve böylece kaybetmediler. Yunanistan'ı, hemen hemen İsparta'lıların yaptığı gibi hür kılarak ve kanunlarını kendilerine bırakarak, tutmak istediler; fakat başarılı olamadılar.

Öyle ki, muhafaza edebilmek için bu ülkede birçok şehirleri yıkmaya mecbur oldular.

3 - Çünkü, hakikatte, bir ülkeye sahip olabilmek için onu yıkmaktan başka hiçbir emniyetli yol yoktur ve hür yaşamaya alışmış bir şehri zaptedip de onu yıkmayan kimse, kendisinin o şehir tarafından yıkıldığını beklemelidir çünkü ayaklanmada, hürriyet adını ve kendi eski âdet ve nizamlarını sığınak olarak kullanır ki, her ikisi de, ne zamanın geçmesiyle, ne de menfaat karşısında, asla unutulmazlar.

Ne yapılırsa, ne tedbir alınsa, ahalisi birbirinden ayrılmaz veya bir dağıtılmazsa, o adı o âdet ve nizamı unutmazlar; Floranlılar tarafından esaret altına alındıktan yüz sene sonra Pisa'nın yaptığı gibi, her fırsatta, onlara sığınır- lar. Fakat şehir veya eyaletler bir hükümdarın hakimiyeti altında yaşamaya alışık iken sülalme sönünce, bir yandan itaat etmeğe yatkın oldukları için, diğer yandan eski hükümdarları ortada olmadığından kendi aralarında yeni bir hükümdar çıkartmakta uyuşamazlar, hür yaşamayı bilmez- ler; öyle ki silaha sarılmakta daha gevşektirler ve bir hükümdar bunları bunları daha kolaylıkla kazanabilir ve em- niyet altında tutabilir fakat cumhuriyetlerde daha çok dirilik, daha çok kin, daha fazla intikam arzusu vardır; geçmiş hürriyetlerinin hatırası ne onları bırakır, ne onlara dirlik verir; o suretli ki en iyi yol cumhuriyetleri söndör- mek veya gidip oralarda yerleşmektir.

IV. BÖLÜM

ÖZ SİLAHLARLA VE LİYAKATLE KAZANILAN YENİ HÜKÜMDARLIKLAR HAKKINDA

1 - Gerekli hükümdar gerekse devlet bakımından bütünü yeni olan hükümdarlıklar üzerine yapacağım konuşmada çok büyük misaller sayarsam, kimse şaşmasın, çünkü insanlar, hemen daima, başkalarının geçmiş bulundukları yoldan yürüdükleri ve kendi icraatını taklit ile yürüttükleri için, başkalarının yolunu tamamıyla tutmak mümkün olmayınca ve taklit ettiklerinin liyakatine birşey ilave edemeyince ihtiyatlı bir insan, daima, büyük adamların geçtiği yoldan gitmeğe ve en iyi olanları taklit etmeğe mecburdur; ta ki kendi liyakati yetişemese bile, hiç olmazsa onları andırsın.

İhtiyatlı okçular da böyle yapar; vurmak istedikleri yer çok uzak görününce, yaylarındaki kudretin nereye kadar yetişeceğini bildikleri için, nişanlarını hedeften çok daha yükseğe alırlar. Okları ile bu kadar yüksekliğe ulaşmak için değil; fakat bu kadar yüksek nişanın yardımı ile hedeflerine varmak için.

2 Böylece diyorum ki, tamamıyla yeni olan ve yeni bir hükümdarı bulunan hükümdarlıklarda, bu yerleri kazanan kimsenin az veya çok liyakatlı oluşuna göre, bunları muhafaza etmekte de az veya çok güçlük vardır.

Alelaide bir insan iken hükümdar olmak olayı liyakat veya talihi gerektirdiği için, bu iki şeyden birinin veya öte-

kisinin birçok güçlükleri az çok hafiflettiğine hükmolunabilir, bununla beraber talihe daha az bağlanmış olan daha çok tutunur.

Başka memleketi olmadığı için hükümdarın bizzat gelip burada oturmağa mecbur olması da kolaylıklar doğurur.

3 Fakat talihten dolayı olmayıp da, öz liyakatları ile hükümdar olanlara gelince, derim ki bunların en mükemmelleri Musa, Keyhusrev, Romulus, Theseus ve benzerleridir. Gerçi, Allahın kendisine buyurduğu işlerin sadece icracısı olduğu için Musa'dan bahsetmek gerekmezse de, asıl Allah'la konuşmaya onu layık kılan yalnız o büyük mazhariyeti için dahi olsa, ona hayran kalınmalıdır fakat biz krallıklar fetheden veya kuran Keyhusrev'e ve başkalarına bakalım; hepsini takdire layık göreceksiniz ve bunların hususi icraat ve düzenleri tetkik edilirse, o kadar büyük bir öğreticiye malik olmuş olan Musa'ninkilerine aykırı görünmezler ve hayatları ile yaptıkları incelenirse, bu kimselerin talihin elinden fırsattan başka birşeye nail olmadıkları görülür; fırsat bunlara, istedikleri şekle sokabilmek üzere, hammaddeyi verdi; bu fırsat olmasaydı ruhlarındaki liyakat kaybolurdu ve bu liyakatleri olmasaydı, fırsat da beyhude çatmış olurdu.

4 - Böylece, Musa için İsrail milletini Mısır'da köleve Mısır'lıların zulmüne uğramış olarak bulmak gerekti, ta ki bu millet, esaretten kurtulmak için, Musa'nın arkasından gitmeğe hazır olabilsin.

Roma Kralı ve bu vatanın kurucusu olmasını istemesi için Romulus'un Alba'ya sığmaması, doğar doğmaz terkedilmiş olması lazımdı. Keyhusrev'in İran'lıları Med'lerin hakimiyetinden gayimemnün, Med'leri de, uzun süren sultan dolayı, gevşemiş bulması lazımdı.

Theseus, Atina'lıları dağılmış bulmasa idi, kendi liyakatini gösteremezdi.

Böylece bu fırsatlar bu adamları bahtiyar kıldı; bunların mükemmel liyakatleri de bu fırsatları belirtti.

Bu sebeple vatanları yükseldi ve çok bahtiyar oldu.

5 - Liyakat yolu ile, deminkiler gibi, hükümdar olanlar hükümdarlığı zahmetle kazanırlar, fakat kolaylıkla ellerinde tutarlar; hükümdarlığı kazanmakta uğradıkları güçlükler, kısmen kendi devletlerini kurmak ve güvenliklerini sağlamak için sokmaya mecbur oldukları yeni nizam ve âdetlerden doğar.

Yeni nizamlar sokmaya ön ayak olmak kadar ele alınması güç, başarılmaması şüpheli ve idaresi tehlikeli bir şey bulunmadığı gözönünde tutulmalıdır çünkü eski nizamlardan çıkarı olanların hepsi yeni düzeni kuranın düşmanıdır; yeni düzenden faydalananların hepsi de onun hararetsiz müdafileridir.

Bu hararetsizlik ise, kısmen, kanunu kendi taraflarında gören hasımlardan korkulduğundan kısmen de, sağlam bir tecrübesini görmeden yeni şeylere gerçekten inanmayan insanların inanmazlığından doğar.

Bundan da şu çıkar ki düşman olanlar, hücum fırsatını buldukları her zaman, hararetli partizan olarak saldırırlar; ötekiler ise gevşekçe müdafaa ederler; öyle ki onlarla beraber tehlikeye düşülür.

6 - Bu noktayı iyice incelemek istersek, bu yenilik getirenlerin kendi başlarına mı iş gördüklerini, yoksa başkalarının yardımına mı bağlı olduklarını araştırmak lazımdır; yani kendi eserlerini yürütmek için rica etmeye mi mecburdurlar, yoksa zorla iş görebilirler mi?

Birinci halde sonuçları daima fena olur ve hiç bir şeyin arkasını getirmezler, fakat yalnız kendilerine güvenirler ve zorla iş görebilirlerse, o zaman nadiren tehlikeye düşerler.

İyi silanlanmış bütün peygamberlerin galip çıkmaları ve silahsızların başarısızlığa uğramaları bundandır, çünkü önce söylenen şeylerden başka, milletlerin tabiatı değiş-

kendir; onları birşeye inandırmak kolaydır, fakat bu inançta tutmak güçtür.

Bunun için o şekilde tertiplenmek lazımdır ki artık inanmadıkları zaman zorla inandırmak mümkün olsun.

7 Musa, Keyhusrev, Theseus ve Romulus silahsız olsalardı, kendi nizamlarına uzun zaman riayet ettiremezlerdi; nasıl ki, zamanımızda, Fra Girolamo Savonerola'nın bana aynı şey gelmiştir; halk inanmaya başlayınca, kendi yeni nizamları içinde mahvolup gitti, o ise inanmış olanları inançlarında sabit tutmak ve inanmayanları inandırmak çaresine malik değildi.

Onun için yukardakiler işlerinde büyük güçlüğü uğrarlardı, bütün tehlikeleri de yol boyuncadır ve liyakatleri ile bunları yenmeleri icabeder; fakat bir kere yenip saygı ve itibar görmeğe başlayınca, mevkilerine haset edenleri söndürmüş bulundukları için kudretli, güvenli, itibarlı ve bah-tiyar kalırlar.

8 Bu kadar yüksek misallere daha küçük bir misal katmak istiyorum; fakat yine onlarla münasebetli olacaktır ve isterim ki bu misal buna benzer diğerleri için de yetsin; bu da Siracusa'lı Hierondur.

Bu zat sade bir vatandaş iken, Siracusa Hükümdarı oldu; o da, talihten yalnız fırsata nail olmuştu; çünkü Siracusalılar ezilmekte olduklarından onu kendilerine başbuğ seçtiler; böylece onlara hükümdar olmağa layık oldu.

Daha hususi hayatında, o kadar faziletli idi ki, ondan bahseden bir yazar şöyle der; "Hükümdarlık etmek için bir Krallıktan başka, eksiği yoktur." (*)

Bu zat eski milisleri söndürdü, yenisini nizamladı; eski dostlukları bıraktı, yenilerini edindi ve kendisine ait askerleri ve dostlukları olduğu için böyle bir temel üzerine her türlü binayı kurabildi; öyle ki kazanmakta çok, muhafaza etmekte ise az zahmet çekti.

VII. BÖLÜM

BAŞKALARININ SİLAHLARI VE TALİHİ İLE KAZANILAN YENİ HÜKÜMDARLIKLAR HAKKINDA

1 Alelade bir vatandaş iken yalnız talih dolayısıyla hükümdar olanlar az zahmetle olurlar, fakat çok zahmet tutunurlar; yol boyunca da hiçbir güçlüğü uğramazlar, çünkü oraya uçarlar, fakat bütün güçlükler kondukları zaman doğar.

Bu gibiler de para karşılığında veya bağış yapanın lüftü ile bir kimseye bir devlet bağışlandığı zaman hükümdar olanlardır:

Ülkeyi kendi güvenliği ve şan şerefi adına muhafaza etsinler diye Yunanistan'da İonis ve Hellespontos şehirlerinde Dara tarafından hükümdar yapılan bir çoklarına vaki olduğu ve yine askerleri ifsat ederek alelade vatandaşlıktan imparatorluğa yükselen kimselerin imparator yapıldıkları gibi.

2 - Bunlar sadece kendilerine lütufta bulunanların iradeleri ve talihleriyle yerlerinde kalırlar ki, bu ikisi de istikrarsız ve çok oynak şeylerdir.

Bu kimseler bu rütbeyi ne muhafaza etmesini bilirler ne de buna muktedirler; bilmezler, çünkü büyük maharet ve liyakat sahibi bir (*) kimse değilse, daima halktan bir kimse gibi yaşamış bulunduğu için, emir ve komuta etmesini bilmesi akla yakın değildir; muktedir değildir,

(*) Metinde Latince yazılmıştır.

"Quod nihil illi deerat ad regnandum praeter regnum."

Çünkü kendilerine dost ve sadık olabilecek kuvvetlere malik değildirler.

Bundan başka, birdenbire türeyen devletler tabiatın çabucak doğup büyüyen diğer birşeyi gibi ilk aksi rüzgarlarla devrilmeyecek şekilde köklere ve dal budaklara malik olamazlar; meğer ki, evvelce söylendiği gibi, birdenbire hükümdar olanlar talihin kucaklarına attığı şeyi derhal muhafaza etmeye kendilerini hazırlamasını bilsinler ve başkalarının hükümdar olmadan önce attıkları temelleri sonradan atsınlar.

3 - Liyakat veya talih ile hükümdar olmak hakkında söylediğim bu yollardan her ikisi için zamanımızdan iki misal zikretmek isterim; bunlar da Francesco Sforza ile Cesare Borgia'dır. Francesco, uygun çareler ve büyük bir liyakat ile, vatandaşken Milano Dukası oldu ve bin zahmetle kazandığını az güçlükle muhafaza etti. Öbür yandan, halktarafından Duka Valentino diye anılan Cesare Borgia devleti babasının talihi sayesinde kazandı ve başkasının silah talihinin bahşettiği devlette kök tutmak için uzağı gören ve liyakatli bir kimsenin yapmağa mecbur olduğu herşeyi yapmasına ve her çareye başvurmasına rağmen, yine babasının talihi ile birlikte onu kaybetti. Çünkü, yurkıda söylendiği gibi, temelleri önce atmayan kimse, mimarın zahmeti ve binanın tehlikesi pahasına olmakla beraber, büyük liyakat göstererek sonradan atabilir. Böylece Duka'nın bütün yaptıkları incelenirse, gelecekteki kudreti için büyük temeller attığı görülür ki, bunlar hakkında söz söylemeyi fazla görüyorum; çünkü bir yeni hükümdara, onun yaptıklarının örneğinden daha iyi, hangi tavsiyelerde bulunacağımı bilemiyorum ve onun tertipleri kendine faydalı olmadı ise, kabahat onun değildi; çünkü bu, olağanüstü ve büyük bir talih aksiliğindeydi.

(*) *Metin böyledir; cemiden, birden mfrede atlıyor; sonra tekrar cemie dönüyor.*

4- Kendi oğlu Duka'yı büyük kılmak isteğinde, VI. Alessandro için, önünde ve gelecekte büyük güçlük vardı. İlk olarak, kiliseye ait olmayan hiçbir devlette onu hükümdar yapmak imkanını göremiyordu; kiliseye ait olanını almağa kalkışınca da Milano Dukasının ve Venedik'lilerin buna muvafakat etmiyeceklerini biliyordu; çünkü Faenza ve Rimini, çoktan beri Venediklilerin himayesi altında idiler.

Bundan başka İtalya'daki silahlı kuvvetleri, bilhassa kendilerinden faydalanmak mümkün olacak olanları, Papanın büyüklüğünden korkması icabeden kimselerin elinde görüyordu; bu kuvvetlerin hepsi de Orsini'ler, Colonnalar ve hempalarının elinde olduğu için bunlara güveni olmazdı.

Bundan dolayı bir kısmına emniyetli hakim ve sahip olabilmesi için bu nizamın bozulması ve bunlara ait devletlerin parçalanması lazımdı ki, bu da kolay oldu; çünkü başka sebeplerden dolayı Fransızları İtalya'ya tekrar geçirmeğe yeltenen Venediklileri buldu; bu işe yalnız karşı gelmemekle kalmadı.

Kral Louis'nin eski nikah işini halletmek suretiyle, bunu daha fazla kolaylaştırdı.

5 - Böylece Kral Venediklilerin yardımı ve Alessandro'nun başarısıyla İtalya'ya geçti; ve kral daha Milano'ya varır varmaz papaz, Romagna'ya karşı yapacağı hareket için, ondan şöhret ve itibarı bakımından muvafakat etti.

Böylece Duka, Romagna'yı zaptedip Colonna'lıları mağlup ettikten sonra, burayı muhafaza etmek ve daha ilerisine gitmek isteğine iki şey engel oluyordu; biri sadık görünmeyen askerleri, ötekisi de Fransa'nın iradesi idi; yani istifade ettiği Orsini kuvvetlerinin ihtiyaç anında, işten kaçınmalarından ve yalnız kazanmasına dahi elinden almalarından ve hatta kralın da aynı muameleyi yapmasından korkuyordu.

Faenza'nın zaptından sonra Bologna'yı saldırdığı zaman, bu hücumda gevşek davrandıklarını gördüğü Orsini'ler bunun delilini saldırdığı zaman kralın da iç niyetini anladı; kral onu bir teşebbüsten vazgeçirmişti.

Bunun üzerine duka, bir daha başkasının silah ve talihi-ne tabi olmamak kararını verdi.

6 - Ve ilk iş olarak Roma'daki Orsini ve Colonna taraflarını zayıflattı; bunların asılzade olan bütün taraflarını, onlara büyük maaşlar tahsis ederek, kendine asılzade olarak aldı; derecelerine göre komutanlıklar ve memuriyetlerle şereflendirdi; o suretle ki, birkaç ay içinde eski partilerine olan sevgileri söndü ve tamamıyla dukaya yöneldi.

Bundan sonra Colonnalıları dağıtmış bulunduğu için, Orsini'leri söndürmek fırsatını bekledi; bu fırsat da uygun şekilde geldi, kendisi de bu fırsattan daha iyi şekilde faydalandı; çünkü Orsini'ler, Dukanna ve kilisenin kuvvet kazanmasının kendi yıkılışları demek olduğunu geç olarak fark edince, Perugia bölgesinde Magione'de bir toplantı yaptılar.

Bu toplantıdan, Duka'nın, Fransızların yardımı ile, hepsinden muzaffer çıktığı Urbino ayaklanması, Romagna kargaşalığı ve sonsuz tehlikeler doğdu.

7 Böylece, şöhret ve itibarı avdet edince, ve bir daha tecrübe etmeğe mecbur kalmamak için ne Fransızlara ne başka yabancı kuvvetlere güvenmediğinden, hilelere başvurdu.

Duygularını o kadar iyi gizlemesini bildi ki Orsini'ler, Sinyor Paulo'nun aracılığıyla, Duka ile barıştılar; Duka, hil'atlar, para ve atlar armağan ederek Paulo'ya güven vermek için hibir nezaketi esirgemedi; o derecede ki, saflıkları onları Sinigallia'da Duka'nın eline düşürdü.

Bu suretle, başları yok edip taraflarını kendine dost kalınca, Duka, Urbino Dukalığıyla birlikte bütün Romagna'ya hakim olarak ve kendi eseri olan refahtan halkın isti-

fadeye başlamasıyla, bilhassa Romagna'nın dostluğunu kazandığını ve bütün bu milletleri kendisine bağladığını görerek hakimiyetine iyi temeller atmış bulunuyordu.

8 - Bu işler zikredilmeğe ve başkaları tarafından taklit edilmeğe layık oldukları için, bunları bir tarafa bırakmak istemiyorum.

Duka Romagna'yı zaptedince, uyruğu idare edecek yerde soyan ve birleştirecek yerde birbirine düşman kılacak vesileler veren beceriksiz beyler tarafından idare edildiğini gördü; o derecede ki, memleket hırsızlıklar, kavgalar ve her türlü kötülüklerle dolu idi.

Memleketi saltanatın buyruğuna itaatli kılmak ve dirliğe kavuşturmak için sağlam bir idare kurmak lüzumuna hükmetti.

Bu maksat için de, tam yetki ile teşhis ederek, zalim ve becerikli olan Remiro da Orco'yi oraya tayin etti.

Bu zat, kısa zamanda büyük itibar kazanarak Romagna'yı birleştirdi ve dirliğe kavuşturdu.

Bundan sonra duka, nefreti mucip olan kaygısıyla, bu kadar fazla otoritenin lüzumlu olmadığına karar verdi ve ülkenin ortasına mükemmel bir başkanla sivil bir mahkeme kurdu ki, her şehrin burada kendi avukatı bulunuyordu.

Eski şiddetlerin bazı düşmanlıklar yarattığını bildiği için de, halkı yatıştırmak ve her yönden kazanmak için, bazı zulümler yapılmışsa bile bunun, kendisinden değil, fakat vekilinin zalim tabiatından geldiğini göstermek istedi. Ve bu fırsattan hemen faydalanarak bir sabah, erken-den Cesana'da, şehir meydanlığında yanında odun kütüğü ve kanlı bir bıçak olduğu halde vekilini ikiye parçalattı.

Bu manzaranın vahşiliği halkı memnun etti, aynı zamanda, şaşkına çevirdi.

9 - Fakat başladığımız noktaya dönelim.

Diyorum ki, istediği gibi silahlanmak ve yakın komşu olmakla kendisine zarar verebilecek silahlı kuvvetlerin

büyük bir kısmını yoketmek suretiyle kendisini çok kuvvetli bir mevcut tehlikelerden kısmen korunmuş gören Duka için, fütuhatına devam etmek isteyince, yalnız Fransa Kralı'nı hesaba katmak kalıyordu; çünkü hatasını geç anlayan kralın buna tahammül etmeyeceğini biliyordu.

Bu sebeple yeni dostluklar aramağa, Gaeta'yı muhasara eden İspanyollar aleyhinde Fransızların Napoli Krallığı üzerine yürüyüşlerinde Fransa'ya karşı kararsız bir hal takınmağa başladı.

Amacı da kendisini onlara karşı emniyet altında bulundurmaktı ki, Alessandro sağ kalmış olsaydı, bunda da çabucak başarılı olacaktı.

Halin olayları karşısında davranışı işte böyle olmuştu.

10 - Fakat, gelecek olaylara gelince, her şeyden önce Papalık makamına yeni gelecek olanın kendisine dost olmamasından ve Alessandro'nun kendisine verdiğini yeni Papa'nın geri almağa yeltenmesinden çekinmesi gerekti.

Buna da dört şekilde çare bulmağı düşündü; önce, yeni Papa'ya bu fırsatı vermemek için, malsız ve mülksüz bıraktığı bütün beylerin soyunu sopunu söndürmek; ikincisi, önceden söylendiği gibi, Roma'daki bütün asilzadeleri, onlar vasıtasıyla Papa'yı dizginleyebilmek için kendine bağlamak; üçüncüsü kardinaler heyetini, mümkün olduğu kadar, kendi tarafına çekmek, dördüncüsü de, Papa ölmeden, bir ilk saldırışa tek başına dayanabilecek derecede, nüfuz ve kudret kazanmak.

Alessandro'nun ölümünde bu dört şeyden üçünü yapabilmişti; dördüncüsünü de tamamlamak üzere idi, çünkü soyduğu beylerden yakalayabildiği kadarını öldürmüş ve pek azı kurtulabilmişti; Roma asilzadelerini kendi tarafına kazanmış ve kardinaler heyetinde de çok fazla taraflarları olmuştu; yeni fütuhata gelince, Toscana'ya hakim olmayı tasarlamış, Perugia ve Piombino'yu esasen zaptetmiş, Pisa'yı da himayesine almış bulunuyordu.

11 - Fransa'dan çekinecek birşeyi kalmayınca (Fransızlar, İspanyollar tarafından Napoli Krallığı'ndan koğuldukları için fiilvaki onlardan çekinecek birşey kalmamıştı; o suretle ki herkes onun dostluğunu satın almak mecburiyetinde idi). Pisa'ya saldırır, bundan sora, Lucca ve Siena kısmen Floransalılara hasetlerinden, kısmen korkudan derhal teslim olurlardı; Floransalıların ise kurtuluş çaresi yoktu. Bu işlerde muvaffak olsaydı (Papa Alessandro'nun öldüğü sene muvaffak olabilirdi), o kadar kudret ve maharetine güvenebilirdi fakat Alessandro, Duka kılıcı sıyrıp işe koyulduktan beş sene sonra öldü.

Oğlunu da, sağlam temellere dayanmış yalnız bir Romagna Devleti ile ve bütün diğer ülkeleri iki kuvvetli düşman ordusu arasında mesnetsiz bir durumda olduğu halde, ölüm derecesinde hasta bıraktı.

12 - Duka'da o kadar sert bir azim ve o kadar liyakat vardı ki, insanların nasıl kazanılacaklarını veya kaybedileceklerini o kadar iyi biliyordu ki, ve o kadar kısa zamanda attığı temeller o derece sağlamdı ki, bütün o ordular aleyhinde olmamış olsaydı, yahut hastalanmasaydı, bütün güçlüklerin hakkından gelirdi.

Attığı temellerin sağlamlığı şundan anlaşılabilir ki, Romagna, kendisini bir aydan fazla bekledi; yarı ölü olduğu halde, Roma'da emniyetle oturabildi ve Ballioni, Vitelli, Orsini'ler, Roma'ya geldikleri halde aleyhinde bir şey yapamadılar.

Kendi istediği kimseyi papalık makamına getiremediyse de, hiç olmazsa kendi istemediği kimsenin papa olmasını sağladı.

Alessandro'nun ölümünde kendisi sıhhatte olsaydı, herşey kolay olurdu.

Baba ölünce neler olabileceğini düşündüğünü ve herşeye çare bulmuş olduğunu, fakat bu ölüm anında kendisinin de ölüm halinde bulunacağını hiç düşünemediğini, ikinci

Giulio'nun papalığa seçildiği günlerde bizzat kendisi bana anlattı.

13 - Böylece Duka'nın bütün yaptıklarını toplayıp bakınca onu nasıl muahaze edeceğimi bilemiyorum; bilakis, yaptığım gibi, talih eseri olarak ve başkalarının silahlarıyla egemenliğe erişen herkese misal diye gösterilmeğe layık buluyorum, çünkü ruhu büyük, niyet ve hedefleri yüksek olduğu için başka türlü davranamazdı; tasarılarına ise yalnızca Alessandro'nun ömrünün kısalığı ve kendi hastalığı engel oldu.

Şu halde, yeni ülkesinde düşmanlarına karşı güvenliğini sağlamak, dostlar kazanmak, zorla, veya hile ile muzaffer olmak, kendisini halka sevdirmek ve korku ile saydırmak, askerleri arkasından sürüklemek ve onların saygısını sağlamak, zararı dokunabilen ve zarar yapmak zorunda olan kimseleri yok etmek, yeni usullerle eski nizamları yenileştirmek, sert ve iyilik sever, asil ruhlu ve hoşgörür olmak, sadık olmayan milisleri söndürmek, yenisini kurmak, gönül rızası ile iyilik, veya çekinerek yenisini kurmak, gönül rızası ile iyilik veya çekinerek kötülük edebilecek şekilde kralların ve hükümdarların dostluğunu muhafaza etmek istiyen bir kimse.

Duka'nın yaptıklarından daha taze misaller bulamaz.

14 - Yalnız Giulio'nun Papa yapılması işinde muaheze olunabilir; burada fena bir seçim yaptı; çünkü, önce söylendiği gibi, kendisine göre bir papa olmasını istemediği kimsenin papa olmamasını sağlayabilirdi; ve kendisinden fenalık gören, veya papa olunca kendisinden korkmak mevkiinde kalacak olan kardinallerin Papalığına asla muvafakat etmemeli idi. Çünkü insanlar ya korkudan veya düşmanlıktan fenalık yaparlar.

Kendisinden fenalık görenler arasında San Piero ad Vincula kardinalı, kardinal Ascanio vardı; diğerlerinin de, papa oldukları takdirde, kendisinden korkacak sebepleri

vardı; Ruen Kardinali le İspanyollar müstesna; İspanyollar akraba ve minnet altında oldukları için; Ruen Kardinali ise, Fransa Krallığı, onu tutmakla kuvvetli olduğu için.

Bundan dolayı Duka, her şeyden önce bir İspanyol'u papa yapmalı idi; buna gücü yetmeyince, San Piero ad Vincula kardinalinin değil, Rouen Kardinali'nin papa olmasına razı göstermeli idi, çünkü büyük adamlarda, yeni menfaatlerin eski haksızlığı ve zararları unutturacağını sanan kimse aldanır.

Demek ki, Duka, bu seçimde yanlış yol tuttu, bu da sonunda mahvına sebep oldu.

VIII. BÖLÜM

ALÇAKLIKLA HÜKÜMDARLIĞA ERİŞENLER HAKKINDA

1 - Liyakat veya talihe hiçbir suretle hamle demeksizin, halktan bir kimse iken, iki yolda daha hükümdar olunabileceği için cumhuriyetlerden bahsederken bunlardan biri hakkında uzunca muhakeme yürütmek mümkün olmakla beraber bunları bir tarafa bırakmamak gerektiğini sanıyorum.

Bu iki yol da şunlardır; ya alçak ve kahpe çarelerle hükümdarlığa erişilir; veya bir yurttaş başka yurttaşlarının yardımı ile kendi yurdunun hükümdarı olur. Birinci şıktan bahsederken, biri eski, diğeri yeni, iki misal gösterilecektir, fakat bunların doğruluğu ve haklılığı hakkında söz açmıyacağım; çünkü düşünüyorum ki, bu lüzumu duyacak olan bir kimse için, bunları taklit etmek yetiştir.

2 - Sicilya'lı Agatokles yalnız alelâde değil, en bayağı ve alçak seviyeden Siracusa Krallığı'na yükseldi.

Bir çömlekçinin oğlu olan bu adam, ömürün bütün basamaklarında rezil bir hayat sürmüştü; bununla beraber, rezilliklerine o kadar irade ve beden kudreti kattı ki, milis'e kapılanarak derece derece Siracusa'nın kumandanı olmağa başarılı oldu.

Bu makama yerleştikten sonra, hükümdar olmağı ve gönül rızasıyla kendisine verileni zorla ve başkasına minnet etmeden elinde tutmağı tasarladığı için, ordusu başında Sicilya'da muhabere eden Kartacalı Hamilkar ile anlaşarak, devleti ilgilendiren işleri müzakere etmek bahanesiyle

bir sabah Siracusa halkını ve senatosunu topladı ve verdiği bir işaretle bütün senatörleri ve halkın en zenginlerini askerlerine öldürttü.

Bunlar öldürölünce, halk tarafından hiç bir karşı koyma olmaksızın bu şehrin hükümdarlığını ele geçirdi. Kartacalılar tarafından iki defa mağlup edildiği ve sonunda sarıldığı halde, yalnız şehri savunabilmekle kalmadı, fakat ordusunun bir kısmını sarılmış şehrin savunmasına bırakarak diğer kısmı ile Afrika'ya saldırdı ve kısa zamanda Siracusa'yı muhasaraden kurtardı ve Kartacalıları güç bir duruma soktu.

Böylece Kartacalılar onunla anlaşmaya, Sicilya'yı ona bırakmaya ve kendileri Afrika ile yetinmeye mecbur oldular.

3 - Bu adamın hayat ve icraatını gözden geçirecek bir kimse, talihe hamledibileceği hiçbir şey göremez, veya pek az şey görebilir. Çünkü yukarıda söylendiği gibi herhangi bir kimsenin lütfu ile değil fakat bin zahmet ve tehlike ile kazandığı ordudaki mevkii vasıtasıyla hükümdarlığa erişmişti; sonra da onu birçok cüretli ve tehlikeli çarelerle muhafaza etmişti.

Bununla beraber, kendi hemşerilerini öldürmeğe, dostlara ihanet etmeğe, imansız, merhametsiz ve dinsiz olmağa liyakat ve meziyet adı verilmez, bu haller egemenlik kazandırabilir, fakat şeref kazandıramaz, çünkü Agatokles'in tehlikelere düşüp kurtulmasındaki mahareti, aksi talihe dayanıklılığı ve onu yenmedeki irade yüksekliği gözönünde tutulursa, en iyi bir başbuğdan aşağı sayılması için sebep bulunamaz.

Bununla beraber sonsuz alçaklıklarıyla birlikte onun yırtıcı zalimlik ve vahşiliği en mükemmel insanlar arasında anılmasına müsaade etmez.

Böylece, onun talih veya liyakatin dahili olmaksızın elde ettikleri talih ve liyakate hamledilemez.

4 - Zamanımızda, VI. Alessandro papa iken, Fermo'lu Oliverotto, birçok seneler önce, küçük yaşta babasız kaldığından Giovanni Fogliani adında ki dayısı tarafından büyütülmüş ve gençliğinin ilk çağlarında, meslekte yetişerek milis kuvvetlerinde iyi rütbelere ulaşması için, Paulo Vitelli'nin maiyetinde askerlik hizmetine verilmişti. Sonra Paulo ölünce, kardeşi Vitellozzo'nun emrinde hizmet etti ve becerikli ruhça ve vücutça kuvvetli olduğu için, çok kısa bir zamanda arkadaşları arasında temayüz etti. Fakat, maiyette bulunmak kendisine bayağı görüldüğünden, vatandaşlarının köleliğini hürriyetinden kıymetli sayan bir takım Fermo'lu vatandaşların yardımı ve Vitellozzo'nun himayesiyle, Fermo'yu işgal etmeyi tasarladı.

Dayısı Giovanni Fogliani'ye, birçok seneler gurbette kaldığından, kendisini ve memleketini görmek ve aynı zamanda malını mülkünü şöylece tanımak istediğini yazdı. Ancak, yalnızca şeref ve itibar kazanmak için uğraşmış olduğundan, vaktini beyhude yere harcamadığını hemşehri-leri görsün diye, arkadaşlarından ve maiyetinden yüz atlı ile birlikte şerefli bir surette gelmek istiyor ve Fermo'lular tarafından merasimle karşılanmasının emredilmesini rica ediyordu, böyle karşılanması yalnız kendi şahsına değil, yetiştirmesi olduğu için, dayısına da şeref verecekti.

5 - Giovanni de yeğenine karşı bu nezaket hizmetinde kusur etmedi; Fermo'lulara merasimle istikbal ettirilen Oliverotto evine yerleşti.

Orada birkaç gün geçtikten sonra, Giovanni Fogliani ile Fermo'nun bütün başta gelenlerini davet eüttiği çok parlak bir şölen verdi.

Yemekler ve böyle bir şölende âdet olan diğer bütün eğlenceler bitince, Oliverotto, papa ,Alessandro ile oğlu Cesare'nin büyüklüğünden ve bunların teşebbüslerinden söz açarak, kasden, bazı ciddi muhakemeler ileri sürdü. Bu muhakemelere Giovanni ve başkaları karşılık verince,

bunların daha gizli bir yerde konuşulacak şeyler olduğunu söyleyerek, birden bire ayağa kalktı ve Giovanni ile diğer bütün, Fermo'lularını da kendisini takip ettikleri bir odaya çekildi.

Daha oturmaya vakit kalmadan, odanın gizil yerlerinden, askerler çıkıverdiler ve Giovanni ile beraber, hepsini öldürdüler.

6 - Bu kitalden sonra Oliverotto ata bindi, bütün beldeyi dolaştı ve baş hakimi sarayında sardı; böylece halk, kordudan kendisine boyun eğmek ve kendisinin hükümdar olarak başına geçtiği bir hükümet kurmak zorunda kaldı.

Memnun olmadıkları için kendisine zarar verebilecek olanların hepsi öldürüldükten sonra, sivil ve askeri yeni düzenlerle yerini sağlamlaştırdı; o suretle ki hükümdarlığı elinde tuttuğu bir sene içinde, yalnız Fermo şehrinde güven içinde olmakla kalmıyor, bütün komşularına korku salmış bulunuyordu.

Orsuini ve Vitelliler Sinigallia'da Cesare Borgia tarafından yakalandıkları zaman kendi de tuzağa düşmemiş olsaydı, onun da yok edilmesi Agatocles'inki gibi güç olurdu; dayısını öldürdükten sonra kendi de yakalanarak maharet ve alçaklıkta üstadı olan Vitollozzo ile birlikte yine Sinigallia'da boğduruldu.

7 Birçokları değil bulanık savaş zamanlarında, barış zamanında bile, zulüm ile devleti ellerindetutamamış iken, Agatokles ve bazı benzerlerinin sayısız ihanetler ve zulümlerden sonra nasıl olup da yurtlarında uzun zaman güven içinde yaşayabildikleri, dış düşmanlardan savunabildikleri ve hemşehrilerinin suikastlarına uğramadıkları şüphe ile karşılanabilir.

Bunun iyi veya fena kullanılmış zulümden ileri geldiğini zannediyorum.

İyi kullanılmış zulüm (kötülüğe iyi denebilirse), kendini güven altına almak zoru ile bir defa da toptan yapılan ve

sonra üzerinde ısrar edilmeyen fakat mümkün olduğu kadar uyruğun iyiliğine çevrilen zulümdür.

Fena kullanılmış zulüm ise, başlangıçta az olduğu halde, zamanla sönecek yerde çoğalan zulümdür. İlk şekle uyanlar Allah'ın ve insanların yardımı ile (Agatokles için olduğu gibi) kendi durumlarına bir çare sağlayabilirler; ötekilerin ise tutunabilmeleri imkansızdır.

8 - Bundan da şunu hatırdı tutmalıdır ki, bir memleket zaptedilince, bunun fatihi, yapılması gereken bütün zulümleri tasarlamalı ve hepsini birden yapmalıdır ki, her gün bunlara baş vurmağa mecbur olması ve tekrarlamayınca, halka güven verebilsin ve iyilikle onları kendisine bağlayabilsin. Ya korkudan, ya kötülükten başka türlü yapan, her zaman hançerini elinde tutmağa mecbur olur; daima tazelenen fenalıklardan dolayı uyruğu kendisine güvenmediği için, kendisi de, hiçbir zaman uyruğuna güvenemez. Fenalıklar hep birden yapılmalıdır, ta ki az zaman tadılmak suretiyle acısı az duyulsun; iyilikler de azar azar yapılmalıdır ki, tadına daha iyi varılsın, ve bir hükümdar, herşeyden önce uyruğu ile o suretle yaşmalıdır ki, iyi veya kötü hiçbir olay ona tutumunu değıştirtmesin; çünkü fenalık yapmak lüzumu kötü zamanlarda gelir, o zaman ise, kötülük yapmak zamanı geçmiştir; yapacağın iyilik ise fayda vermez, çünkü zoraki olduğuna hükmedilir ve hiç makbule geçmez.

IX. BÖLÜM

SİVİL HÜKÜMDARLIK HAKKINDA

1 Fakat öteki kısma gelerek bir vatandaş, alçaklıkla veya menfur başka bir zorbalıkla değil de, öbür hemşehri-lerinin yardımı ile kendi vatanının hükümdarı olduğu zaman (buna sivil hükümdarlık denebilir ve ulaşmak için ne büyük bir liyakat ne de büyük bir talih lazımdır; fakat daha ziyade, talihli bir kurnazlık ister.) diyorum ki bu hükümdarlığa ya halkın veya büyüklerin yardımıyla erişilir. Çünkü her şehirde bu iki ayrı temayül mevcuttur; bundan şu doğar ki, halk büyüklerin tahakkümü ve zulmü altında kalmama arzu eder; büyükler ise halkı tahakküm ve zulüm altında tutmak isterler; bu ayrı iki iştihadan da, şehirlerde, şu üç neticeden biri meydana gelir ya hükümdarlık, ya hürriyet veya inzibatsızlık.

2 Hükümdarlık, taraflardan birine veya ötekine fırsat düştüğüne göre ya halkın veya büyüklerin tesiriyle meydana gelir; çünkü büyükler, halka karşı koyamıyacaklarını görünce aralarından birini sıvriltmeye başlarlar ve onu hükümdar yaparlar; ta ki onun gölgesi altında hıslarını doyurabilsinler.

Halk da, büyüklere karşı koyamıyacağını görünce, birini sıvriltir ve onun otoritesi ile korunmak için, onu hükümdar yapar. Büyüklerin yardımı ile hükümdarlığa yükselen, halkın yardımı ile olanından daha fazla güçlkle tutunur; çünkü kendisine eşit gibi gördüğü bir çok kimselerin ortasında hükümdar olduğu için, istediği gibi bunlara ne kumanda edebilir ne de onları idare edebilir.

3 - Fakat halkın isteği hükümdarlığa ulaşan, bu makamda tek başına bulunur ve etrafında kendisine itaate hazır olmayan kimse yoktur veya pek azdır.

Bundan başka, büyükleri namuslu bir surette ve gayriye zarar vermeden menun etmek kabil olmadığı halde, halkı memnun etmek mümkündür; çünkü büyükler ezmek, halk ise ezilmemek istediği için, halkın dilediği büyüklerin dileğinden temizdir.

Bundan başka, düşman bir halka karşı hükümdar hiçbir zaman emniyetini sağlayamaz, çünkü halk kalabalıktır; büyüklere karşı ise bunlar azlık oldukları için kendisini koruyabilir.

Bir hükümdarın düşman olan halktan bekleyebileceği en kötü şey onun tarafından terk edilmiş olmaktır; fakat düşman olan büyüklerden yalnız terkedilmiş olmaktan değil, fakat kendisine karşı gelmelerinden de korkmalıdır; çünkü bunlarda daha uzağı görüş ve hilekarlık bulunduğundan, kendi selametleri için daima önceden tedbir alırlar ve galip geleceğini umdukları kimseden ise faydalanmağı ararlar.

Bundan başka, hükümdar, aynı halkla yaşamak zaruretindedir; fakat, her zaman birini çıkartıp birini indirebildiği ve arzusuna göre onlara itibar ve şöhrat verip geriye alabildiği için, büyükler olmadan da işini görebilir.

4 - Bu ciheti daha iyi açıklamak için derim ki, büyüklerin davranışları, başlıca, iki türlü mütalaa olunabilir, ya tulumları ile o şekilde hareket ederler, ki her hususta senin talihine bağlanırlar veya bağlanmazlar; bağlananlara ve soyguncu olmayanlara itibar etmeli ve onları sevmelidir; bağlanmayanlar ise iki şekilde incelenmelidirler; bunu ya ürkeklikten ve tabii yüreksizlikten yaparlar ki, bu takdirde bunlardan, bilhassa iyi fikir sahibi olanlardan, istifade etmelisin; çünkü iyi gününde sana şeref katarlar ve kötü gününde, onlardan korkacak bir şeyin olmaz, fakat kasten ve

hâsî sebeplerle bağı olmazlarsa bu, senden ziyade, kendilerini düşündüklerine işarettir; hükümdar bunlardan, açığa açığa düşman imiş gibi sakınmalı ve korkmalıdır, çünkü daima kötü günde bunlar hükümdarı mahvetmeye yardım edeceklerdir.

5 Bu sebeple, halkın yardımı ile hükümdar olan bir kimse halkı kendine dost olarak muhafaza etmelidir; bu ise kolaydır; çünkü halkın zulüm görmemekten başka bir dileği yoktur.

Halkın zıddına büyüklerin yardımı ile hükümdar olan bir kimse ise, herşeyden önce, halkı kazanmağa çalışmalıdır; bu iş de halkın korunmasını kendi üzerine almakla kolayca sağlanır.

İnsanlar fenalık umdukları kimseden iyilik gördükleri zaman bu iyiliği yapana karşı daha çok minnet duydukları için, halk hükümdarı, kendi yardımları ile hükümdarlığa yükselmesi halinde olduğundan başka sever, hükümdar da halkı bir çok şekillerde kazanabilir, bu şekiller duruma göre değişik olduklarından kesin bir kural söylenemez; bu sebeple bundan bahsedilmeyecektir.

6 - Yalnız netice olarak şunu diyeceğim ki, bir hükümdar için halkın sevgisini kazanmak şarttır; başka türlü olursa, kötü günlerinde çaresiz kalır.

İspartalılar Kralı Nabis, tekmi Yunanistan'ın ve daima başarılı olmuş Roma Ordusu'nun saldırılarına göğüs gerdi, ve bunlara karşı vatanını ve devletini savundu; tehlike başgösterdiği zaman pek az kimseye karşı kendini emniyete alması yetmişti; fakat halk ona düşman olsaydı bu yetmezdi.

"Halka dayanan batağa dayanır" meşhur atasözü ile bu inancımı cerh etmeğe kimse yeltenmesin; çünkü halktan bir kimse, düşmanlardan veya memurlardan zulüm gördüğü zaman, halka dayanır ve onun kendisini kurtaracağını umarsa bu atasözü doğrudur.

Böyle bir halde, Roma'da Gracco'lar ve Floransa'da Messer Grigio Scali için olduğu gibi, çoğu zaman aldandabilir, fakat buna dayanan kimse kumanda etmesini bilen, yürekli talihsizliklerden korkup şaşırmayan, diğer tedbirlerinde kusur etmeyen ve kendi yürek pekliği ve düzenleriyle herkesi cesaretlendirebilen bir hükümdar ise hiç bir zaman halk tarafından aldatılmış olmayacak ve iyi temellere dayandığı görecektir.

7 Bu hükümdarlıklar, bir halk hükümetinden mutlak bir idareye atladıkları zaman, tehlikeye girerler; çünkü bu hükümdarlar ya bizzat kendileri veya memurları vasıtasıyla ve komuta ederler.

Bu ikinci halde durumları daha zayıf ve daha tehlikelidir; çünkü tamamıyla, bu mevkilere getirilmiş bulunan bir kısım vatandaşların irade ve tutumlarına bağlı bulunurlar; bunlar ise, bilhassa kötü zamanlarda ya aleyhe dönmek veya itaat etmemek suretiyle, büyük kolaylıkla hükümdarı devletinden edebilirler ve tehlike çıktığı zaman, hükümdar, mutlak otoriteyi eline almak için geç kalmıştır; çünkü memurlardan emir almağa alışmış olan yurttaşlar ve uyruk böyle güç durumlarda onun emirlerine itaata yatkın değildirler ve şüpheli zamanlarda, hükümdar, güvenebileceği kimseler bulmakta daima kıtlığa uğrayacaktır, çünkü böyle bir hükümdar, sakın zamanlarda yurttaşlar devlete muhtaçken gördüğü şeyler üzerine ümit bağlayamaz; çünkü sakın zamanda herkes onun için ölmek ister; fakat kötü günlerde, devlet yurttaşlara muhtaç olduğu zaman, o vakit bunu yapacak az kimse bulunur. Ve böyle bir tecrübe, ancak bir defa yapılabildiği için, o nispette tehlikelidir.

Bu sebeple akıllı bir hükümdar, vatandaşlarını her zaman ve her türlü halde, devlete ve kendisine muhtaç kılabacak bir yol düşünüp bulmalıdır; bundan sonra yurttaşları kendisine daima sadık olurlar.

X. BÖLÜM

BÜTÜN HÜKÜMDARLIKLARIN KUVVETLERİNİN NE ŞEKİLDE ÖLÇÜLECEĞİ HAKKINDA

1 - Bu hükümdarlıkların niteliklerini incelerken, başka bir mülahazayı gözönünde tutmak gerekir, ki o da şudur; bir hükümdar gerektiği zaman kendine yetecek kadar devlete malik midir, başkasının yardımına muhtaç mıdır?

Bu ciheti daha iyi açıklamak için de derim ki, ya insan veya para çokluğu sayesinde ihtiyaca uygun bir ordu kurabilen ve kendilerine saldıracak kim olursa olsun, ona karşı bir meydan muharebesi verebilen hükümdarlar, kanaatimce, kendi kendime yeter hükümdarlardı.

Yine açık sahrada düşman karşısına çıkamayan fakat kale duvarları arkasına sığınmak ve bunları savunmak zorunda kalan hükümdarları ise, daima başkasına muhtaç hükümdarlar diye sayarım.

Birinci şıktan önce bahsedilmişti.

İlerinde de gereğine göre bahsedeceğiz.

İkinci şık için ise kendi hesaba katmamağı nu hükümdarlara tavsiye etmekten başka söylenecek bir şey yoktur.

Kim ki kalesini iyi tahkim eder ve uyruğu ile diğer münasebetlerinde yukarıda söylendiği ve ileride söyleneceği gibi davranırsa daima ona saldırmakta büyük tereddüt duyulacaktır; çünkü insanlar, güçlük görülen teşebbüslere her zaman düşmandırlar; ülkesi iyi tahkim edilmiş ve halk tarafından sevilen bir kimseye saldırmakta ise hiç kolaylık görülemez.

2 Almanyaya şehirleri çok bağımsızdırlar, arazileri azdır, imparatora, istedikleri zaman, itaat ederler, ne ondan nede etraflarındaki herhangi bir kuvvetliden korkarlar; çünkü öylesine tahkim edilmişlerdir ki, herkes bunları zaptetmenin geç ve güç olması lazım geleceğini düşünür.

Zira her birinin uygun duvar ve hendeklerii, bol topçusu vardır; umuma mahsus ambarlarında daima bir sene yetecek kadar içecek, yiyecek ve yakacak saklarlar; bundan başka, hazineye zarar vermeden fukara halkı tok tutabilmek için, halkın geçim vasıtası olan ve şehrin hayatını ve sınırlarını teşkil eden sanatlarda bunlara bir sene için verecek iş bulunur.

Ayrıca askerlik talimlerine çok itibar ederler ve bunları bir çok usullerle idame ederler.

3 - Böylece tahkim edilmiş bir şehre malik olan ve uyruğunun nefretini kazanmamış bir hükümdar taarruza uğrayamaz; ona saldıracak biri çıksa bile, kepaze olup ters yüzüne döner; çünkü dünya işleri o kadar değişiklikler gösterir ki, bir kimsenin ordusuyla, bütün bir sene, boşu boşuna, bir şehre muhasara etmesine olanak yoktur.

Buna karşı halkın varı yoğu dışarıda olur da banların yakıldığını görürse, sabrı tükenir ve uzun süren muhasara ve mal kaygısı halka hükümdarlarını unutturur diyen olursa şöyle cevap veririm:

Kudretli ve cesur bir hükümdar, uyruğuna, yerine göre, felaketin uzun zaman sürmeyeceği ümidini vererek, bazen düşmanın vahşetiyle onu korkutarak, kimi zaman da çok cüretkar görünenleri kurnazlıkla emniyet altına alarak her zaman bütün bu güçlükleri yenebilir.

Bundan başka düşmanın, akla yakın olarak, gelir gelmez ve halkın ruhu henüz ateşli ve müdafaaya istekli bulunduğu zaman memleketi yakıp yıkması lazımdır; bu sebeple hükümdar bu işten daha az korkmalıdır, çünkü bir süre sonra ruhlar soğuduğu zaman zararlar yapılmış, fela-

ket olmuş bitmiştir ve artık çare yoktur; o zaman, uğrunda evleri yanmış, mal ve mülkleri harap olmuş olmakla kendilerine minnettar olduğuna hükmederek, halk hükümdarlarına daha çok bağlanır.

İnsanların tabiatı öyledir ki, kendilerine yapılan iyilikler için olduğu kadar yaptıkları iyilikler için de bağlılık duyarlar.

Böylece meselenin her yönü iyice gözönünde tutulursa, yiyecek ve savunma araçları bulundukça, muharasa esnasında baştan sona kadar halkının maneviyatını sağlam tutmanın tedbirli bir hükümdar için güç olmadığı meydana çıkar.

XI. BÖLÜM

DİNİ HÜKÜMDARLIKLAR HAKKINDA

1 Şimdi de yalnız dini hükümdarlıklar hakkında yorum yürütmek kalıyor ki, bunlarda da bütün güçlükler bu hükümdarlığa sahip olmaktan öncedir; çünkü bunlar ya liyakat ya talih elde edilirler ve ne biri ne de ötekisi olmaksızın muhafaza olunurlar; çünkü bu hükümdarlıklar dinin eski ve kökleşmiş nizamlarına dayanırlar; bu nizamlar o derece kuvvetli ve o çeşittendirler ki, yaşayışları ve tutumları nasıl olursa olsun, hükümdarlarını daima makamlarında tutarlar.

Yalnız bunların devletleri vardır, fakat onları müdafaa etmezler; tebaaları vardır fakat onları idare etmezler; devletleri müdafaa edilmemiş olmakla beraber, ellerinden alınmaz; tebaları idare edilmemiş olmakla beraber buna al-dırış etmezler ve hükümdarlarından sıyrılmayı ne düşünürler ne de yapabilirler.

Böylece yalnız bu hükümdarlıklar emin ve mesutturlar.

2 - Fakat insan aklının ermiyeceği yüksek bir hikmet ile idare edildiklerinden, bunlardan bahsetmiyeceğim; çünkü Allah tarafından yükselttikdikleri ve onun tarafından tutuldukları için bunları mürakaşa etmek haddihi bilmez ve cüretkar insanlara yaraşır.

Bununla beraber Papa Alessandro'dan önce İtalya hükümdarları (ve yalnız hükümdar diye anılanlar değil küçük olsa dahi, her baron ve bey) dünya işlerinde kiliseyi umursamadıkları halde, zamanımızda bir Fransa Kralı'nın kileseden korktuğuna ve kilisenin bu kralı İtalya'dan kovabil-

diğine, Venediklileri yıkabildiğine göre, bir kimse kilisenin dünya işlerinde bu kadar kudrete erişmesinin neden ileri geldiğini sorup araştırarak olursa, sebebini, belli olmakla beraber, tekrar hatırlatmağı lüzumsuz görmüyorum.

3 Fransa Kralı Charles, İtalya'ya geçmezden öncebu ülke papanın, Venediklilerin, Napoli Kralı'nın, Milano Duka'sını ve Floransalıların hükmü altında idi.

Bu hükümdarların esaslı iki şeye dikkat etmeleri gerekti; biri bir yabancıнын ordusu ile İtalya'ya girmemesi; ötekisi de içlerinden hiç birinin birden fazla devleti işgal etmemesi idi.

En çok çekinilen de Papa ile Venedikliler idi.

Venediklileri uzak tutmak için, Ferrara'nın savunmasında olduğu gibi, bütün ötekilerinin birleşmesi gerekti; Papayı alıkoymak için ise Roma Baronlarından faydalanılıyordu; çünkü bunlar Orsini'ler ve Colonna'lar diye iki parti oldukları için daima aralarında geçimsizlik sebepleri bulunurdu; ve papanın gözü önünde silahları ellerinden bırakmadıkları için papalığı zayıf ve aciz bırakıyorlardı. Arada sırada Sisto gibi cesur bir papa çıksa bile, bu papaların ne talihi ne de bilgileri hiçbir zaman kendilerini bu tacizlerden kurtaramadı.

Sebep yaşadığı 10 sene içinde bin zahmetle partilerden birini alçaltabiliyordu ve faraza, papalardan biri Colonna'ları hemen söndürmüş ohlsa Orsini'lere düşman başka bir papa çıkıyor ve Colonaları diriltiyor, fakat Orsinileri yok etmeye vakit bulamıyordu.

Bu da papanın dünyevi kudretine İtalya'da az itibar edilmesine sebep oluyordu.

4 - Daha sonra VI. Alessandro çıkageldi; bu zat, kendisinden önce gelen bütün papalar arasındra, para ve kuvvetle bir papanın kendisini ne kadar saydırabileceğini gösterdi ve Valentine Dukası eliyle, icraatından bahis ederken söylediğim bütün o işleri yaptı.

Gerçi niyeti Kiliseyi değil, fakat dukayı kuvvetlendirmek idi; bununla beraber yaptıkları Kilise'nin kuvvetlenmesine yaradı; Papa ve Duka öldükten sonra dahi Kilise onun hizmetlerinin meyvelerine tevarüs etti. Bundan sonra Papa Giulio geldi ve Kilise'yi kudretli buldu; bütün Romagna zaptedilmiş, Roma baronları söndürülmüş ve Alessandro'nun takibatiyle, bütün o hizipleri bertaraf edilmiş bulunuyordu; ayrıca Alessandro'dan önce hiç başvurulmamış olan para biriktirmek işinde de yolu açık buldu.

5 - Papa Giulio bütün bu işlere devam etmekle kalmadı, hız da verdi ve Bologna'yı zaptetmeği, Venediklileri yok etmeği ve Fransızları İtalya'dan kovmağı kafasına koydu ve bütün bu teşebbüslerinde başarılı oldu ve herşeyi herhangi bir kimseyi değil, fakat yalnız Kilise'yi kuvvetlendirme yolunda yaptığı için de daha çok övülmeğe layıktır. Bundan başka Orsini ve Colonna partilerini nasıl buldu ise öyle bıraktı; bu partiler, kendi aralarında karışıklık çıkaracak vesileler bulunmakla beraber, yine iki sebepten dolayı rahat durmağa mecbur oldular; yine iki sebepten dolayı rahat durmağa mecbur oldular: sebeplerden biri onları korkutan Kilise'nin kudreti, biri de aralarındaki kavgaların menbaı olan kendilerine taraftar kardinalların bulunmaması idi. Ve bu partiler kendilerine taraftar kardinallar buldukça hiçbir zaman rahat duramayacaklardır; çünkü bu kardinallar Roma'da ve taşrada ayrılığı körüklerler, baronlar da bunları müdafaaya mecbur kalırlar; böylece kardinalların ihtirasından baronlar arasındaki geçimsizlikler ve gürtlüler doğar.

Dediğimiz gibi Papa Leone papalığı çok kudretli bulmuştur ve öyle umulur ki, öncekiler papalığı silahları ile büyük kılmışlarsa, bu da, iyiliği ve başta sonsuz meziyetleriyle daha çok büyük ve itibarlı kılacaktır. (*)

XII. BÖLÜM

MİLİS'İN ÇEŞİTLERİ VE ÜCRETLİ ASKERLER HAKKINDA

1 - Başlangıçta, üzerinde muhakeme yürütmeği kararlaştırdığım hükümdarlıkların bütün niteliklerinden inceden inceye bahsettikten, arada iyi ve kötü durumlarının sebeplerini gözden geçirdikten ve bir çok kimsenin bu hükümdarlıkları ne şekilde elde etmeye ve elde tutmaya savaştıklarını gösterdikten sonra, şimdi de söz konusu ettiğim bu hükümdarlıklarda vaki olabilecek saldırılardan ve savunmalarından bahsetmek kalıyor. Bir hükümdar için sağlam temellere malik olmasının ne kadar lüzumlu olduğunu, böyle olmazsa yıkılması icap ettiğini önceden söylemiştim. Yeni olsun, eski veya katışık olsun, bütün devletlerin malik olmaları lazım gelen başlıca temeller iyi kanunlar ve iyi silahlardır. İyi bir ordu olmayan yerde de iyi kanunlar bulunmayacağı için, ve iyi bir ordu bulunan yerde iyi kanunların bulunması gerektiği için, kanunlar üzerinde muhakeme yürütmeği bir tarafa bırakarak, ordudan bahsedeceğim.

2 - Şu halde diyorum ki, bir hükümdarın kendi devletini savunmak için kullandığı silahlı kuvvetler ya kendi öz malıdır, ya para ile tutulmuştur (ücretli) ya yardımcı, ya katışıktırlar. Para ile tutulmuş olanlar ve yardımcıları faydasız ve tehlikelidirler; bir kimse devletini para ile tutulmuş kuvvetlere istinat ettirirse, hiçbir zaman istikrarlı ve

güven içindi olamaz; çünkü bu kuvvetlerde birlik yoktu, bunlar haris, inzibatsız ve sadakatsizdirler; dostlar arasındakahraman, düşman karşısında korkaktırlar; Allahtankorkuları ve insanlara inanları yoktur; kati neticeli hücum ne kadar geciktirilirse, yenilgi de o nispette geciktirilmiş olur; barışta onlar tarafından, savaşta da düşman tarafından soyulursun. Bunun da sebebi, aldıkları biraz ücretten başka onları savaş meydanında tutacak bir bağ ve sebep olmayışıdır ki, bu ücret de, senin uğruna ölmek istemeleri için yeter birşey değildir. Sen harp etmedikçe senin askerin olmağı pakala isterler, fakat harp çatıp geldi mi ya kaçmak veya ayrılmak isterler.

3 - Bu söylediklerimize inandırmak için de çok zahmet gerekmez; çünkü İtalya'nın bugünkü perişanlığı birçok seneler süresince para ile tutulmuş silahlı kuvvetlere dayanmış olmasından başka bir sebepten ileri gelmemiştir. Bu kuvvetler bazılarına bir takım ilerlemeler sağladılar ve bunlar kendi aralarında cesur gibi görünüyorlardı; fakat bir yabancı gelince ne olduklarını meydana koydular. Fransa Kralı Charles için İtalya'yı tebeşirle (*) zaptetmek mümkün oldu. Buna sebep günahlarımızdır diyen doğru söylüyordu; bu günahlar söyleyenin zannettiği günahlar değil, benim anlattıklarımıdır ve bunlar hükümdarlara mahsus günahkmar olduğu için cezasını da yine onlar çekmişler.

4 - Bu çeşit silahlı kuvvetlerin uğursuzluğunu daha iyi ispat etmek istiyorum. Ücretli komutanlar ya değerli kimselerdir veya değildirler; değerli iseler onlara güvenemezsin, çünkü ya efendileri olan seni tazyik etmek, veya senin niyetinin dışında olarak başkalarını yıkmak suretiyle kendilerini büyük ve kuvvetli kılmağa uğraşacaklardır; fakat liyakatli değilse, tabii olarak, seni mahvederler. Ücretli olsun olmasın silahlı kuvvetleri elinde tutan her kimse (*) *Machiavelli bu satırları Leone'nin Papalığa çıkışının ilk aylarında yazmaktadır.*

aynı şeyi yapar diye cevap verilirse, bir hükümdarın veya bir cumhuriyetin silahlı kuvvetleri nasıl kullanması lazım geleceği ile mukabele ederim:

Hükümdar muharebeye bizzat gidip komutanlık vazifesini kendi yapmalıdır; cumhuriyet ise kendi yurttaşlarını göndermelidir, ve değerli çıkmayan birini gönderdiği vakit bunu değiştirmelidir, değerli çıkarsa, haddi aşmaması için, kanunlarla onu bağlamalıdır ve yalnız silahlı hükümdarlarla cumhuriyetlerin çok büyük terakkiler yaptığı para ile tutulmuş silahlı kuvvetlerin ise zarardan başka birşey yapmadığı tecrübe ile görülmektedir.

Kendi silahlı kuvvetleri ile silahlanmış olan bir cumhuriyet, yabancı bir ordu ile silahlanmış olan bir cumhuriyete nisbetle, kendi hemşerilerinden birinin boyunduruğuna daha güçlkle girer.

5 - Roma ve İsparta, birçok yüzyıllar boyunca silahlı ve hür olmuşlardır.

İsviçreliiler çok silahlanmış ve çok hürdürler.

Eski zamanlara ait, para ile tutulmuş silahlı kuvvetlere misal olarak Kartacalılar vardır ki, Romalılara karşı ilk savaşları bitince, komutanları kendi öz hemşerilerinden olduğu halde, para ile tutulmuş askerler tarafından yok edilmelerine kıl kalmıştır.

Makedonyalı Filip, Epaminondas'ın ölümünden sonra, Thebai'liler tarafından ordularının komutanlığına getirilmişti; bu da zaferden sonra onları hürriyetlerinden etti.

Duka Filippo öldükten sonra Milano'lular, Venediklilere karşı, Francesco Sforza'yı para ile tuttular, bu adam düşmanlarını Caravaggio'da yendikten sonra kendi efendileri olan Milano'luları sıkıştırmak için düşmanla birleşti.

(*) Bir kıta, konaklamak için bir köye geldiği zaman ne kadar insan ve hayvan yerleştirileceği evlerin ve ahırların kapılarına tebeşirle işaret edilir; muharebesiz olan bu işgale telmih edilmektedir.

Napoli Kraliçesi Giovanna'nın ücretinde olan Sforza'nın babası ise, günün birinde, kraliçeyi ordusuz bırakıverdi; öyle ki, kraliçe, kraliçeliğini kaybetmemek için Aragon Kralı'nın kucağına atılmaya mecbur oldu.

6 - Venediklilerle Floransalılar, eskiden bu çeşit silahlı kuvvetlerle egemenliklerini artırdıkları halde komutanları kendi kendilerini hükümdarlığa yükseltmemişler ve yine onları savunmuşlarsa, cevap olarak derim ki, Floransalılar bu takdirde tesadüfen yardımına mazhar olmuşlardır; çünkü çekinebilecekleri değerli komutanlardan kimi bir savaş kazanmamış, kimi muhalefete uğramış, kalanları da ihtiraslarını başka yerlere yöneltmişlerdi.

Savaş kazanmamış olanı Giovanni Aucut idi ki, savaş kazanmadığı için sadakati de anlaşılmazdı; fakat herkes itiraf eder ki bir zafer kazansaydı Floransa'lılar onun insafına kalmış olurlardı.

Sforza karşısında daima, Braccio'nun kuvvetlerini bulmuştu; bunlar birbirini kollarlardı; böylece Francesco Sforza, ihtirasını Lombardia üzerine, Braccio ise kilise ile Napoli krallığı üzerine yöneltti, fakat az zaman önce olup bitenlere dönelim.

Floransalılar çok tedbirli bir adam olan ve halktan bir kimse iken çok büyük bir şöhet ve itibar kazanmış olan Faulo Vitelli'yi kendilerine komutan yaptılar.

Bu zat Pisa'yı zaptetmiş olsaydı Floransa'lıların onun tahakkümüne boyun eğmek zaruretinde kalacaklarını kimse inkâr edemez; zira düşmanlarının hizmetine girmiş olsaydı Floransalılar çaresiz kalırlardı; kendi yanlarında alıkoyunca da ona itaate mecburdular.

7 - Elde ettikleri ilerlemelere gözönünde tutulursa Venedik'lilerin, muharebeyi bizzat kendileri yaptıkları müddetçe, güven ve şerefle işi idare ettikleri görülür (bu husus karadaki teşebbüslere bulaşmadan önce oluyordu) ki, bu zamanda iyi silahlanmış halk ve asilzadeleriyle fakat kara-

da savaşmaya başlayınca, bu yararlığı bıraktılar ve İtalya'daki muharebe âdetlerine uydular.

Karada ilk genişlemelerinde, büyük arazileri olmadığı ve büyük itibarları olduğu için, ücretli komutanlarından fazla korkacak bir sebep yoktu; fakat genişleyince (ki bu da Carmignuola zamanında oldu) bu hatanın ilk delilini edindiler, çünkü Venedik'liler Carmignuola'nın komutası altında Milano Dukası'nı mağlup etmekle kumandanlarının büyük yararlığını görmüşken sonra da savaşa karşı soğuk davrandığını farkedince, onun emrinde (istemediği için) artık muzaffer olmayacaklarına ve kazandıklarını tekrar kaybetmemek için de, onu kovamıyacaklarına hükmettiler; kendilerini ondan korumak için de onu öldürmeğe mecbur oldular.

Bundan sonra Bergamolu Bartalemeo, S. Severino'lu Ruberto, Pitigliano kontu gibileri komutanlık ettiler ki, bunlarla kazanmaktan ziyade kaybetmekten korkmaları lazımdı; nasıl ki sonraları Vaila'da böyle oldu, bin zahmetle sekizyüz senede kazandıklarının hepsini bir günlük savaşta kaybettiler, çünkü bu çeşit silahlı kuvvetlerden yalnız yavaş, geç, cılız kazançlar ile ani ve şaşırtıcı kayıplar doğar.

Bütün bu misallerle, senelerce ücretli askerler tarafından idare edilmiş olan İtalya'ya sözü getirdiğinden, bu kuvvetlerin doğuşu ile gelişmesini görerek daha iyi çare bulabilmek için evveliyatından bahsetmek istiyorum.

8 Bilmelisiniz ki, bu son zamanlarda, İmparatorluk İtalya'dan kovulmağa ve papa daha büyük dünyevi itibar kazanmağa başlayınca, İtalya bir çok devletlere bölündü; çünkü büyük şehirlerin bir çoğu, önce, İmparatorluğun himayesinde olarak bu şehirleri zulüm altında tutan beylere karşı silaha sarıldı; kilise de, dünya işlerinde kendine itibar sağlamak için, bunları destekliyordu; başka bir şehirlerde buranın halkı hakimiyeti ele aldı.

Böylece, İtalya, hemen hemen Kilisenin ve bir çok cumhuriyetin elinde kalınca ve papazlarla bu yurttaşlar silah kullanmağa alışık olmadıkları için, yabancıları para ile tutmağa başladılar.

Bu çeşit askere itibar kazandıran Romagna'lı Alberigo da Conio'dur.

Bunun yetiştirmeleri arasında, zamanlarında, bütün, İtalya'nın mukadderatına hakim olmuş olan Braccio ve Sforza vardır. bunlardan sonra da zamanımıza kadar bu kuvvetlere komutanlık eden diğer bir çokları geldi. Bunların meziyetlerinin neticesi de İtalya'nın kral Charles'in akınına uğraması, Louis tarafından soyulması, Kral Ferdinand tarafından çiğnenmesi ve İsviçreliler tarafından şerefının kirletilmesi oldu.

9 - Bu komutanlara tuttukları yol ilkin, kendilerine itibar kazandırmak için piyadenin itibarını yok etmek oldu.

Bunu şundan dolayı yaptılar ki, kendilerine ait devletleri olmadığı ve sanatlarıyla yaşadıkları için az piyade kuvveti onlara itibar kazandırmaz, çoğunu da besliyemezlerdi; böylece yalnız suvari ile yetindiler ki, yeter sayıda olunca hem iyi ücret alıyorlar, hem de itibar kazanıyorlardı.

İşler o kerteye gelmişti ki yirmi bin kişilik bir orduda iki bin piyade bulunmazdı.

Bundan başka, savaşta birbirini öldürmemek, fakat birbirini fidyeye (karşılığı olmaksızın esir etmek suretiyle kendilerinden, askerlerinden zahmeti, korkuyu kaldırmak yolunda maharet kullandılar. Geceleyin ne dışardakiler kaleye ne de kaledekiler dışardakilere saldıramazlardı.

Ordugahların dört bir yanına ne hendek ne de engel yaparlardı; kışın sahra ordugahında oturmazlardı ve bütün bu işler, zahmetten ve tehlikelerden kurtulmak için, askerlik nizamlarınca mubah ve dediğim gibi kendilerince uydurulmuş şeylerdi; o kadar ki İtalya'yı köleliğe ve şerefsizliğe sürüklediler.

XIII. BÖLÜM

YARDIMCI, KATIŞIK VE YERLİ ASKERLER HAKKINDA

1 - Faydasız kuvvetlerin ötekisi olan yardımcı kuvvetler, kendi ordusu ile sana yardım etmesi ve seni koruması için kudretli bir hükümdar davet edildiği zaman beraberinde gelen kuvvetlerdir.

Yakın zamanlarda, Ferrara'ya karşı teşebbüsünde, para ile tutulmuş askerlerinin değersizliğini görerek yardımcı kuvvetlere müracaat eden, böylece ordusu ile kendisine yardım edilmesi işinde, İspanya Kralı Ferdinando ile muatabık kalan Papa Giulio'nun yaptığı gibi).

Bu kuvvetler kendi kendileri için iyi ve faydalı olabilirler, fakat onları çağırانlar için daima zararlıdırlar; çünkü savaşı kaybederlerse mağlup olduğunla kalırsın, kazanınca da onların esiri olursun.

2 - Eski tarihler bu gibi misallerle dolu olmakla beraber, Ferrara'yı istediği için kendisini bir yabancıнын kucağına tamamiyla atmak gibi daha akılsızcası tasavvur edilemeyeen bir karara varan İkinci Giulio'nun bu taptaze misalinden ayrılmak istemiyorum, fakat Giulio'nun iyi talihi, yaptığı kötü intihabın meyvelerini toplamaması için, üçüncü bir vesile yarattı; kendi müttefikleri Ravenna'da mağlup olunca ve kendisinin ve başkalarının düşüncesi hilafına, galipleri kovalayan İsviçreliiler ortaya çıkınca gerek düşmanlarının gerekse yardımcılarının elinde esir oluktan kurtuldu; çünkü düşmanları kaçmıştı; galibiyeti ise

yardımcılarının silahları ile değil yabancıların silahları ile olmuştu.

Floransalılar, tamamıyla silahsız olduklarından Pisa'yı zapt için oraya onbin Fransız askeri sürdüler; bu kararları ile faaliyet zamanlarının herhangi birinde olduğundan daha büyük bir tehlikeye kendilerini atmış oldular.

İstanbul İmparatoru, komşularına karşı koymak için, Yunanistan'a onbin Türk koydu; bunlar, murarebe bitince, oradan gitmek istemediler, ki bu da Yunanistan'ın Türkler tarafından esir edilmesinin başlangıcı oldu.

3 - Böylece, başarılı olmamağı isteyen bir kimse, para ile tutulmuşlardan daha tehlikeli oldukları için, işte bu gibi kuvvetleri kullansın; çünkü bunlarla felaket muhakkaktır; hepsi de birliktirler ve senden başkasına itaata alışkındırlar; fakat para ile tutulmuş kuvvetler ise, başarılı olsalar dahi, sana zararlı olmaları için (hepsi bir bütün teşkil etmediklerinden, onları tedarik edip masraflarını sen ödediğinden) daha çok zamana ve daha büyük fırsata ihtiyaçları vardır; bu kuvvetlerin başına komutan olarak getireceğin bir kimse sana zararlı olabilecek kadar bir otoriteyi kısa zamanda kazanamaz. Üçretli askerlere gevşeklik, yardımcı kuvvetlerde de değerlilik daha tehlikelidir.

4 - Bundan dolayı, akıllı bir hükümdar, daima, bu gibi kuvvetlerden kaçınır ve kendi kuvvetlerine başvurur; başkalarının kuvvetleriyle kazanılan zaferin gerçek bir zafer olmadığını bildiği için de, başkalarının silahlarıyla başarılı olmaktansa kendi kuvvetleriyle mağlup olmağı tercih eder.

Cesare Borgia'yı ve icraatını misal olarak vermekte hiç tereddüt etmeyeceğim. Bu duka, hepsi de Fransız olan askerleri kullanmak suretiyle, yardımcı kuvvetlerle Romagna'ya girdi ve bunlarla İmola ve Furli'yi zaptetti. Fakat sonra, bu kuvvetler kendisine emin görünmedikleri için,

(*) *Can turtarına akçası.*

Eskiden "Fidye -i Necat" şeklinde kullanılırdı.

daha az tehlikeli olduklarını düşünerek, ücretli askerlere başvurdu; ve Orsini ve Vitelli'leri ücrete bağladı.

Daha sonra da, iş başında, bunları şüpheli, sadakatsiz ve tehlikeli bulduğu için, dağıtıp yok etti ve kendi kuvvetlerine başvurdu.

Kendi öz askerleriyle kendi başına kaldığı zamanki şeref ve itibarıyla yalnız Fransızlara, veya Orsinilere ve Vitelli'lere dayandığı zamanki şeref ve itibarı arasındaki fark gözönüne getirilince bu çeşit kuvvetler arasında ne gibi bir fark olduğu kolayca görülebilir.

Böyle olunca bu itibar daima artar; kendi silahlı kuvvetlerinin tam sahibi olduğunu herkesin gördüğü zaman kazandığı büyük itibarı başka hiç bir zaman göremedi.

5 - İtalya'yı ilgilendiren ve taze olan misallerden ayrılmak istemezdim; bununla beraber daha yukarıda adını andığı için Sirakuza'lı Hieron'u tarafından ordularının başına getirilince, ücretli askerlerin faydalı olmadığını çabucak anladı; çünkü birlik komutanları bizim İtalya'dakiler gibi idi; bunları ne alıkoymanın ne de salıvermenin mümkün olmadığını görünce, hepsini kılıçtan geçirdi; bundan sonra da başkalarının askerleriyle değil kendi kuvvetleriyle savaşları idare etti.

Kitabı kadimin bu konuya uygun bir hikâyesini hatırlatmak isterim; bu meydan okuyan Filistin'li Goliat'a karşı gidip dövüşmek üzere Davut kendini ileri sürünce, Kral Saul, cesaretlendirmek amacı ile, onu kendi silahlarıyla silahlandırdı; Davut bu silahları kuşanınca bunlarla kendini iyi kullanamayacağını ve bunun için kendi sapanı ve bıçağı ile düşmanın karşısına çıkacağını söyleyerek Saul'un silahlarını reddetti.

Bilhassa, başkasının silahları ya üstünden dökülür ya ağır gelir veya sıkar.

6 - Kral Louisi'nin babası VII. Charles talihi ve liyakati ile Fransa'yı İngilizlerden kurtarınca, kendi silahlarıyla si-

lahlanmak zaruretiini duydu ve ülkesinde yaya ve atlı sınıfları kurdu.

Daha sonra ise oğlu Kral Louis yayaları lağvetti ve İsviçreliileri para ile tutmaya başladı; öteki kralların da takip ettiğı bi hata, bugün fiilen görüldüğü, gibi krallıktaki tehlikelerin sebebidir.

Çünkü İsviçre'lilere itibar ve şöhet kazandırmakla bütün kendi kuvvetlerini alçalttı; çünkü yaya kıtalarını tamamıyla dağıtmakla kendi süvarilerini yabancı kıtalara tabi kıldı; çünkü İsviçre'liler ile birlikte savaşmağa alışık oldukları için, bunlar olmayınca, galip gelebileceklerine ihtimal vermezlerdi.

Fransızların İsviçre'lilere karşı gelemeyişleri ve bunlar olmadıkça da başkalarıyla boy ölçüşemeyişleri bundan ileri gelir.

\\ Böylece Fransız orduları bir kısmı öz, bir kısmı da ücretli olmak üzere karma idiler; bu kuvvetler, toplu olarak, sadece yardımcılardan ve sadece ücretlilerden çok iyidirler; öz kuvvetlerden ise çok aşağıdırlar.

Bu maksat için yukarıda söylediğim misal yeterlidir, çünkü Charles'in kurduğı düzen geliştiriliş veya muhafaza edilmiş olsaydı Fransız Krallığı yenilmez bir halde olurdu. Fakat insanların ihtiyatsızlığı öyle bir işe başlatır ki, önce veremliler için dediğim gibi, başlangıçta iyi görüldüğü için altında saklı olan zehrin farkına varılmaz.

7 Böylece, bir ülkede, kötülükleri doğdukları anda farketmiyen kimse, gerçekten hakim değildir; hakim olmak ise pek az kimseye vergidir.

Roma İmparatorluğunun yıkılışının sesebi aranırca, bunun, yalnızca Got'ları ücretle tutmaya başlaması olduğı görülür; çünkü bu başlangıçla Roma İmparatorluğu'nun kuvvetleri soysuzlaşmaya yüz tutmuştu ve imparatorluktan eksilen tekmil meziyet ve liyakat Got'lara katılmış oluyordu.

Sonuç olarak derim ki, kendi öz ordusu bulunmadıkça hiçbir hükümdarlık emniyette değildir; kötü günde kendisi imanla koruyacak değerlere malik bulunmadığı için, hep talihin oyuncağı olur.

Akıllı kimselerin, daima, kanaat ve hükmü şu olmuştur ki kendi öz kuvvetine dayanılmadığı halde kuvvetli gibi görünmek kadar kararsız ve emniyetsiz birşey yoktur." Öz kuvvetler ise ya vatandaşlardan ya uyruktan teşekkül eden veya kendi adamlarınla yarattığın kuvvetlerdir, kalan hepsi ya ücretli ya yardımcılardır.

Yukarıda zikrettiğim dört zatı tertipleri incelenirse, ve Büyük İskender'in babası Filip ile bir çok cumhuriyet ve hükümdarlıkların kendilerini nasıl silahlandırdıklarına ve düzenlediklerine bakılırsa, kendi öz kuvvetlerini tertiple-mek yolunu bulmak kolay olur ki, bu düzenlere ben de tamamıyla güvenirim.

XIV. BÖLÜM

SİLAHLI KUVVETLER BAKIMINDAN BİR HÜKÜMDARI İLGİLENDİREN ŞEYLER HAKKINDA

1 - Böylece bir hükümdarın harpten ve onun düzenleri ile idaresinden artık amacı, düşüncesi olmamalı, kendine sanat olarak, başka herhangi bir şey edinmemelidir; çünkü komuta edeme terettüp eden tek meşgale budur ve bu o kadar tesirlidir ki, hükümdar olarak doğanları mevkilerinde tutmakla kalmaz fakat çok defa halktan olan kimseleri bu dereceye yükseltir.

Buna karşılık görülür ki, hükümdarlar, savaştan ziyade süs ve eğlenceyi düşündükleri zaman, devletlerini kaybetmişlerdir.

Bunu kaybettiren ilk sebep de bu sanatı ihmal etmektir; kazandıran sebep de bu sanatın mütehassısı olmaktır.

2 - Francesco Sforza, silahlı kuvvetlere malik olduğu için, halktan bir kimse iken Milano Dukası oldu; oğulları ise muharebenin zahmetlerinden kaçındıkları için, dukalık payesinde iken, halktan birer kimse oldular, çünkü silahsız bulunmanın getirdiği fenalıklar arasında bir de hakir olmak vardır ki, bu bir hükümdarın aşağıda söyleneceği gibi sakınması gereken fena ünlere biridir.

Zira silahlı bir kimse ile silahlı olanan silahsız olana istekle itaat etmesini ve silahlı olanın silahsız olana istekle itaat etmesini, ve silahsız olanın silahlı olan kulları arasın-

da güvenlik içinde bulunmasını akıl almaz çünkü birinde istihkar, öbüründe de kuşku bulunacağı için, bağdaşmaları mümkün değildir.

Böylece askerlikten anlamayan bir hükümdar, söylediğim diğer mahzurlardan gayri, kendi askerlerinden saygı görmez ve onlara güvenemez.

3 - Bundan dolayı hükümdar, savaş faaliyetlerini hiçbir zaman aklından uzak tutmamalıdır ve bunlarla barış zamanında, harp zamanında olduğundan fazla meşgul olmalıdır. Bunu da iki türlü yapabilir; biri ameli olarak biri de fikren.

Ameli olarak yapmak için, askerlerini iyi teşkilatlanmış ve yetişmiş bir durumda tutmaktan başka, hükümdar daima av ile uğraşmalı ve böylece vücudunu zahmetlere alıştırmalı ve bu arada, arazinin tabiatını tanımalı, ve dağların nasıl yükseldiğini, vadilerin nasıl içerilere uzandığını, ovaların nasıl yayıldıklarını öğrenmeli ve nehirlerle bataklıkların tabiatını anlamalı ve bütün bunlara çok büyük önem vermelidir. bu bilgiler ise iki türlü faydalıdır; ilkin kendi memleketini tanımak işi öğrenilir, böylece bunların savunmasını daha iyi kavrayabilir, bundan sonra, bu yerleri tanımak ve bunlara alışmak sayesinde, yeniden incelemeğe lüzum göreceği başka her bir yeri kolaylıkla anlayabilir, çünkü mesela Toscana'da bulunan tepeler, vadiler, ovalar, nehirler ve bataklıkların başka vilayetlerdekiyle bazı benzerlikleri vardır; öyle ki, vilayetdeki bir yerin tanınmasıyla başkalarının da tanınmasına kolayca yol bulunur ve bu maharetten mahrum olan bir hükümdar, bir komutanın malik olması gereken ilk vasıftan mahrumdur demektir; çünkü bu vasıf düşmanı arayıp bulmağı, ordugah kurmağı, orduları düşmana doğru yürütmeğı, muharebe düzenini almağı, kendine faydalı olacak şekilde tahkimle yerleri muhasara etmeğı öğretir.

4 Akhaililerin hükümdarı Philopemenis'e yazarların yaptıkları övmeler arasında, barış zamanında, muharebeyi

gütmek usullerinden başka şey düşünmediği de yer tutar; dostları ile kırlarda bulunduğu zaman durur, onlarla tartışmalar yaparmış, düşman şu tepede bulunsa, biz de ordumuzla burada bulunsak, hangimiz üstün durumda olurduk?

Düzenimizi bozmadan ona taarruz etmek için nasıl yaşırdık? Çekilmek istesek nasıl yapardık?

Onlar çekilseler nasıl kovalardık?

Ordu için zuhur edebilecek bütün halleri, yol boyunca, dostlarına öne sürmüş; arkadaşlarının mütalaalarını dinler, kendi fikrini söyler ve onu sebepleriyle teyid etmiştir.

Öyle ki, düşünüş sayesinde, orduları güderken, hiçbir zaman, çaresini bilmediği hiçbir aksilik çıkmamış.

5 - Zihninin geliştirilmesine gelince, hükümdar, tarihleri okunmalı ve buralarda mükemmel insanların yaptıklarını mülhaza etmeli, muharebelerde nasıl davrandıklarını görmeli, yenilgilerinin ve zaferlerin sebeplerini birinden kaçınabilmek öbürünü taklit edebilmek için incelemelidir.

Bilhassa, kendilerinden önce gelip şeref ve şöhret kazanmış bir kimseyi taklide yeltenen ve bunun hareket ve icraatını daima göz önünde tutan birtakım hakim insanların eskiden yaptıkları gibi hareket etmelidir.

Nasıl ki Büyük İskender'in Achille'i, Sezar'ın İskender'i, Scipio'nun Keyhusrev'i taklid ettiği rivayet olunur.

Ksenophon tarafından yazılmış olan Keyhusrev'in hayatını okuyan bir kimse, daha sonra Scipio'nun hayatını okurken, bu taklidin kendisine ne kadar şeref kazandırdığını; dürüstlük, nezaket, insanlık ve cömertlikte, Ksenophon tarafından Keyhusrev hakkında yazılan şeylere Scipio'nun ne kadar uymağa çalıştığını görür.

Akıllı bir hükümdar bu gibi davranışlara riayet etmeli ve barış zamanında asla boş durmamalı, fakat bu zamanı kara günde faydalanmak üzere, ustalıkla kullanmalıdır; ta ki, talih değiştiği zaman, onu kendisine karşı koyabilecek şekilde mücehhez bulsun.

XV. BÖLÜM

İNSANLARIN VE HELE HÜKÜMDARLARIN HANGİ ŞEYLERDEN DOLAYI ÖVÜLDÜKLERİ VEYA ZEMMEDİLDİKLERİ HAKKINDA

1 - Şimdi de uyuğuna ve dostlarına karşı bir hükümdarın nasıl davranması lazım geldiğini görmek kalır.

Birçok kimselerin bu konu hakkında yazı yazdıklarını bildiğim için, ben de tekrar yazınca, bilhassa konuyu tartışırken başkalarının düşüncesinden uzaklaşırsam, kendimi beğenmiş sayılacağımdan çekiniyorum, fakat benim niyetim anlıyan için faydalı şeyler yazmak olduğundan, mahuyyel şeylerden ziyade olayların gerçekliği ardından gitmek bana daha uygun göründü.

Birçok kimseler gerçekten mevcut oldukları hiçbir zaman ne görülmüş ne işitilmiş cumhuriyetler ve hükümdarlıklar tasavvur etmişlerdir.

Nasıl yaşandığı ile nasıl yaşanması gerektiği arasında o kadar fark vardır ki, yapılanı yapılması gereken için bırakan bir kimse varlığını korumaktan ziyade yok olmağı öğrenmiş olur; çünkü her yönde iyilik gütmek isteyen bir kimsenin, iyi olmayan o kadar kimse arasında, yok olması tabiidir.

Bu sebeple kendini korumak isteyen bir hükümdar için iyi olmamağı ve icabına göre bundan faydalanıp faydalanmamağı öğrenmek lazımdır.

2 Böylece bir hükümdar hakkında tahaylül edilmiş olan şeyleri bir tarafa bırakarak ve gerçek olanları konuşarak diyorum ki; bütün insanlar ve daha yüksek mevkide oldukları için, bilhassa hükümdarlar, kendilerinden söz edilirken, övücü veya kötöleyici niteliklerden biriyle hükümlenirler.

Bu, o demektir ki; kimi eli açık, kimi cimri; kimi mükrim, kimi doymaz; kimi zalim, kimi merhametli, kimi aldatıcı, kimi sadık, kimi kancık ve ödle, kimi yavuz ve yüreği pek, kimi iyi yürekli, kimi kibirli; kimi zevk ve eğlenceye düşkün, kimi afif, kimi mert, kimi hilakar, kimi sert, kimi dinsiz diye ve bunlara benzer sıfatlarla tanınır.

3 - Biliyorum ki bir hükümdarda yukarıda söylenen sıfatlardan iyi diye sayılanların bulunmasının çok beğenilecek birşey olacağını herkes itiraf eder; fakat, insanlığın müsait olmayan tabiatından dolayı bunların hepsine malik bulunmayacağı veya bunlara tamamıyla riayet edilemeyeceği için, hükümdar o kadar ihtiyatlı olmalıdır ki devleti kaybettirmesi muhtemel kötü huyların şerefsizliğinden kaçınmasını bilsin ve devleti kaybettirmeyenlerden de, elinde ise sakınsın; fakat sakınmazsa aldırış etmese de olabilir.

Bilhassa, onlarsız devleti güçlkle muhafaza edebileceği kusurların kötü sanına uğramaktan çekinmesin; çünkü, her tarafı iyice mülhaza edilince, fazilet gibi görünen fakat onlara uymakla felaket getirecek olan bazı şeyler ve kusur gibi görünen fakat bunlara uymakla güvenlik ve refah sağlayacak başka şeyler bulmak mümkündür.

XVI. BÖLÜM

CÖMERTLİK VE TUTUMLULUK HAKKINDA

1 - Böylece yukarıda yazılı ilk vasıflardan başlayarak derim ki, cömert diye tanınmak iyi olur.

Bununla beraber, seni cömert tanıtacak gibi kullanılan cömertlik sana zarar getirir; çünkü gereği gibi ve ölçü ile kullanılırsa, bu hal cömertlik sayılmayacaktır ve sonunda cimriliğin kötü sanından kurtulamıyacaksın.

İnsanlar arasında cömert adının kalmasını isteyebilmek için ise, debdebeye ait hiçbir şeyden geri kalmamak lazımdır; öyle ki, böyle bir hükümdar, daima, bu gibi işlerde bütün varını tüketecektir; ve cömert adının devamını istiyorsa, sonunda, halka olağanüstü vergiler yüklemek ve para edinmek için yapılabilen herşeyi yapmak zorunda kalacaktır.

Bu ise, onu, uyruğunun gözünde menfur kılmağa başlar; fakir düşünce de herkesten az saygı görür; öylesine ki, bu cömertliği ile, çoğunu incittiği ve pek az kimseyi taltif etmiş olduğu için ilk fırsatta güçlüklerle karşılaşır ve ilk tehlikede kendisini o tehlikenin içinde bulur; bunu takdir edip yol değiştirmek isteyince çabucak cimriliğin kötü sanına düşer.

2 Böylece, bir hükümdar, herkesçe bilincek gibi bu cömertlik niteliğini, kendisine zararı dokunmaksızın, kullanamayınca tedbirli bir kimse ise adının cimriye çıkacağı- nı umursamamalıdır; çünkü tutumluluğu sayesinde geliri-

nin kendisine yettiği, kendisiyle savaşanlara karşı savuna-
bildiği, halka yk olmadan, teşebbüslere girişebildiği g-
rlnce, zamanla, daima, daha cömert sayılır, öylesine ki,
hiçbir şeylerini almadığı herkese cömertlik yapmış olurki,
bunlar çokluktur ve bütün bağışta bulunmadıklarına ise
cimrilik yapmış sayılır ki bunlar da azlıktır.

Zamanımızda, ancak cimri diye tanınanların büyük
işler yaptığını gördük; öbürleri sönüp gitmişlerdir. Papa II.
Giulio, papalığa ulaşmak içini cömert adından faydalan-
dıktan sonra, Fransa Kralı'na karşı savaşabilmek için, daha
sonraları, bu sanı muhafaza etmeyi hatırına getirmemiştir;
bugünkü Fransız Kralı uyruğuna olağanüstü bir vergi koy-
maksızın pek çok savaşlar yaptı; çünkü fazla masrafları
için eskiden biriktirdiklerini harcadı.

Bugünkü İşpanya Kralı cömert diye tanınsaydı bu
kadar savaşı ne yapabilir ne de kazanabilirdi.

3 Böylece bir hükümdar kendi uyruğunu soymağa
mecbur kalmamak, kavunmasını yapabilmek yoksul ve iti-
barsız düşmemek, soyguncu olmağa mecbur olmamak için
cimri diye tanınmasına az değer vermelidir; çünkü bu, ona
hükümranlık ettiren kusurlardan biridir. Ve bir kimse "Ce-
saret, cömertliği ile imparatorluğa yükseldi, ve bir çokları,
cömert oldukları ve böyle tanındıkları için çok büyük mer-
tebelere ulaştılar" derse şöyle cevap veririm; sen ya olmuş
bitmiş bir hkmdarsın, veya onu elde etmek yolundasın.

Birinci halde bu cömertlik zararlıdır; ikincisinde ise c-
mert tanınmak pek lüzumludur.

Cesare de Roma Hükümdarlığı'na erişmek isteyenler-
den biri idi; fakat ulaştıktan sonra yaşamış olsaydı ve bu
gibi masraflarda itidalli davranmasaydı, İmparatorluğu
yıkımış olurdu.

Bir kimse cevap olarak "orduları ile büyük işler yapan
ve yine çok cömert tanınan hükümdarlar çoktur" derse, ce-
vabım şudur; hükümdar ya kendinin ve uyruğunun malı-

nın, ya başkalarının ya kendinin ve uyruğunun malını, ya başkalarının malını harcar. Birinci halde eli sıkı olmalıdır; öbür halde ise cömertlikle ilgili hiçbir şeyi arkaya bırakmamalıdır.

4 - Ordusu ile sefere çıkan, soygun ile, şehirleri yağma etmek suretiyle, haraç ile yaşayan ve başkasının malından faydalanın bir hükümdara bu cömertlik lazımdır; yoksa askerleri arkasından gelmez.

Senin veya uyruğunun olmayan şeylerle, Keyhusrev Cesare ve Alessandro'nun yaptığı gibi, bol keseden bağışlar yapabilirsin; çünkü başkasının malını harcamak şöhretini azaltmaz, aksine çoğaltır; yalnızca kendi malını harcamaktır ki sana ziyan getirir. Ve cömertlik kadar kendi kendini bitiren birşey yoktur; cömertlik yaptıkça cömertlik yapmak gücü kalmaz; veya yoksul ya itibarsız olursun; veya yoksulluktan kaçmak için, soyguncu ve menfur olursun. Ve bir hükümdar, birçok sakınılacak şeyler arasından, bilhassa itibarsız ve menfur olmaktan sakınmalıdır; cömertlik ise seni bunların her ikisine de götürür.

Bu sebeple, cömert tanısınlar diye nefretli bir kötü şöhret getiren soyguncu adını kazanmaktan ise, nefretsiz bir kötü şöhret getiren cimri adına razı olmak daha akıllıktır.

XVII. BÖLÜM

ZALİMLİK, MERHAMED; SEVİLMENİN Mİ, YOKSA KORKULMANIN MI DAHA İYİ OLDUĞU HAKKINDA

1 Evvelce söylenen niteliklerden ötekilerine gelerek derim ki, her hükümdar zalim değil, merhametli tanınmağı arzu etmelidir; bununla beraber bu merhameti fena kullanmaktan sakınmalıdır.

Cesare Borgia zalim diye tanınmıştı; bununla beraber, onun bu zalimliği Romagna'yı iyi bir hale koymuş, birleştirmiş, barış ve sadakate ulaştırmıştı.

İyice dikkat edilirse Borgia'nın, zalim adından kaçınmak için Pistoia'nın harap olmasına meydan veren Floransalılardan daha çok merhametli olduğu görülür.

Bundan dolayı hükümdar, uyruğunu birleşmiş ve sadakatte tutmak için zalimlik kötü sanından kaygılanmamalıdır; çünkü ibret verici pek az ceza sayesinde, fazla merhametten dolayı boğazlaşmalar ve soygunlar doğuran kargaşalıkların alıp yürümesine meydan verenlerden daha çok merhametli olur; sebebi şu ki bu kargaşalıklar bütün bir topluluğa zarar getirirler.

Ve yeni devletler tehlikelerle dolu olduklarından bütün hükümdarlar içinden yeni olan hükümdarın zalim adından sakınması mümkün değildir.

Ve Virgilio, Didone'nın ağzından şöyle der:

"Durumum güçlüğü ve saltanatın henüz yeni oluşu beni bu gibi usullere başvurmağa ve hudutları çepeçevre muhafızlarla korumağa mecbur ediyor." (*)

Bununla beraber, yeni hükümdar, inanmakta ve işe girmekte ağır olmalı, korkuya da kapılmamalı ve ihtiyat ve insafla ölçülü bir şekilde hareket etmelidir; ta ki aşırı güven onu ihtiyatsızlığa sürüklemesin ve aşırı güvensizlik çekilmez bir hale getirmesin.

Res dura, et regni novitas me talia cogunt

Moliri, et late fines custode tueri.

2 - Bundan da bir tartışma doğar ki o da şudur; korkulmaktan ziyade sevilme mi, yoksa aksi mi daha iyidir? Karşılık olarak derim ki her ikisi de olmak gerekir; fakat bunları birleştirmek güç olduğu için ikisinden biri olamamak mevkiinde kalınırsa, emniyetlidir. Çünkü insanlar hakkında, genel olarak, şu denebilir ki; nankör, döneke, olduğundan başka türlü görünür, düşüncesini gizleyici, tehli-keder kaçıcı ve kazançta açgözlüdürler; ve onlara iyilik yaptığın sürece, yukarıda söylediğim gibi ihtiyaç uzak olduğu zaman, hepsi de senindirler; kanlarını, mallarını, canlarını, evlatlarını sana teklif ederler; fakat sıkışıldığında zaman baş çevirirler. Ve herşeyini onların sözlerine dayamış olan bir hükümdar, başka hiçbir hazırlığı olmadığı için, yıkılır gider; çünkü ruh asaleti ve büyüklüğü ile değil de para ile kazanılan dostluklara hak kazanılır ama bunlar elde edilemezler; ve zamanı gelince onlardan istifade edilmez.

İnsanlar ise, kendisinden korkulan bir kimseye olmaktan ziyade, kendisini sevdirmiş olan bir kimseyi zarar vermekte daha az çekingedirler; çünkü sevgi bir minnettarlık bağı ile durur; insanlar ise kötü olduklarından her aksi menfaat fırsatında bu bağ kopar; fakat korku hiç bırakmayan bir ceza kaygısı ile beslenir.

(*) *Metinde Latince*dir:

3 - Bununla beraber, hükümdar, kendisinden korkulma-
ğı öylesine sağlamalı ki, sevgiyi kazanmasa bile, nefretten
kaçınabilsin; çünkü korkulmuş olmak ve nefret edilme-
mek, pekala yanyana olabilir; bunu da hemşerilerinin ve
uyruğunun mallarına ve karılarına gözdikmemekle daima
sağlayabilir ve yine birinin kanına girmek icap ettiği
zaman bunu uygun delil ve apaçık sebep olunca yapmalı-
dır; fakat her şeyden ziyade, başkasını malından elini çek-
melidir; çünkü insanlar babalarının ölümünü, mal ve
mülklerinin kaybolmasından daha çabuk unuturlar.

Bundan başka, mala el koymak bahaneleri hiç eksik
olmaz; ve yağma ile geçinmeye başlayan bir kimse başka-
larının malını almak için daima bahane bulur; bunun tersi-
ne olarak cana kıymak bahaneleri ise daha seyrek ve
daha çabuk azalır.

4 - Fakat hükümdar ordusu ile beraber bulunduğu ve
kalabalık bir askeri idare ettiği zaman, o vakit, zalim adın-
dan hiç kaygılanmamalıdır. Çünkü, bu ün olmadıkça, bir
ordu hiçbir zaman derli toplu ve herhangi bir savaşa hazır
tutulamaz.

Anibal'ın çok beğenilen icraatı arasından şunu hikâye
ederler:

Sayısız milletlerden karma olarak meydana gelmiş, ya-
bancı topraklarda savaşa sürülmüş çok büyük bir ordusu
olduğu halde gerek talihli gerek talihsiz günlerinde, ne
aralarında ne de hükümdara karşı bir anlaşmazlık çıkmadı.

Bu ise ancak onun insanca olmayan zalimliğinden dola-
yı olabilmıştır ki, bu zalimliği, yanında saygıya değer ve
korkunç kıldı; ve zalimliği olmasaydı bu tesiri hasıl etme-
ye öteki meziyetleri yetmezdi.

Az dikkatli muharrirler ise yönden bunun başlıca sebe-
bini ayıplarlar.

5 - Öteki meziyetlerinin bu neticeyi almağa yeter olma-
yacağının doğruluğu ise, yalnız kendi zamanında değil,

fakat bilinen bütün zamanlar içinde az rastlanır bir kimse olan Scipione'de görülebilir; bunun orduları İspanya'dan isyan etmişlerdi; bu ise ancak onun fazla merhametinden doğmuştur ki bu merhamet askerlerine zapturapt için yaraşacağından fazla serbestlik vermişti.

Scipione'nin bu hali senatoda Fabio Massimo tarafından ayıplanmış ve kendisine Roma milisini bozan adam diye hitap edilmmişti.

Locresliler, Scipione'nin ast komutanlarından biri tarafından imha edildikleri zaman, Scipione bunların intikamını almadı ve bu komutanın küstahlığı cezalandırılmadı; bütün bunlar onun yumuşak tabiatından doğuyordu; o kadar ki, Senato'da üyelerden biri onun mazur göstermek isteyerek hataları cezalandırmaktan ziyade hiç hata etmemesini daha iyi bilen birçok kimseler bulunduğunu söyledi. Scipione'nin bu tabiatı, iktidar mevkiinde iken devam etseydi, zamanla, şeref ve itibarını bozardı; fakat Senato'nun idaresi altında yaşadığı için onun bu zararlı vasfı örtülü kalmakla kalmadı, fakat, itibarının artmasına da sebep oldu.

6 - Korkulmak ve sevilme konusuna dönerek, sonuç olarak, derim ki, insanlar kendi keyiflerine göre sevdiklerinden ve hükümdarın davranışına göre korku duyduklarından, akıllı bir hükümdar, başkasına ait olan birşey üzerine değil kendisine ait olan birşey üzerine dayanmalıdır; ancak önce söylediğim gibi, menfur olmaktan sakınmağa çare bulunmalıdır.

XVIII. BÖLÜM

HÜKÜMDARLARIN VERDİKLERİ SÖZÜ NASIL TUTMALARI GEREKTİĞİ HAKKINDA

1 - Bir hükümdar için sözünü tutmanın ve hile ile değil de, namuslu yaşamının ne kadar övgüye değer olduğunu herkes takdir eder; bununla beraber zamanımızda, verilen söze az önem vermiş ve kurnazlıkla insanların başlarını döndürmesini bilmiş bazı hükümdarların büyük işler başarmış olduklarını tecrübe göstermektedir; sonunda da bunlar doğrulara dayanmış olanlara geçmişlerdir.

2 - Böylece, mücadele için iki yol olduğunu bilmelisiniz; biri kanunlara, ötekisi kuvvetle; birincisi insanlara mahsustur, ikincisi hayvanlara, fakat birincisi çok kere yetmediği için ikinciye başvurmak lazım gelir.

Bundan dolayı bir hükümdar için insan ve hayvan tarafını iyi kullanmasını bilmek lazımdır.

Bu cihet, hükümdarlara, eski muharirler tarafından kapalı olarak öğretilmiştir; bu muharirler Achille'nin ve o eski hükümdarlardan daha bir çoğunun, terbiyesi altında yetişenler için, büyütölmek üzere Chirone adındaki Centaure'ye (*) nasıl teslim edildiklerini anlatırlar.

Yarı insan, yarı hayvan bir mürebbiye malik bulunmak, bir hükümdar için, bu tabiatların her ikisini de kullanmasını bilmek gerektiğinden başka birşey demek değildir ve bu tabiatlardan biri olmaksızın ötesini devamlı olmaz.

3 - Madem ki bir hükümdar hayvan tarafından iyi kullanmayı bilmek zorundadır; bunlardan arslan ve tilkiyi seçmesi lazımdır; çünkü arslan tuzaklara karşı savunamaz, tilki de kurtlara karşı savunamaz. Bundan dolayı tuzakları tanımak için tilki olmak ve kurtları korkutmak için arslan olmak gerekir. sadece arslanlık yapmak isteyenler, hiçbir şey anlamıyorlar demektir.

Bundan dolayı, ihtiyatli bir hükümdar, verdiği sözü tutmak kendi aleyhine dönerse ve bu sözü vermediği gerektiren sebepler ortadan kalkınca, sözünde ne durabilir ne de durmalıdır.

İnsanların hepsi de iyi olsalardı bu kaide iyi olmazdı; fakat kötü oldukları için, ve sana karşı sözlerinde durmayacakları için, sen de onlara verdiğin sözde durmağa mecbur değilsin. Ve bir hükümdar için verdiği sözde durmamağı öртеcek meşru sebepler hiçbir zaman eksik olmamalıdır.

Bu konuda zamanımıza ait sayısız misaller vermek, ve hükümdarların sözlerine sadakatsızlıklarıyla ne kadar vaa-dın, ne kadar barışın beyhuda yapıp iptal edildiğini göstermek mümkündür; ve tilki olmasını en iyi bilen işi en iyi gitmiştir. Fakat bu tabiatı iyice boşamasını bilmek ve olduğundan başka türlü görünmesini, düşüncelerini gizlemesini çok iyi becermek lazımdır; insanlar ise o kadar basittirler ki ve halin zaruretlerine o kadar tabidirler ki aldatmak isteyen daima aldanacak birini bulur.

4 - Taze misallerden bir tanesini söylemeden geçemiyeceğim: VI. Alessandro insanları aldatmaktan başka asla birşey yapmamış, asla birşey düşünmemiş ve her zaman aldatabilecek kimseler bulmuştur. Ve teminat verirken ondan çok büyük yeminlerle teyit eden başka bir adam görülmemiştir; çünkü dünyanın bu tarafını pek iyi biliyordu.

(*) *Centaure* = *Üstü insan altı hayvan olan bir yaratık.*

Böylece, bir hükümdar için, yukarıda söylenen bütün niteliklere malik olmak gerekli değildir; fakat onlara sahip imiş gibi görülmek gereklidir. Ve bilakis, şunu söylemeye cesaret edeceğim ki, bu niteliklere sahip olununca ve daima onlara riayet edilince zararlıdırlar; var gibi görününce ise faydalıdırlar; merhametli, sadık, insanlık sever, doğru, dindar görünmek ve olmak gibi; fakat böyle olmamak gerekince aksini yapmasını bilmeğe ve ona muktedir olmağa ruhça hazır olmak şartıyla. Şu da bilinmelidir ki, bir hükümdar, ve bilhassa yeni bir hükümdar, devleti muhafaza edebilmek için, ekseriya, verilen söze, merhamete, insanlığa dine karşı hareket etmek mecburiyetinde olduğu için bir kimse hakkında "iyi insandır" dedirten bütün bu şeylere riayet edemez. Böylece, talih rüzgârlarının ve ahval değişikliklerinin emrine göre dönmeye alışkın bir ruh taşıması ve yukarıda dediğim gibi, imkân bulunca, iyilikten uzaklaşmaması, fakat gerekince, kötülüğe başvurmasını bilmesi lazımdır.

5 - Böylece, bir hükümdar, yukarıda söylenen beş vasıfla dolu olmayan bir sözün, hiçbir zaman, ağzından çıkmamasına ve kendisini görüp dinleyenlere merhametin, sadakatin, doğruluğun, dinin ta kendisi olarak görünmeğe çok dikkat etmelidir. Ve bu sonuncuya sahipmiş gibi görünmek kadar lüzumlu birşey yoktur. İnsanlar, genel olarak, elleriyle olmaktan ziyade gözleriyle hüküm verirler; çünkü herkes görebilir fakat pek az kimse hissedebilir. Herkes, seni gördüğü gibi görür, pek az kimse ne olduğunu hissedez; bu pek az kimse de, devlet nüfuzunun korudğu çoğunluğun kanaatine karşı koymağa cesaret edemez. Ve bütün insanların, bilhassa, yargılayıcısı bulunmayan hükümdarların icraatında neticeye bakılır.

Bunun için bir hükümdar muzaffer olmağı ve devlet muhafaza etmeğı sağlasın, vasıtalar daima muteber ve makbul sayılır ve herkesçe övülür; çünkü halk görünene

ve olana kapılır; dünyada ise halktan başka birşey yoktur; çoğunluğun dayanacak yeri olunca, azanlığın sözü olmaz. Adını söylemek uygun düşmeyen zamanımızdaki bir hükümdarın ağzı barış ve doğruluktan gayri söz etmez; halbuki her ikisinin de en büyük düşmanıdır; bunlara riayet etmiş olsaydı, bunlar birkaç defa, ya itibarını veya devletini kaybettirirlerdi.

XIX. BÖLÜM

HAKİR VE MENFUR OLMAKTAN NASIL KAÇINILACAĞI HAKKINDA

1 - Fakat, yukarıda işaret edilen vasıfların en önemlileri hakkında konuşmuş bulunduğui için, ötekilerden genel bakımdan kısaca bahsetmek istiyorum.

Yukarıda kısmen söyledığım gibi, hükümdar, kendisini menfur ve itibarsız kılan şeylerden sakınmaya çalışmalıdır ve bunlardan her ne zaman kaçınırsa, kendisine düşeni yapmış olur, öbür kusurlarında hiçbir tehlikeye uğramaz.

Öncelikle söyledığım gibi, bir hükümdarı herşey ziyade menfur kılan açgözlü olması, uyruğunu soyması ve karlırını gaspetmesidir ki işte bundan sakınmalıdır ve genel olarak insanlar, mal ve şerefleri ellerinden ne zaman alınmazsa, rahat yaşarlar; o vakit yalnız bir azlığın ihtirası ile savaşmak kalır ki, bu ihtiras birçok şekilde ve kolaylıkla frenlenebilir.

Dönek, ciddiyetsiz, kancık, ödleğ ve kararsız tanınmak hükümdarı hakir kılar ki bundan, tehlideren kaçır gibi, kaçınmalı ve icraatında büyüklük, yürek pekliği, ağır başlılık, kudret sezilsin için tertip almalı, uyruğunun hususi, entrikalarına karşı hükmünün değıştirilmez olduğunu göstermeli ve kendi hakkında öyle bir kanaat yaratmalı ki hiç kimse onu ne aldatmağı ne de atlatmağı düşünebilsin.

2 - Kendi hakkında bu kanaatı veren bir hükümdar çok ünlü olur ve ünlü olana karşı güçlölle fesat kurulur, güç-

lkle saldırılır; yeter ki mkemm el bir insan olduğu ve halkı tarafından saygı gördüğü bilinsin, çünkü bir hükümdarın, biri içeride uyruğu sebebiyle, öbürü dışarıda yabancı hükümdarlar` sebebiyle, iki korkusu olmalıdır. Sonuncuya karşı iyi silahlar ve iyi dostlarla savunur ve iyi silahları olunca daima iyi dostları da olur; ve dış işler sağlam oldukça içerideki işler de, önce bir fesat ile bulandırıldıasr bile, hükümdar tertipli ise, dediğim gibi yaşamış ise ve kendini bırakmazlarsa Ispartalı Nabide'nin yaptığını söyle-diğim gibi her türlü saldırışa daima dayanır.

3 Fakat uyruğa gelince, dışardaki işler kaynaşmasa bile, gizli olarak fesat kurmalarından korkulur; bundan da hükümdar, menfur veya hakir olmaktan kaçınmakla ve halkı kendisinden hoşnut kılmakla pekala korunabilir ki bu hussuları, yukarıda uzun uzadıya söylendiği gibi, sağlamak gerekir. Ve fesatlara karşı bir hükümdarın malik olabileceği ve tesirli çarelerden biri de umumun nefretini kazanmamaktadır; çünkü fesat kuran kimse, daima hükümdarın ölümü ile halkı tatmin edeceğine inanır; fakat bununla halkı inciteceğine inanırsa böyle bir karar almağa cesaret etmez; çünkü fesatıların önüne dikilen güçlükler sayısızdır.

... Ve, fırsatların çok fakat, muvaffak olanlarının az olduğu tecrübe görülür; çünkü fesat kuran bir kimse yalnız olamaz ve ancak gayrı memnun olduklarını sandığı kimse-lerden arkadaş seçebilir ve bir gayrı memnuna kendi niyetlerini açar açmaz ona memnun olmak için fırsat vermiş olursun; çünkü senin niyetini açığa vurmakla o bundan her türlü nimeti mit edebilir; öylesine ki bu tarafta kazancı emin, o bir tarafta ise şüpheli ve tehlikelerle dolu göründüğünden sana sadık kalması için ya az bulunur bir dost, yahut hükümdarın inatçı bir düşmanı olması gerekir.

4 - Ve bu konuyu kısaca ifade etmek için derim ki; fesat kuranın tarafından ancak korku, kıskançlık ve onu

yıldırان ceza şüphe ve endişesi bulunur; fakat hükümdar tarafından ise hükümdarlığın haşmeti, kanunlar ve kendisini koruyan devletin ve dostlarının savunma vasıtaları vardır.

Öylesine ki, bütün bunlara halkın sevgisi de katılınca, bir kimsenin fesat kuracak kadar delicesine cüretkar olması imkânsızdır, çünkü fesat kuran bir kimsenin, bayağı hallerde, kötülüğünü yapmadan önce korkması gerekirse, böyle bir halde, fenalık yapıldıktan sonra millet ona düşman olacağı ve bundan dolayı, sığınacak hiçbir yer ümit edemeyeceği için, daha çok korkması lazımdır.

5 - Bu konuda sayısız misaller verilebilir; fakat babalarımız zamanında vuku bulan bir tane ile yetineceğim.

Bugünkü Messer Annibale'nin dedesi ve Bologna'da hükümdarlık yapmış olan Messer Annibale Bentivogli, kendisine karşı fesat kuran Canneschiler tarafından öldürölünce ve kendi soyundan kundakta olan Messer Giovanni'den başka kimse kalmayınca, bu katlin hemen arkasından halk ayaklandı ve bütün Canneschi'leri boğazladı.

Bu da Bentivogli soyunun o zaman kazanmış olduğu halk sevgisinden dolayı idi.

Bu sevgi o kadar büyüktü ki, Annibale öldükten sonra, Bologna'da bu aileden devleti idare edebilecek bir kimse kalmadığı için, o zamana kadar bir demircinin oğlu diye tanınan birinin bentivogli'lerden doğma olduğuna dair bazı deliller elde edilince, Bolgona'lılar onu Firenze'den aldırđlara ve Bologna'nın idaresini ona verndiler ve Messer Giovanni hükümet idaresine uygun bir yaşa gelinceye kadar bu adam şehri idare etti.

6 - Böylece sonuç olarak derim ki, bir hükümdar, halk kendisini sevdikçe fesatlara az önem vermelidir; fakat halk kendisine düşman ise ve kendisinden nefret ediyorsa, herşeyden ve herkesten korkmalıdır. Ve iyi düzenlenmiş devletlerle akıllı hükümdarlar büyükleri ümitsiz bir hale getir-

memeyi halkı hoşnut ve memnun etmeyi her çareye başvuru-
rarak, düşünmüşmerdir; çünkü bu hussu bir hükümdarın
en önemli meselelerinden biridir.

7 - Zamanımızda iyi düzenlenmiş ve iyi idare edilen
krallıkların arasında Fransa Krallığı vardır.

Burada kralın güvenliliğinin ve hürriyetinin bağlı oldu-
ğu sayısız iyi müesseseler vardır; bunlardan birincisi parla-
mento ve onun otoritesidir; çünkü bu krallığı nizamlayan
kimse büyüklerin ihtirasını ve küstahlığını bildiği için,
ağızlarında bunları yola getirecek bir fren bulunması lüzu-
muna hükmederek, öbür yönden halkın büyüklere karşı
olan ve korkuya dayanan nefretini bildiğinden ve halkı
emniyette tutmak istediğinden, halkı tuttuğu zaman bü-
yüklerle ve büyükleri tuttuğu zaman halkla çıkabilecek an-
laşmazlık yükünü üzerinden kaldırmak maksadı ile bu iş-
lerle kralın, betahsis uğraşmasını istemedi ve bunun için,
sıkıntısını kralın çekmeyeceği şekilde, büyükleri kollamalı
fakat halkın nefretini kazanmamalıdır.

8 - Roma İmparatorları'nın hayat ve ölümleri gözönün-
de tutulunca, takımının daima büyük ruh fazileti gösterme-
lerine ve kusursuz yaşamalarına rağmen imparatorluğu el-
lerinden kaçırdıklarını veya kendilerine karşı fesat kuran
adamları tarafından öldürüldüklerini görmekle kanaatine
aykırı misaller bulunduğu birçok kimslerce zannolunabilir.

Bu itirazlara cevap vermek istediğim için yıkılışlarının
evvelce öne sürdüklerime aykırı olmayan sebeplerini gös-
tererek bazı imparatorların niteliklerinden bahsedeceğim;
bu arada da o zamanların icraatını okuyanlar için dikkat
edilmeğe değer şeyleri tebarüz ettireceğim.

Bu maksatla filozof Marco'dan Maximien'e kadar, arka
arkaya gelen imparatorları sözkonusu etmekle yetineceğim
ki, bunlar da; Marco, bunun oğlu Commado, Pertinace,
Giulio, Severo, oğlu Antonio Caracalla, Macrino, Elioga-
balo, Alessandro ve Maximien'dir.

9 - İlkın şu husus kayda değer ki öbür hükümdarlıklar-da yalnız büyüklerin ihtirasları ve halkın küstahlığı ile uğ-raşmak icap ederken, Roma İmparatorları için askerlerin zalimliğine ve açgözlülüğüne katlanmak gibi üçüncü bir güçlük de vardı.

Hem halkı hem askeri memnun etmek güç olduğu için, bu iş o kadar güç idi ki bir çoklarının mahvına sebep oldu; çünkü halk rahatı, bu sebeple de, sessiz hükümdarları se-verdi; askerler ise asker yürekli, kavgacı, zalim ve açgözlü olan hükümdarları severlerdi.

Çift maaş alabilmek, kendi zalimliklerini, açgözlülükle-rini doyurabilmek için hükümdarın, bu nitelikleri milletler üzerinde tatbik etmesini isterlerdi.

10 - Bunun neticesi olarak, tabiatları veya beceriklilik-leri bakımından, gerek halkı gerek askeri sıkı altında tuta-bilecek kadar büyük bir şöhrete malik olmayan imparator-lar yıkılıp gidiyordu; ve bunların çoğu, bilhassa önce devlet hizmetinde bulunmadan hükümdarlığa yükselenler, birbirine aykırı bu iki zıt mizacın güçlüğünü görünce, halka kötülük etmeği az önemli sayarak askeri memnun etmek yolunu tutarlardı.

Böyle davranmaksa lüzumlu idi, çünkü hükümdarlar herhangi birinin nefretini kazanamamazlık edemeyince, ilkin topluluğun nefretini kazanmamağa çalışmalıdırlar; bunu yapmadıkları zaman ise, her çareye başvurarak, daha kudretli olan topluluğun nefretinden kaçınmaya gayret et-melidirler.

Böylece, yeni oldukları için olağanüstü yardımlara muhtaç olan imparatorlar, halktan ziyade askerlere yana-şırlardı ki, bu da, yine hükümdar bunların karşısında, itiba-rını muhafaza etmeği bilip bilmediğine göre fayda ve zarar getirirdi.

11 - Hepsi de sade yaşayışlı, adaletsever, zalimliğe düş-man, merhametli ve iyi huylu oldukları için Marco Müs-

tesna, Pertinace ve Alessandro'nun sonları, yukarıda söylediğim bu sebeplerden dolayı fena oldu.

Yalnızca Marco büyük şeref içinde yaşadı ve öldü; çünkü imparatorluğa veraset yoluyla geçmişti ve bunu da ne askerlere ne de halka borçlu idi; ayrıca kendisini saygıya değer kılan birçok meziyetlerle bezenmiş bulunduğu için, yaşadığı müddetçe, orduyu ve halkı daima kendi sınırları içinde tuttu ve hiçbir zaman ne hakir ne de menfur oldu. Fakat Pertinace, askerlerin isteği hilafına imparator yapıldığı için ve bu askerler Commodo zamanında serbest yaşamağa alıştırıldıklarından, Pertinace'nin bunları zorlamak istediği namuslu yaşayışa tahammül edemeyip böylece nefret yarattığı için ve, ihtiyarlığından dolayı bu nefrete itibarsızlık da katılınca, idaresinin ilk başlangıcında yıkılıp gitti.

12 - Burada şuna işaret etmek gerektir ki, nefret, fena icraatla olduğu kadar, iyi icraatla da kazanılır. Böylece yukarıda söylediğim gibi bir hükümdar, devletini elinde tutmak isteyince çok zaman, iyi olmamağa mecbur olur; çünkü yerinde tutunabilmek için kendisine muhtaç olduğuna hükmettiğin topluluk ister halk, ister asker, ister büyükler olsun bozuk ise, onu memnun etmek için onun huyuna uymaklığın uygun düşer; o zaman ise iyi icraat sana zararlı olur.

Fakat Alessandro'ya gelelim; bu zat o kadar iyilik sahibi idi ki, ona atfedilen övmeğe değer başka işleri arasında şu da vardı: İmparatorluğu elinde tuttuğu on dört yıl içinde yargılanmaksızın hiçbir zaman hiçbir kimse öldürülmemiştir. Bununla beraber zevkine düşkün ve anası tarafından idare edilen bir kimse olarak tanındığı ve bundan dolayı itibarı bozulduğu için, ordu ve ona karşı fesat kurdu ve onu öldürdü.

13 - Şimdi de, buna karşılık, Commodo, Severo Antonio Caracalla ve Maximino'nun hallerinden bahsederken

bunları çok zalim ve açgözlü bulacaksınız; bunlar askerleri memnun etmek için, halka yapılabilecek hiçbir fenalığı esirgemediler ve hepsinin de Severo müstesna akibetleri fena oldu. Çünkü Severo'da o kadar liyakat vardı ki, halkı ezmekle beraber, askerleri kendine dost edinmek suretiyle daima başarı ile hüküm sürebildi; zira onun bu liyakati halkın ve askerlerin yanında onu o kadar itibarlı kılıyordu ki, halk hayret ve şaşkınlık içinde, askerler ise, memnun ve hürmetkar kalıyorlardı. Ve yeni bir hükümdar olarak bu zatın icraatı büyük ve dikkati çekici olduğu için, tilki ve aslan şahsiyetlerini ne kadar iyi kullanmasını bildiğimi kısaca göstermek istiyorum; yeni bir hükümdarın bu tabiatları taklit etmesi gerektiğini ise yukarıda söylemiştim.

14 - Severo, imparator olan Giuliano'nun gevşekliğini görünce, Pretorian askerler tarafından öldürülen Pertinace'in ölümünün intikamını almak üzere Roma'ya gitmenin iyi olacağı hakkında Slavonia'da kendi komutası altında bulunan ordusunu ikna etti ve bu bahane ile ve imparatorluğa göz diktiğini açığa vurmadan, ordusunu Roma üzerine yürüttü; ve daha hareketi haber alınmadan İtalya'ya varmış bulundu.

Roma'ya varınca, Senato, korkudan onu imparator seçti ve Giuliano öldürüldü.

Bu başlangıçtan parator geçti ve Giuliano öldürüldü. Bu başlangıçtan sonra Severo için, devletin bütününe hakim olmak işinde, iki güçlük kalıyordu; bütününe hakim olmak işinde, iki güçlük kalıyordu; bu güçlüklerden biri Asya'da idi.

Burada Asya orduları komutanı olan Nigro kendini imparator ilan ettirmişti; öteki güçlük de yine imparatorluğa göz diken Albino'nun bulunduğu batıda idi. Her ikisine birden düşmanlığını açığa vurmanın tehlikeli olacağına hükmettiği için, Nigro'ya saldıрмаğa ve Albino'yu aldatmağa karar verdi.

Senato tarafından imparatorluğa seçildiğinden bu makamı kendisiyle paylaşmak istediğın Albino'ya yazdı ve ona "Cesare" unvanını gönderdi ve senatonun kararıyla onu kendine ortak kıldı; bütün bunlar Albino tarafından gerçek olarak kabul olundu, fakat Severo, galip gelip Nigro öldükten ve Doğu işleri yatıştıktan sonra Roma'ya dönünce yaptığı iyilikleri hiçe sayarak Albino'nun kendisini hile ile öldürmeye kalktığını ve bundan dolayı gidip nankörlüğünün cezasını vermek gerektiğini söyleyerek, Senato'ya şikayette bulundu.

Bunun arkasından da onu bulmaya Fransa'ya giderek devletini ve canını aldı.

15 Böylece, Severo'nun yaptıklarını inceden inceye yoklayacak olan bir kimse onu çok yırtıcı bir arslan ve çok hilekar bir tilki olarak bulacak, herkesin ondan korktuğunu ve ona saygı gösterdiğini ve askerlerin de ondan nefret etmediğini görecektir ve yeni türemiş olmakla beraber böyle bir imparatorluğu elinde tutabildiğine şaşmıyacaktır; çünkü pek büyük olan şöhreti, yağmacılığından dolayı halkın duyabileceği nefretten onu daima korumuştur, fakat oğlu Antinio dahi halkın gözünde kendisini takdire değer ve askerlerine sevimli gösteren fevkalade tarafları olan bir adamdı; çünkü o her yorgunluğa dayanan, her türlü güzel yemekleri ve baka her türlü zevki hor gören bir askerdı; bu da onu bütün ordularına sevdiriyordu.

Bununla beraber, hususi idamlarla Roma halkının bir çoğunu ve Alassandria'nın bütününü öldürmek suretiyle yırtıcılığı ve zalimliği o kadar fazla ve işitilmemiş bir dereceyi bulmuştu ki, bütün dünyanın nefretini kazandı ve kendi etrafındakilerce bile korkulmaya başlandı; o kadar ki, ordusunun ortasında bir "Centurione" (*) tarafından öldürüldü.

(*) *Centurione* = *Yüzbaşı* = *yüz kişiye komuta eden.*

16 - Burada şuna işaret etmeli ki, inatçı bir ruhun önceden tasarladığı bu gibi ölümler hükümdarlar için kaçınılmaz ölümlerdir; çünkü ölmekten çekinmeyen herhangi bir kimse bu işi pekala yapabilir; fakat hükümdar bundan az korkmalıdır, çünkü bu işler çok seyrek olur. Ancak kullandığı ve hükümdarlığının hizmeti için yakınında tuttuğu kimselerden herhangi birine ağır bir kötülük yapmaktan sakınmalıdır:

Centurione'nin kardeşimi alçaltıcı bir surette öldüren ve Centutirone'yi hergün tehdit eden buna rağmen onu kendi muhafız kıtasında tutan Antonyo'nun yaptığı felaket getirice, cüretli bir yoldu, ve böyle de oldu.

17- Şimdi Marco'nun oğlu bulunmakla veraset yolu ile imparatorluğa çıktığı için onu muhafaza etmekte büyük kolaylığı olan Commodo'ya gelelim; yalnız babasının izinden yürümek ona yeterdi; böylece hem askerleri hem de halkı memnun etmiş olurdu; fakat zalim ve hayvan ruhlu olduğundan açgözlülüğünü halk üzerinde tatbik edebilmek için askerleri kendisine bağlamak ve onları başıboş bırakmak yolunu tuttu; öbür yönden, Gladiator'larla dövüşmek üzere, çok kere, meydana inerek vekarını korumadığı ve imparatorluk haşmetine yaraşmayan bayağı işler yaptığının için, askerler yanında da itibarsız oldu. Halkça menfur ve askerlerce hakir tutulduğu için, fesat kurulup öldürüldü.

18 -Bundan sonra Massimino'nun niteliklerini hikâye etmek kalıyor.

Bu zat çok savaştan bir kimse idi; ordular, yukarıda kendisinden bahsettiğim Alessandro'nun gevşekliğinden bıktıkları için, bunun ölümünden sonra Massimino'yu imparatorluğa seçtiler. Fakat Massimino bu makamı uzun zaman elinde tutamadı; çünkü iki şey onu menfur ve itibarsız kıldı; biri, önceden Trakya'da, keçi çobanlığı yaptığı için bayağı bir adam olması (bunu herkes miliyor ve herkesin yanında büyük itibarsızlığa sebep oluyordu),

öbürü de, hükümdarlığının başlangıcında Roma'ya gitmeyi ve imparatorluk makamına doğrudan doğruya elkoymağı geciktirerek Roma'daki ve başka yerlerdeki valilerinin eli ile büyük zulümler yaptırdığı için, kendi hakkında çok zalim olduğu inancını uyandırmış olmasıdır.

Öylesine ki, herkes soyunun bayalığından dolayı istihkar ile ve zalimliğinin korkusu içinde, kin ile sarsıldığı için ilkin Afrika, sonra da, bütün Roma halkı ile beraber Senato ayaklandı ve bütün İtalya aleyhine fesat kurdu. Buna kendi ordusu da katıldı ki, Aquileia'yı muhasara eden ve zaptında güçlük çeken bu ordu, zalimliğinden usanarak ve bu kadar düşmanın kendisinden daha az korktuğunu görerek onu öldürdü.

19 - Ne Eliogabalo, ne Macrino ne de Giuliano dan bahsetmek istemiyorum; bunlar büsbütün itibarsız oldukları için çabucak sönüp gittiler; fakat artık bu bahsin sonucuna geliyorum. Ve diyorum ki, zamanımızın hükümdarları askerlerini olağanüstü tedbirlerle memnun etmek güçlüğüne şimdi daha az uğramaktadırlar; çünkü, bunları bir dereceye kadar kollamak mecburiyeti varsa da, bugünkü hükümdarlardan hiçbiri Roma İmparatorluğunun orduları için olduğu gibi vilayetlerde, oraların hükümetleri ve idareleriyle yerleşip kökleşmiş ordulara malik olmadığı için, bunlarla kolayca başa çıkılabilir. Böylece, önceden, halktan ziyade askerleri memnun etmek gerekiyor idi ise bu keyfiyet askerlerin halktan ziyade kudretli oldukları içindi, şimdi ise Türk ve Sudan'lı hükümdarlar müstesna bütün hükümdarlar için askerlerden ziyade halkı memnun etmek daha çok gereklidir; çünkü halk askerlerden kudretlidir.

20 - Devletin kudret ve güvenliğinin bağlı bulunduğu oniki bin piyade ve onbeş bin atlıyı daima yanında bulunduran Türk hükümdarını istisna ediyorum; bu beyin, başka hiçbir mülahazaya bakmadan, bunları kendine dost olarak

muhafaza etmesi lazımdır. Sudan Devleti de, bunun gibi tamamıyla askerlerin elinde olduğu için, hükümdar da halka bakmaksızın bunları kendine dost olarak muhafaza etmelidir.

Şunu da hatırd tutmalısınız ki, Sudan Devleti, öbür hükümdarlıklardan başka türdür; bu ne babadan kalma hükümdarlığa ne de yeni hükümdarlık adı verilebilen Hıristiyan papalığına benzer; şundan dolayı ki varis olanlar ve beylikte kalanlar eski hükümdarın oğulları değil, fakat yetkili olanlar tarafından bu makama seçilen kimselerdir.

Düzen eski olduğu için buna yeni hükümdarlık denemez; bunda yeni hükümdarlıkta bulunan güçlükler bulunmaz; çünkü hükümdar yeni olmakla beraber, devletin nizamları eskidir ve yeni hükümdarı, babadan kalma hükümdarları imiş gibi karşılayacak şekilde düzenlenmiştir.

21 - Fakat kendi konumuza dönelim.

Diyorum ki, yukarıda yazdıklarımı mülâhaza edecek bir kimse, önce adları geçen imparatorların bahvına sebep olarak nefret ve itibarsızlığı görecektir ve bir kısmı bir türlü, bir kısmı da başka türlü davrandıkları halde, bu kısımların her birinde, hükümdarlardan birinin iyi ötekilerinin fena bir akıbetle karşılaştıklarının da sebebini anlayacaktır. Çünkü yeni hükümdar olduklarından, Petrinace ve Alesandro için hükümdarlığa veraset hakkı ile gelen Marco'yu taklit etmek lüzuzmuz ve zararlı oldu; bunun gibi Caracalla, Commodo ve Massimino'nun Severo'yu taklit etmemeleri, onun izinden gitmeğe yetecek kadar liyakate sabip olmadıklarından, kendileri için tehlikeli birşey olmuştur.

Bu sebeple yeni hükümdarlıkta yeni bir hükümdar, Marco'nun icraatını taklit edemez; Severo'nunkilerinin de izinde gitmek gerekmez; fakat devletini kurmak için lüzumlu olan kısımları Severo'dan önce kurulmuş ve sağlam olan bir devleti muhafaza için uygun ve şerefli olan kısımları da Marco'dan almalıdır.

XX. BÖLÜM

HÜKÜMDARLARIN HERGÜN YAPTIKLARI KALELERİN VE DAHA BİRÇOK ŞEYLERİN FAYDALI OLUP OLMADIKLARI HAKKINDA

1 - Birtakım hükümdarlar, devletlerini güvenle tutabilmek için, uyruklarını silahsızlandırmışlar; başka bir takımı da hükümleri altındaki ülkede ayrılıklar yaratmışlar; kimi de kendi aleyhlerine düşmanlıklara yer vermiş; başkaları da, saltanatlarının başlangıcında, kendilerine şüpheli olan kimseleri kazanmak yolunu tutmuşlar; kimi kaleler inşa etmiş kimi ise bunları yıkıp yok etmiştir.

Buna benzer bir tatım kararlar almak mecburiyetinde kalan devletlerin özelliklerine girmeden bütün bu şeyler hakkında kesin hüküm verilememekle beraber yine konunun müsaade ettiği genel şekilde konuşacağım.

2 - Yeni bir hükümdarın kendi uyruğunu silahsızlandırması hiç olmamıştır; aksine, silahsız olduğu zaman daima silahlandırmıştır; çünkü silahlandırmakla bu silahlı kuvvetler senin malın olur, şüpheli olanlar sadık olurlar, sadık olanlar da sadık kalırlar, uyruğun da kendi tarafların haline gelir.

Uyruğun hepsini silahlandırmak mümkün olmadığı için silahlandırdıklarına yaptığı iyilik sayesinde ötekiler daha güvenle idare edilirler. Kendilerine yapıldığını gördükleri bu muamele farkı onlara sana karşı minnet altında bırakır;

ötekiler ise, daha çok tehlikeli işlerde ve zahmet altında bulunanların daha itibarlı olmaları gerektiğini düşünerek, seni mazur görürler. Fakat uyruğunu silahsızlandığı için onlara güvenmediğini göstermek suretiyle, onları incitmeye başlarsın; bu kanaatlarının her ikisi de sana karşı nefret doğurur.

Silahsız kalamıyacağın için de ücretli milislere yönelmen gerekecektir; bunlar ise evvelce söylenen niteliktedirler; iyi olsalar bile, kudretli düşmanlara ve şüpheli uyruklarına karşı seni koruyacak kadar olamazlar.

3 - Böylece, söylediğim gibi, yeni bir ülkedeki yeni bir hükümdar, daima ordusunu düzenlemiştir.

Tarihler bu misallerle doludur, fakat bir hükümdar, kendi eski devletine bir uzuv olarak kattığı yeni bir ülke edinince, o zaman burayı zaptederken sana taraftarlık edenler müstesna bu ülkeyi silahsızlandırmak gerektir; ve yine bu taraftarları dahi zamanla ve fırsat düştükçe, gevşek ve zevkine düşkün bir hale getirmek lazımdır ve işi öylesine düzenlemek gerektir ki devletindeki bütün silahlı kuvvetler senin eski hükümetinde senin yakınında yaşayan kendi öz askerlerinin elinde bulunsun.

4- Dedelerimiz ve bunların akıllı diye tanınanları, Pis-toia'yı parti kavgaları ile Pisa'yı da kalelerde elde tutmak gerektiğini daima söylüyorlardı; bundan dolayı kendilerine tabi bir takım ülkelerde, bunları daha kolaylıkla elde tutabilmek için, parti kavgalarını kışkırtırlardı. İtalya'nın, hemen hemen, iki denk partiye ayrıldığı o zamanlar için bu iyi olabilirdi; fakat bunun, şimdi uygulanacak bir kaide olarak ileri sürülebileceğini sanmıyorum; çünkü ayrılıkların, hiçbir zaman iyilik getireceklerine inanmam; aksine, düşman gelip çatınca, birlik olmayan şehirlerin hemen yok olacakları muhakkaktır; şundan dolayı ki her zaman en zayıf olan taraf ise tek başına dayanamaz.

5 - İncıma göre, yukarıda yazdığım düşüncelerle hareket eden Venedikli'ler, kendilerine tabi şehirlerde, Guelfo ve Ghubellino, hiziplerini yaşatıyorlardı; kan dökecek kadar işi azıtmalarındaki bu ayrılığı beslerlerdi ki; ta kendi kavgalarıyla meşgul olan bu yurttaşlar Venedik'lilere karşı birleşmesinler.

Bu ise, sonra görüldüğü gibi, Venedik'liler için iyi olmadı; çünkü Venedik'liler Vaila'da mağlup olur olmaz, bunlardan bir takımı cesaretlendi ve bütün devleti ellerinden aldılar.

Böylece bu gibi usuller hükümdarın zayıflığına delalet eder. Çünkü, kudretli bir hükümdarlıkta bu gibi ayrılıklara hiçbir zaman izin verilmez, zira bunlar ancak barış zamanında faydalıdırlar. barışta uyuğu bu yol ile daha kolay idare etmek mümkün olduğu için; fakat savaş gelip çatınca, bu gibi düzenlerin boşluğu meydana çıkar.

6 - Hiç şüphe yok ki, hükümdarlar, kendilerine karşı çıkarılan güçlükler ve yapılan karşı koymaları yendikleri zaman büyük olurlar; bunun için talih, bilhassa soydan gelen bir hükümdardan ziyade şöhet kazanmağa daha çok ihtiyacı olan yeni bir hükümdarı büyük olurlar ve bunun için talih, bilhassa soydan gelen bir hükümdardan ziyade şöhet kazanmağa daha çok ihtiyacı olan yeni bir hükümdarı büyük kılmak istediği için düşmanlar yaratıp bunları ona karşı harekete getirir; ta ki hükümdar bunları yenmek ve kendi düşmanlarının getirdiği bu merdivenle daha yükseğe çıkmak fırsatını bulsun.

Hatta, birçok kimseler, akıllı bir hükümdarın, fırsatını kışkırtması gerektiği düşüncesindedirler; taki bunları ezmekle kendi büyüklüğü artmış olsun.

7 - Hükümdarlar, bilhassa yeni olanlar, ilkin kendisine yakınlık gösterenlerden ziyade, devletlerinin başlangıcında şüpheli sayılmış olan kimselerden daha çok sadakat ve fayda görmüşlerdir.

Siena Hükümdarı Pandolfo Petrucci,, kendid evlerini, daha ziyade, kendisine şüpheli görünmüş olanlarla idare ederdi. Fakat bu hususta uzun uzadıya konuşmak mümkün değildir; çünkü konuya göre değişir. Yalnız şunu diyeceğim ki, başlangıçta hükümdara düşman olmuş olan kimseler tutabilmek için dayanağa muhtaç cinsten iseler hükümdar daima büyük kolaylıkla bunları kazsanabilir; bunlar da, haklarında edinilen fena kanaati amel'leriyle silmenin daha lüzumlu olduğunu anladıkları nispette, hükümdara sadakatle hizmet etmeğe daha çok mecbur olurlar.

Böylece hükümdar, fazla emniyet içinde hizmet gördüklerinden şahsi menfaatlerini kollayanlara nisbetle daima bunlardan daha çok fayda elde eder.

8 - Ve, sırası geldiği için, iç yardımlar sayesinde yeni bir ülke edinen hükümdarlara, kendisine yardım eden kimseleri bu işe sürükleyen sebepleri iyice mülhaza etmelerini hatırlatmadan geçemiyorum; bunun sebebi kendisine karşı tabii bir sevgi olmayıp da yalnızca öncelikle devletten memnun olmayışları ise, büyük zahmet ve güçlükle bunları dost denebilecektir; çünkü kendisinin de bunları memnun edebilmesi kabil olmayacaktır. Ve, eski ve yeni olaylardan çıkarılan misaller üzerinde bunun sebebini iyice inceleyerek, eski devletten memnun olmadıkları için kendisine dost oluveren ve memleketin işgalini kolaylaştıranlardan ziyade, memnun olan ve bundan dolayı kendisine düşman olan kimseleri dost olarak kazanmanın daha çok kolay olduğunu görecektir.

9 - Devletlerini daha çok güvenle muhafaza edebilmek maksadıyla karşı gelmeyi tasarlayanlara gem ve dizgin olacak ve ansızın çıkacak bir ayaklanmaya karşı emniyetli bir sığınak teşkil edecek kaleler inşa etmek hükümdarların huyu olmuştur.

Bu usulü överim; çünkü ta eskiden beri kullanılmıştır; bununla beraber, zamanımızda Niccolo Vitelli'nin, memle-

keti elinde tutabilmek için, Citta di Castello'da iki kaleyi yıktığı görülmüştür.

Urbino dukası Guido Ubaldo, Cesare Borgia tarafından kovulduğu hükümdarlığına tekrar dönünce, o memleketin kalelerini temelinden kazıdı ve kaleleri olmayınca devletini daha güçlkle tekrar kaybedeceğine hükmetti. Bologna'ya dönüşlerinde Bentivogli'ler de bu yolda hareket ettiler. Böylece kaleler, yerine ve zamanına göre, faydalıdırlar veya değildirler; bir yandan da sana fayda getirirlerse, öte yandan zarar verirler. Bu konu şöyle tartışılabilir.

10 - Halktan korkan hükümdar kaleler inşa etmelidir; fakat halktan ziyade yabancılardan korkusu olan ise kaleleri bir yana bırakmalıdır.

Sforza ailesine, bu devletteki herhangi bir kargaşalıktan ziyade, Francesco Sforza'nın Milano'da inşa ettiği burçlu sarayı fenalık getirmiş ve getirecektir.

Böylece en iyi kale halkın nefretini kazanmamış olmaktadır; çünkü kalelerin olmuş, fakat halk senden nefret ediyorsa, bu kaleler seni kurtarmaz; şundan dolayı ki, silaha sarılmış halk için dışardan yardıma gelecek yabancılar, hiçbir zaman, eksik olmaz.

Zamanımızda bu kalelerin hükümdarlara yaradığı görülmemiştir; yalnız, kocası Kont Girolamo öldüğü zaman Furli Kontesine yaradı; çünkü bu sayede halkın gazabından kurtulabildi ve Milano'nun gönderdiği yardımı bekleyebildi ve devletini geri alabildi; o zamanlar halk öylesine idi ki, yabancılar halk yardım edemezlerdi fakat daha sonra, Cesare Borgia hücumu geçtiği ve kontese düşman olan halk, yabancı ile birleştiği zaman kaleler işine yaradı.

Furli Kontesi için kalelere malik olmaktan ise, halkın nefretini kazanmamış olmak daha hayırlı olurdu.

Bütün bunlar gözönünde tutulunca kale inşa edeni de etmeyeniyi de överim; ve kalelere güvenerek, halkın nefretini kazanmış olmayı az umursayanı da takbih ederim.

XXI. BÖLÜM

İTİBARLI OLMASI İÇİN BİR HÜKÜMDARA NELER YARAŞTIĞI HAKKINDA

1 - Büyük teşebbüslere girişmek ve şahsına ait az görülen iyilik misalleri vermek kadar bir hükümdarı itibarlı kılan hiçbir şey yoktur.

Zamanımızda, şimdi İspanya Kralı olan Aragona'lı Ferdinando vardır.

Bu zat yeni bir hükümdar sayılabilir; çünkü zayıf bir kral iken şöhreti ve şerefiyle hristiyanlığın birinci derecede bir kralı oldu; bunun icraatını incellerseniz hepsini çok yüksek, bir takımını da olağanüstü bulacaksınız.

Bu kral, hükümdarlığının başlangıcında, Gırnata'ya saldırdı (*) ve bu teşebbüs devletinin temelini teşkil etti. İlkin bu saldırışı memleket sakin iken ve memleket beylerinin mümanaatına uğrayacağı korkusu olmadan yaptı: savaş işlerini düşündükleri için yenilik ve değişiklik düşünecek halde olmayan Castiglia baronlarının fikirlerini bu teşebbüsle oyaladı; kendi de, hissettirmeksizin, bu baronlar üzerinde, bu yol ile, itibar veh hakimiyet kazanıyordu.

Kilisenin ve halkın parası ile ordular besleyebildi ve bu uzun savaşla, daha sonraları kendisine itibar kazandıran milisinin temelini atabildi. bundan başka, daha büyük teşebbüslere girişebilmek için, daima dinden faydalanarak Arap ve Yahudi muhtedileri kovmak ve ülkesini bunlardan temizlemek suretiyle kutsal bir zalimliğe girişti; bunun kadar feci ve nasır bir misal olamaz.

Bu aynı bahane altında Afrika'ya saldırdı; İtalya seferini yaptı; son günlerde de Fransa'ya hücum etti. Böylece daima büyük işler yaptı ve kurdu; öylesine bunlar uyruğunduygu ve düşüncesini hayret içinde ve olayların sonucunu bekler durumdu tuttu.

... Ve, onun bu icraatı birbirini öylesie kovaladı ki, arada rahatça kendi aleyhine bulunabilmeleri için, insanlara hiç fırsat bırakmadı.

2 - Ayrıca, bir hükümdar için Milano'lu Messer Bernabo hakkında rivayet edilenler gibi iç işlerinin idaresine ait görülmemiş misaller (*) Arapların elinde.

3 - Ayrıca bir hükümdar, gerçekten dost ve düşman olduğu zaman, yani hiç çekinmeksizin, bir başkasına karşı bir kimse ile birlik olduğunu açıkça gösterdiği zaman da itibar kazanır. Bu yol, tarafsız olmaktan daima daha faydalıdır; çünkü kudretli iki komşu kavgaya tutuştukları takdirde bunlar, ya biri galip gelince galipten korkmaklığın icabeden bir kırattadırlar veya değildirler.

Bu iki halin herhangi birinde ortaya çıkmak ve azimle savaşa katılmak senin için daima daha faydalıdır; şundan dolayı ki, birinci halde, hangi taraftan olduğunu açıklamamışsan, daima galip gelenin yemi olursun; mağlup olan da bundan memnun olur ve zevklenir ve seni koruması ve kabul etmesi için hiçbir sevep ve hakkın olmaz. Çünkü galip gelen şüpheli ve kara günde kendisine yardım etmeyen dostlar istemez; mağlup olan ise, silahına sarılarak onun talihine ortak çıkmak istemediğin için seni kabul etmez.

4 - Aitoller tarafından gönderilen Antiothos, Romalıları kovmak üzere, Yunanistan'a geçmişti. Antiokhos, Roma'lıların dostu olan Akhai'lere, tarafsız kalmalarını teşvik için, elçiler gönderdi; o bir yönden Romalıları ise, birlikte silaha sarılmaları için, Akhai'lileri kandırmaya çalışıyorlardı.

Bu konu, Akhai'lilerin meclisinde tartişıldı; Antiok-ho'nun elçisi tarafsız kalmaları için ikna etmeğe uğraşıyordu; buna ise Roma elçisi şu karşılıktta bulundu:

"Durumunuz ve güvenliğiniz için en iyi olduğu söylenen tarafsız kalmak yoluna gelince, sizin için, bundan daha zararlı birşey yoktur: Çünkü muharebeye karışmazsanız hiçbir şeref ve merhamet bulmaksızın galibin insafına kalır ve onun yemi olursunuz."

5 - Ve daima şu vaki olacaktır ki, dostun olmayan tarafsız kalmanı, dostun olan ise, silaha sarılarak ortaya atılmasını isteyecektir.

Kararsız hükümdarlar ise, bugünün tehlikelerinden kaçınmak için, çok kere, bu tarafsızlık yolunu tutarlar ve çok kere de yıkılıp giderler. Fakat hükümdar cesaretle taraflardan birine katılınca, katıldığın taraf galip gelirse galibin kudretli olmasından dolayı onun insafına kalsan bile o sana karşı borçludur ve doszluk bağı ile bağlanmıştır. İnsanlar ise, bu derece bir nankörlük rneği ile sana zarar verebilecek kadar hiçbir zaman şerefsiz değildirler. Bundan başka, zaferler, galibin hiçbir şeye ve bilhassa adalete sayĐı göstermeye mecbur olmayacağı kadar, hiçbir zaman tam olmaz. Fakat katıldığın taraf kaybederse o seni kabul eder ve muktedir oldukça, sana yardım eder ve böylece tekrar yükselmesi mümkün olan bir talihe ortak olmuş olursun.

İkinci halde, yani savaşanlar, galip gelenden korkacak birşey bulunmayan kırıttta oldukları zaman, taraflardan birine katılmak yine o derece büyük tedbir sayılır; çünkü akıllı olsaydı onu kurtarması icap eden birinin yardımı ile ötekinin mahvını sağlamış oluyorsun ve yardımınla galip gelmemesi mümkün olmadığı için, galip gelince, senin insafına kalmış demektir.

6 - Burada şunu kaydetmek gerektir ki, yukarıda söylendiği gibi, bir hükümdar, başkasına saldırmak için, zarar-

ret sıkıştırmadıkça, kendinden kudretli biriyle hiçbir zaman birlik yapmamağa dikkat etmelidir; çünkü galip çıkınca onun esiri kalırsın; hükümdarlar, ise mümkün olduğu kadar başkalarının insafına kendilerini bırakmaktan sakınlıdır.

Venedikliler, Milano dukasına karşı Fransızlarla birleştiler; halbuki bu ittifakı yapmaktan kaçınabilirlerdi; bu birleşmenin neticesi ise, kendi mahvları oldu, fakat Papa ve İspanya kendi ordularıyla Lombardia'ya saldırdıkları zaman Floransa'lılar için olduğu gibi bundan sarınılamazsa, rükümdar, o vakit, yukarıda söylediğim sebeplerle, ittifaka katılmalıdır.

Bundan başka hiçbir devlet tam güvenlik veren bir taraf seçebildiğine, hiçbir zaman, inanmamalıdır; hepsini şüpheli saymak gerektiğini düşünmelidir; çünkü dünya düzeninde şu var ki, bir mahzurdan kaçmak isterken başka bir mahzura çatmaktan hiçbir zaman kaçınılmaz; fakat tedbir, mahzurların mahiyetini tanıyabilmekte ve en az kötüsünü iyi olarak kabul etmektedir.

7 Bundan başka bir hükümdar, kabiliyetli insanlara imkânlar vermek ve bir sanat kolunda temayüz edenlere itibar etmek suretiyle liyakat sever olduğunu göstermelidir.

Sonra hemşerilerine, gerek ticaretle, gerekse ziraatte ve insanlara mahsus bütün öteki faaliyetlerde sanatlarını huzur içinde yapabilmek hususunda cesaret ve emniyet vermeli; ta ki, çiftçi, elinden alınır korkusuyla, tarlasını imar etmekten, tüccar da vergi korkusuyla yeni bir alışverişe atılmaktan çekinmesini, bilakis, bu gibi işleri yapmak isteyecekleri, beldesini ve devletini herhangi bir suretle zenginleştirmeyi düşünenleri mükafatlandırmalıdır.

Bundan başka, senenin uygun zamanlarında, halkı şenlikler ve törenlerle oyalamalıdır. Ve, her belde sanatlara veya sınıflara bölünmüş olduğu için, hükümdar bu toplu-

luklarla ilgili, zaman zaman onlara katılmalı, lütuf ve sa-
havetini göstermelidir; bununla beraber daima vakarının
haşmetini korumalıdır, çünkü bu hiçbir yerde yokluğunu
hissettirmemelidir.

XXII. BÖLÜM

HÜKÜMDARLARIN BERABERLERİNDE BULUNDURDUKLARI VEZİRLERHAKKINDA

1 Bir hükümdar için vezirlerin seçilmesi az önemli değildir; bunlar hükümdarın tedbirine göre iyi ve fena olurlar. Bir hükümdarın aklı hakkındaki ilk kanaat yakınında tuttuğu kimseleri görmekle hasıl olur; bunlar muktedir ve sadık oldukları zaman hükümdar daima akıllı sayılabilir; çünkü vezirlerinin muktedir olduğunu görebilmiş ve kendisine sadık olmalarını sağlayabilmiştir. Fakat başka türlü oldukları zaman hükümdar hakkında daima iyi bir hükme varılamaz; çünkü ilk hatayı bu intihapta yapar. Siena hükümdarı Pandolfo Petrucci'nin nazırı olarak Messer Antonio da Venafro'yu tanıyan bir kimse yoktu ki bu zatı vezir edindiği için Pandolfo'yu değerli bir kimse diye saymasın.

2 - Ve insan dimağı; biri kendiliğinden akıllı eren, öbürü başkasının akıl erdirdiği şeyi farkedenden, üçüncüsü ise ne başkalarının yol göstermesiyle ne de kendiliğinden akıllı eremeyen olarak üç türlü olduğundan ve birincisi çok iyi, ikincisi iyi, üçüncüsü ise boş ve faydasız olduğu için, Pandolfo'nun birinci dereceden değilse bile, ikinci dereceden olması ister istemez icap ederdi; çünkü bir kimse, birinni yaptığı ve söylediği iyi veya fena şeyi anlayacak kadar bir muhakemeye malik olunca kendiliğinden birşey yaratmasa

bile, vezirinin iyi veya fena işlerini anlar, iyilerini teşvik eder, fenalarını da düzeltir; vezir de onu aldatabileceğini ümit edemez ve doğrulukla iş görür.

3 - Fakat bir hükümdarın vezirini tanıyabilmesi için hiç şaşmayan şu usul vardır; vezirin senden ziyade kendini düşündüğünü ve bütün işlerin içinden kendi menfaatını aradığını gördüğüm zaman, böyle olan bir kimse, hiçbir zaman iyi bir vezir olamaz ve asla ona güvenemezsin; çünkü bir hükümdarın devletini elinde tutan bir kimse, hiçbir zaman kendini değil fakat daima hükümdarı düşünmeli ve hükümdara ait olmayan hiçbir işle meşgul olmamalıdır.

Öbür yönden, hükümdar da, vezirini sadakatta tutabilmek için, ona itibar etmek, onu zengin etmek, kendisine minnettar kılmak, şeref ve paye vermek suretiyle onu düşünmelidir; ta ki hükümdar olmadıkça kendisinin birşey olamayacağını görsün ve gördüğü kendisinin birşey olamayacağını görsün ve gördüğü bol itibar, daha fazla itibar arzu ettirmesin; büyük zenginliği fazla zenginlik arzu ettirmesin ve büyük payeleri onu değişikliklerden korkutsun.

Vezirler ve vezirlere karşı hükümdarlar, böyle oldukları zaman birbirine güven besleyebilirler, başka türlü oldukları zaman ise sonuç daima her ikisi için de zararlı olur.

XXIII. BÖLÜM

DALKAVUKLARDAN NASIL KAÇINMAK GEREKTİĞİ HAKKINDA

1 - Mühim olan bir nokta hakkında ve çok tedbirli olmadıkları ve iyi bir seçme yapmadıkları takdirde, hükümdarların kendilerini güçlkle koruyabildikleri bir hata hakkında konuşmayı geriye bırakmak istemiyorum.

Bu da sarayları dolduran dalkavuklardır; çünkü insanlar kendi işlerini o kadar çok beğenirler ve bunda öylesine aldanırlar ki bu vebadan güçlkle korunabilirler ve korunmak istemekle de itibarsız olmak tehlikesine düşülebilir; çünkü dalkavukluktan korunmak için, insanların, doğruya söylemekle, seni incitmediklerini anlamalarından başka yol yoktur; fakat herkes sana doğruya söyleyebildiği zaman sana karşı olan saygı eksik kalır.

2 - Bunun için, tedbirli bir hükümdar, devletinde, akıllı insanlar seçmek suretiyle, üçüncü bir yol tutmalı ve başka şeyler hakkında değil, yalnız kendi sorduğu şeyler hakkında değil, yalnız kendi sorduğu şeyler hakkında doğruyu söylemek serbestliğini yalnız bunlara vermelidir; fakat bunlara herşeyi sormalı ve bunların mütalaasını dinlemelidir; sonra da kendi kendine karar vermelidir; bu danışmalar da ve bu akıllı insanların herbiriyle o şekilde hareket etmeli ki, herkes ne kadar serbest konuşursa o kadar çok makbul olacağını bilsin. Bunların dışında kimseyi dinlememeli, karar verilen şey üzerinde yürümeli, ve kararında azimli olmalıdır.

Başka türlü hareket eden ya dalkavukların tesiriyle mahvolur veya değişik fikirlerin tesiriyle sık sık karar değiştirir ki, bu da itibarının azalmasına sebep olur.

3 - Bu vesile ile zamanımıza ait bir misal vermek istiyorum; halen imparator bulunan Massimiliano'nun adamı olan rahip Luca, zatı şahanedan bahsederken onun hiç kimseye danışmadığını, bununla beraber hiçbir şeyi kendi fikrine göre yapmadığını söylerdi; bu da yukarıda söylediklerimize aykırı hareket etmesinden ileri gelirdi. Çünkü imparator sıkı ağızlıdır, tasarılarını kimseye söylemez, ve kimseye danışmaz fakat tatbiki geçildiğinde tasarıları anlaşılmaya başlayınca, etrafında bulunanların itirazına uğramaya başlar; o da, yumuşak olduğu için, vazgeçiverir.

Bir gün yaptığı şeyleri ertesi gün bozması ve ne yapmak istediğinin veya tasarladığının hiçbir zaman anlaşılması ve kararlarına güvenilememesi bundan doğuyor.

4 - Bundan dolayı bir hükümdar daima fikir danışmalı, fakat bunu, başkalarının istediği zaman değil, kendi istediği zaman yapmalıdır; hatta kendi sormadıkça başkalarının herhangi birşey hakkında fikir verme cesaretini kırmalıdır fakat kendisi geniş şekilde soruşturucu olmalı, sonra da, sorduğu şeyler hakkında hakikatin sabırlı bir dinleyicisi olmalıdır; hatta, bir kimsenin, herhangi bir saygı düşüncesiyle, doğruyu söylemediğini anlayınca kızmalıdır. Ve birçok kimseler, tedbirli olduğu kanaatını veren hükümdarın böyle tanınmasının kendi tabiatının neticesi değil, fakat yakınında bulunan iyi nasihatçilerin tesiri ile olduğuna hükmederlerse, şüphesiz, aldanırlar. Çünkü, şu hiç şaşmayan umumi bir kuraldır ki kendiliğinden akıllı olmayan bir hükümdara iyi tavsiyelerde bulunuzlazz; meğer ki, tesadüfen, kendisini idare eden çok tedbirli bir kimseye nefsinin büsbütün teslim etmiş olsun.

Bu hal pekala vaki olabilir, fakat az sürer; çünkü bu idare adamı kısa zamanda devleti hükümdarın elinden

alın; fakat birden fazla kimselere danışıldığı takdirde, hiçbir zaman birbirine uygun tavsiyelerle karşılaşmayacak, akıllı olmayan bir hükümdar ise bunları kendiliğinden birleştirmesini bilmeyecektir. Müşavirlerin herbiri öz çıkararını düşünecek, hükümdar ise, bunları ne düzeltebilecek ne de farkına varabilecektir.

Bunlar başka türlü de olamazlar, çünkü insanlar bir zaruret dolayısıyla iyi olmağa mecbur olmazlarsa, daima kötü olarak karşına çıkarlar.

Bunun için sonuç olarak denebilir ki, iyi öğütler, kimden gelirse gelsin, yine hükümdarın aklından doğmuş demektir; yoksa hükümdarın tedbir ve akıllığı iyi öğütlerden doğmaz.

XXIV. BÖLÜM

İTALYA HÜKÜMDARLARININ HANGİ SEBEPTEN DOLAYI KENDİ DEVLETLERİNİ KAYBETTİKLERİ HAKKINDA

1 - İtina ile riayet edilirse, yukarıda söylediğimiz şeyler yeni bir hükümdarı eski bir hükümdar gibi gösterir, ve devleti içinde eskimiş gibi, onu kısa zamanda, daha emin ve sağlam kılar.

Çünkü yeni bir hükümdarın yaptıkları, babadan kalma bir hükümdarın yaptıklarından ziyade, gözü altında tutular ve icraatı faziletli olarak tanınırsa, insanlara daha çok tesir eder ve eski bir soya mensup olmaktan ziyade onları bağlar.

Çünkü insanlar, eskilerden çok, yeni şeylere kapılırlar ve yenilerinde iyiliği buldukları zaman ondan faydalanırlar ve başka şey aramazlar; hatta, hükümdar öteki işlerde kendisine düşen vazifelerde kusur etmedikçe, onu her yönden korurlar.

Böylece yeni bir hükümdarlığı kurmak ve bunu iyi kanunlar, iyi silahlar ve iyi örneklerle bezeyip kuvvetlendirmekle hükümdar olarak doğduğu halde tedbirsizliği ile bu hükümdarlığı yitiren iki defa ayıplanmış olur.

2 - İtalya'da, zamanımızda, devletlerini yitiren Napoli Kralı, Milano Dukası gibi beyler gözönüne getirilirse, bunlar da ilkin yukarıda uzun uzadıya söz konusu edilen sebeplerle, silahlı kuvvetleri ilgileyen müsterek bir kusur bulunur.

Sonra da, bunlardan bir takımının ya halkı kendilerine düşman kıldıkları, veya halkı dost edinmişlerse, kendilerini büyüklere karşı korumasını bilmedikleri görülür; çünkü bu kusurlar olmadıkça bir orduyu savaşa hazır tutabilecek kadar bir kudreti olan devletler elden gitmez.

İskender'in babası değil, fakat Tito Quinto'nun mağlup ettiği Makedonya'lı Filip, kendisine saldıran Romalıların ve Yunanlılarınkine nispetle, büyük bir ülkeye malik değildi; bununla beraber iyi bir asker olduğu, halkı idare etmesini ve büyüklerden korunmasını bildiği için düşmanlarına karşı uzun seneler savaşabildi; sonunda, bir kaç şehrin hakimiyetini kaybetti ise de, yine saltanatını muhafaza edebildi.

3 - Bunun için, kendi ülkelerinde uzun seneler hüküm sürmüş olan İtalya'daki hükümdarlarınız devletlerini yitirmişlerse, bundan talihlerini değil, fakat kendi gevşekliklerini suçlandırırsınız; çünkü dirlik günlerinde zamanın değişebileceğini hiç düşünmedikleri için (ortalık süt liman iken fırtınayı hesaba katmamak insanların müsterek kusurudur) kötü günler çattığı zaman savunmayı değil kaçmağı düşündüler ve galibin fena muamelesinden bıkkınlık getirecek halkın kendilerini geri çağıracağını beklediler.

Bu yolu tutmak, başka yol olmadığı zaman, iyidir; fakat bunun uğruna başka çareleri ihmal etmiş olmak çok fenadır; çünkü kaldıracak biri bulunur inancı ile düşmeğe katlanmak asla caiz değildir. Bu kaldırılış ise ya vaki olmaz, yahut vaki olsa bile bu kurtuluş şerefsiz olduğu ve senin gayretine dayanmadığı için, sana güvenlik vermez. Ve sırf sana ve senin liyakatine dayanan yalnız o savunmalardır ki iyi, güvenli ve devamlı olurlar.

XXIV. BÖLÜM

İNSANLARA AİT İŞLERDE TALİHİN ETKİSİNİN NE DERECE OLDUĞU VE BUNA NASIL KARŞI KONULABİLECEĞİ HAKKINDA

1 - Dünya işlerinin, insanların kendi tedbirleri ile bunları düzeltmeyecekleri, hatta bunlara karşı bir çare bulamayacakları şekilde talih ve Allah tarafından idare edildiklerine birçok kimselerin inanmış ve inanmakta olduklarını bilmez değilim; bunun için insanlar dünya işlerinde fazla uğraşmağa yer olmadığı, fakat kendimizi talihin idaresine bırakmak gerektiği hükmüne varabilirler.

Olaylarda görülmüş olan ve hergün görülmekte olan her türlü insan tahmininin dışındaki büyük değişiklikler dolayısıyla bu kanaata, zamanımızda, daha çok inanılmıştır.

Ben de, arasıra, bunu düşünerek az çok onların inancına yanaşır gibi oldum.

2 - Bununla beraber iradei cüziyemiz yok olmasın için işlerimizin yarısına talihin hakim olduğunun, yine diğer yarısının veya ona yakın bir kısmının idaresini bize bıraktığının doğru olabileceğine hükmediyorum.

Talihi de, coştukları zaman ovaları basan, ağaçları ve binaları yıkan, toprağı bir taraftan alıp öte tarafa aktaran yıkıcı nehirlerde birine benzetirim; herkes önünden kaçır

ve hiçbir yerde karşı koymadan, herkes onun saldırısına boyun eğer. Bu böyle olmakla beraber, sakın zamanlarda, insanlar, setler ve bentlerle buna çare bulabilmek imkânından mahrum değildirler; öylesine ki, daha sonra sular kabarınca, ya bir kanaldan akabilsinler veya taşkınlıkları ne bu kadar dizginsiz ne de bu kadar zararlı olabilir.

3 Talih için de böyledir; o da kudretini, kendisine karşı koyacak düzenli bir liyakat bulunmayan yerde gösterir ve saldırışlarını kendisini durduracak setlerin ve bentlerin yapılmadığını bildiği tarafa çevirir.

Siz de bu değişikliklerin merkezi ve bunların meydana gelmesine saik olan İtalya'ya bakarsanız, burasının da set-siz ve bendsiz bir ova olduğunu görürsünüz; eğer Almanya, İspanya ve Fransa gibi uygun bir liyakat ile korunmuş olsaydı ya bu taşma mevcut büyük değişiklikleri hasıl etmiyecek, veya, bu taşma vaki olmayacaktı.

Talihe karşı genel olarak koymak hususunda bu kadarını söylemek yeter.

4 - Fakat teferruata daha çok girişerek derim ki, tabiatının veya herhangi bir niteliğinin değiştiğini görmediğimiz halde, bir hükümdarın bugün bahtiyar ertesi gün mahvolmuş olduğunu görüyoruz; bunun da, başlıca, önce, uzun uzadıya bahsedilen sebeplerden doğduğunu zannediyorum; yani büsbütün talihe dayanan bir hükümdar, bu talih değişince mahvolur.

Yine zannediyorum ki, tutumunu zamanın şartlarına uyduran bahtiyar olur ve, bunun gibi, tutumu zamana aykırı düşen bedbaht olur.

5 - Çünkü herkesin gözlediği amaca, yani zenginlik ve şöhrete götüren yolda insanların değişik şekilde yürüdükleri görülür; biri ihtiyatla, o biri taşkınlıkla, biri sertlikle o biri usul ile; biri sabır ile o biri bunun aksi ile yürür; ve her biri bu değişik tarzlarla amaca ulaşabilir.

Yine ihtiyatlahareket eden iki kişiden birinin amacına ulaştığı, ötekinin ulaşmadığı ve bunun gibi, biri ihtiyatlı ötekisi taşkın iki değişik mizacla her ikisinin de başarı kazandığı görülür ki, bu da ancak davranışlarına uygun düşen veya düşmeyen zamanın şartlarından ileri gelir.

Bundan da önce söylediğim şu çıkar ki; değişik şekilde iş gören iki kimse aynı sonucu alır ve aynı şekilde iş gören iki kimseden ise, biri amacına ulaşır, ötekisi ulaşmaz.

6 - İyiliğin değişik olması da bundandır; çünkü, ihtiyatla ve sabırla hareket eden bir kimse, zaman ve olaylar onun hareketini iyi saydıracak gibi cereyan ederse, işleri düzgün gider; fakat zaman ve olaylar değişir de tutumunu değiştirmezse yıkılır gider.

Buna uymasını bilecek o derece tedbirleri insan da bulunmaz; çünkü ya tabiatının kendisini eğdiği taraftan sapamaz veya bir yoldan giderek daima muvaffak olduğu için, bu yoldan ayrılmaya aklı yatmaz.

Böylece kararsız bir adam, atılgan olmak zamanı çattığı vakit böyle olmasını bilmez; bunun için de yıkılır; halbuki zaman ve olaylarla birlikte tabiatını da değiştirseydi talihi değişmezdi.

7 - Papa II. Giulio, bütün işlerinde, atılgan davrandı, ve zaman ve olayları kendisini bu davranışına o derece uygun buldu ki, daima kutlu sonuçlar elde etti.

Daha Messer Giovanni Bentivogli'nin sağlığında Bologna'ya karşı olan ilk teşebbüsüne bakınız.

Venedik'liler bundan memnun değildirler; İspanya kralı da memnun değildi ve Fransa kralı ile bu teşebbüs hakkındaki müzakerede idi; bununla beraber,

Papa kendine has şiddet ve atılganlıkla bu sefere şahsen girişti. Bu hamle İspanyolları ve Venediklileri kararsız ve hareketsiz kıldı:

Venedikliler korkudan, ötekiler de bütün Napoli Krallığı'nı tekrar geriye almak arzusundan.

Öbür yönden, Fransa kralını kendi peşinden sürükledi; çünkü kral papanın işe girdiğini görünce ve Venediklileri alçaltmak için, onu dost olarak muhafaza etmek istediğinden, papayı apaçık darıltmadan askerlerinin yardımını ondan esirgeyemeceği hükmüne vardı.

8 - Böylece Papa Giulio, atılgan davranışla, başka bir papanın bütün beşeri ihtiyat ve tedbiri ile başaramıyacağı şeyi başardı; çünkü Roma'dan hareket etmek için, başka bir papanın yapacağı gibi, herşeyin düzennide ve neticelelerinin emniyette olmasını bekleseydi, hiçbir zaman muvaffak olmazdı; çünkü Fransa Kralı binlerce mazeret bulur, ötekilerde binlerce korkulacak mahzur ortaya koyarlardı.

Hepsi de bunun gibi olan ve hepsi de başarı ile sonuçlanma öteki icraatından bahsetmeyeceğim; ömrünün kısalığı ise başarısızlık tatmasına zaman bırakmamıştır; çünkü ihtiyatla hareket etmeği gerektiren zamanlar gelmiş olsaydı, sonuç yıkılmak olurdu; tabiatının onu meylettirdiği o usullerden, hiçbir zaman, sapmıyacaktı.

9 - Böylece, sonuç olarak derim ki, talih değişirken insanlar usullerinde inat edine, bunların ikisi de birbirine uygun düştüğü sürece, bahtiyar olurlar; uygun düşmedikleri zaman isebedbaht olurlar.

Şuna iyice hükmediyorum ki, ihtiyatlı olmaktanca cüretli olmak daha iyidir; çünkü talih dışıdır; itaat altında tutmak isteyince de onu dövmek, kakıştırmak lazımdır ve soğukkanlılıkla hareket edenlerden ziyade bu gibiler tarafından mağlup edilmesine müsaade eder.

Bunun için talih kadınlar gibi daima gençlerin dostudur, çünkü gençler daha az ihtiyatlı, daha yavuzdurlar ve daha çok cüretle ona kumanda ederler.

XXVI. BÖLÜM

İTALYA'YI ALMAYA VE BARBARLARIN ELİNDEN KURTARMAYA TEŞVİK

1 - Böylece, yukarıda söylenen bütün şeyleri gözönünde tutup, İtalya'da hükümdara şeref kazandırmaya uygun bir devir olup olmadığını, tedbirli ve liyakatli bir kimseye şahsi için itibar ve bütün halk için iyilik sağlayacak sebep bulunup bulunmadığını kendi kendime düşünce, yeni bir hükümdar lehinde o kadar şey görür gibi oluyorum ki, bu maksat için daha nasıl uygun bir zaman olabileceğini bilemiyorum. Ve önce dediğim gibi, Musa'nın liyakatını görebilmek için İsrail milletinin Mısır'da esir olması, Ciro'nun ruh büyüklüğünü tanımak için İranlıların Medler tarafından zulüm görmeleri ve Teseo'nun mükemmelliğini anlamak için Atinalıların tefrika içinde olmaları nasıl gerekiyordu, böylece, şimdi de, bir İtalyan ruhunun liyakatını tanımak için de, İtalya'nın şimdi bulunduğu dereceye düşmesi ve yahudilerden daha köle, İranlılardan daha esir, Atinalılardan daha tefrika içinde, başsız, düzensiz, mağlup olmuş, soyulmuş, delik-deşik olmuş, istilaya uğramış, ve her türlü felakete katlanmış olması gerekiyordu.

2 - Ve şimdiye kadar, bir kimsede, İtalya'nın kurtuluşuna Allah tarafından memur edildiğine hükmettirebilecek bir tatım alametler belirmişse de, daha sonra onun, icraatının en yüksek noktasında, talih tarafından nasıl mahkum edildiği görüldü.

Öylesine ki cansız gibi kalan memleket, yaralarını saracak, Lombardia'daki soygunlara, Napoli Krallığının ve Toskana'nın verdiği haraçlara son verecek ve uzun zamandan beri kanayan cılk yaralarını tedavi edecek kişinin kim olabileceğini beklemektedir.

Bu kadar saygısızlık ve zulümden kendisini kurtaracak birini göndermesi için Allaha nasıl yalvardığı görülüyor.

Bir bayrağın arkasından gitmeğe tamamiyle hazır ve istekli olduğu da görülmektedir; yeter ki bu bayrağı tutacak biri bulunsun.

3 - Ve bunun için, görünürde, sizin ünlü hanedanınızdan başka daha çok ümit bağlayabileceği bir hanedan da yoktur; o hanedan ki, talih ve liyakati ile, Allahın ve başında bulunduğu kilisenin inayeti ile bu kurtuluşun önderi olabilir.

Bu iş ise önce isimleri geçen (*) kimselerin hayatlarını ve yaptıklarını gözönünde tutarsanız, güç olmayacaktır.

Gerçi bu insanlar az bulunur ve harikulade idiler, bununla beraber, yine insandılar ve herbiri bugünkü fırsattan daha küçük fırsata malik olmuşlardı; çünkü onların davaları bundan daha haklı ve daha kolay değildi ve Allah da, onlara size olduğundan fazla yar olmamıştı. Bu işte büyük adalet vardır; savaş, lüzumlu olduğu zaman, haklı bir savaştır; ve silaha sarılmaktan başka ümid olmadığı zaman silah mukaddestir (**).

Bu işe zeminç çok müsaittir, çok müsait zemin olan yerde büyük güçlük olamaz; yeter ki hanedanınız örnek olarak gösterdiğim kimselerin düzenlerini alsın.

Ayrıca burada Allah tarafından idare olunan emsalsiz, olağanüstü olaylar görmek mümkündür; deniz yarıldı; bir bulut yolu gösterdi, kayadan su fışkırdı, şurada gökten maide yağdı, herşey büyüklüğünüze yardım etti.

(*) *Musa, Keyhusrev, Teseo, Romulus.*

(**) *M etinde latince dir:*

Kalanını da siz yapmalısınız. Allah, cüzi irademizi ve bize düşen şeref payını bizden almamak için herşeyi kendisi yapmak istemez.

4 - Ünlü hanedanınızın yapması ümit olunabilen şeyi önce adı geçen İtalyanlardan hiçbiri yapmamışsa, ve İtalya'da vaki olmuş bütün değişikliklerde ve birçok savaş işlerinde İtalya'nın askerlik hasletleri daima sönmüş gibi göründü ise, şaşmamalıdır.

Bu geçmiş zamandaki düzenlerinin iyi olmamasından ve yenisini bulmasını bilecek bir kimsenin çıkmamasından ileri gelmiştir ve yeni zuhur eden bir kimseye kendisinin bulup koyduğu kanunlar ve yeni nizamlar kadar hiçbir şey itibar sağlamaz.

Bu gibi şeyler iyi temellere dayandıkları ve özlerinde büyük lüks bulunduğu zaman hükümdarı saygıya ve takdire değer kırlarlar. İtalya'da ise istenen her türlü şekli kabul edecek madde eksik değildir.

Baştakilerde eksik olmadıkça, buranın halkında büyük liyakat bulunur.

Bakınız, düellolarda ve kalabalık olmayan çatışmalarda İtalyanlar kuvvetçe maharetçe ve zakece ne kadar üstündürler. Fakat, ordular bahis konusu olunca, bu nitelikleri görünmez oluyor.

Bütün bunlar başların zayıf olmasından doğmaktadır; çünkü işten anlayanlara itaat edilmiyor ve bugüne kadar başkalarını kendisine boyun eğdirece kadar gerek liyakat gerekse talih cihetinden üstünlük gösterebilen bir kimse çıkmadığı için de, herkes işten anladığını zannediyor.

Bu kadar zamanda, geçmiş yirmi sene içinde yapılmış bu kadar savaşlarda tamamıyla İtalyan olan bir ordu bulunduğu zaman, bu ordunun daima fena netice alması bundardır.

Buna da önce Taro, sonra Alessandria, Capua, Cenova, Vail'a, Bologna, Mestri muharebeleri şahittir.

5 - Böylece ünlü hanedanınız, kendi ülkelerini kurtarmış olan o büyük insanların (*) örneğini takip etmek istiyorsa, herşeyden önce, her teşebbüsün gerçek temeli olan öz malı bir ordu edinmelidir; çünkü bunlardan daha sadık, daha gerçek ve daha iyi asker olamaz.

Bu askerlerin herbiri tek başına iyi olmakla beraber, kendilerine hükümdarlarının komuta ettiğini ve onun tarafından sayıldıklarını ve bakıldıklarını gördükleri zaman, toplu olarak da, daha mükemmel olacaklardır.

Bundan dolayı, İtalyan liyakatiyle yabancı ordulara karşı savunabilmek için, bu orduyu hazırlamak lazımdır.

6 - İsviçre ve İspanyol piyadesi korkunç sayılıyorsa da, yine her ikisinde de öyle bir kusur vardır ki, bu kusur dolaşısıyla, yeni bir ordunun yalnız bu kuvvetlere karşı koyabilmekle kalmayacağına fakat, bunları mağlup edeceğine de güvenebilir.

Çünkü İspanyo'lar süvari hücumuna dayanmazlar, İsviçreliler ise savaşta kendileri gibi inatçı bir piyade ile karşılaşınca, bundan korkarlar.

Böylece tecrübe ile görülmüştür ki, İspanyollar, Fransız süvarisine dayanamazlar; İsviçreliler de İspanyol piyadesi tarafından mağlup edilirler.

Gerçi bu son hüküm hakkında tam bir tecrübeye rastlanmamışsa da, bununla beraber, Ravvenna muharebesinde İspanyol piyadeleri İsviçrelilerin aynı nizamını kullanan Alman taburları ile karşılaştıkları zaman, bunun bir örnei görülmüştür.

Burada İspanyollar vücutlarının çevikliği ve kalkanlarının yardımı ile düşman içine girebilmişler, mukabele imkânını bulamayan Almanlara emniyetle saldırmışlardı; hücum eden süvariler olmasaydı bütün Almanları yok edereceklerdi.

(*) *Musa, "Keyhusrev Teseo, Romulus.*

Böylece, bu piyadelerin her birinin kusuru bilinince, süvarilere karşı koyabilen ve piyadelerden korkmayan bir yenisini düzenlemek mümkündür ki, bu da yeni çeşit bir ordu ile ve teşkilatın değiştirilmesiyle sağlanır.

Bunlar ise öyle şeylerdir ki yeniden kuruldukları zaman yeni bir hükümdara şöhret ve ululuk sağlarlar.

7 - Böylece bu fırsatın geçmesine müsaade edilmemelidir, ta ki bu kadar zamandan sonraİtalya, bir kurtarıcısını görsün.

Bu yabancı akınlarından ıstırap çekmiş olan bütün ülkelerde bu kurtarıcının ne kadar sevgi ile, nasıl bir intikam ateşi ile, nasıl sarsılmaz bir imanla, nasıl bir vecd ve ne kadar gözyaşı ile karşılanacağını ifadeden acizim.

Ona hangi kapılar kapalı kalabilir?

Hangi halk ona itaat etmemelik edebilir?

Hangi haset ona karşı koyabilir?

Hangi İtalyan zondan saygısını esirgeyebilir?

Bu barbar tahakküm herkese iğrenç gelmektedir.

Öyle ise ünlü hanedanınız, haklı savaşlara girişilirken duyulan aynı ümit ve aynı ruhla bu ödevi üstüne alsın; ta ki sancağınız altında bu vatan şereflesin ve sizin uğurunuzla Petrarca'nın şu sözü gerçekleşsin:

"Fazilet zulüme karşı silaha sarılacak ve savaş kısa olacaktır; çünkü İtalyan yüreklerindeki eski yararlık henüz ölmemiştir...

Machiavelli

Hükümdar

Machiavelli'nin "Hükümdar"ı ahlâk bakımından çok tenkid edilmiştir.

Büyük Frederik'in, veliahtlığı zamanında, yazdığı ve müellife canavar diyecek kadar sert hücumları ihtiva eden Anti-Machiavel adındaki eseri meşhurdur.

Bu eserdeki insani ve ahlâki düşünceler, krallığı zamanındaki icraatı ile karşılaştırılınca, Frederik'in kanaatlerinde samimi olmadığı hükmüne vardırabilir. Ancak realitenin insanları duyduklarından başka türlü davranmağa mecbur edeceğini de gözönünde tutmak gerekir.

Düşünen Adam Yayınları

